

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI
SİYASET VE SOSYAL BİLİMLER BİLİM DALI**

**1965-1969 YILLARI ARASINDA CUMHURİYETÇİ KÖYLÜ
MİLLET PARTİSİ VE MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ**

MASTER TEZİ

**Hazırlayan
Zeki ÖZDEMİR**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Kadir CANGIZBAY**

Ankara-2007

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE
ANKARA

Zeki Özdemir'e ait "1965-1969 Yılları Arasında Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi" adlı çalışma, jürimiz tarafından Kamu Yönetimi Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Prof. Dr. Kadir CANGIZBAY

.....

Üye(Danışman)

Prof. Dr. Naci BOSTANCI

.....

Üye

Prof. Dr. Ahmet ÇİĞDEM

.....

ÖNSÖZ

Türk siyasi tarihinin önemli sayılabilecek bir döneminde, Çok Partili Siyasi Hayatın ilk yıllarında, siyasi partilerin iki önemli sorunla karşıkaşıya kaldıkları söylenebilir. Bunlardan birincisi demokratik bir rejimin gerektirdiği genel siyasi ortamın oluşmasına katkıda bulunmak, diğeri kendilerini bu sistemde sürekli kılacak tutarlı ve kurumsal bir parti yapısı oluşturmaktır. Bu dönem incelendiğinde kurulan partilerin bir kısmının zaman içerisinde fikri bir zemin arayışına girdikleri farkedilecektir.

Milliyetçilik ideolojisi de bu fikri zemin arayışlarında müracat edilen temel referans noktalarından birisidir. CKMP bu zemin arayışında, özellikle 1965 Kongresinden itibaren, milliyetçiliği partinin temel referansı olarak sahiplenmiş ve diğeri partilerden farklı olarak siyasi hedeflerini milliyetçilik bağlamında söylem alanına taşımaya çalışmıştır. CKMP'nin bu sahiplenme yaklaşımı onun parti adından amblemine ve programına kadar her noktada kendini yenilemesi sonucunu beraberinde getirmiştir.

Bu çalışmanın amacı, CKMP'nin bir ideoloji partisine dönüşüm sürecini ve bu süreçte geçirdiği aşamaları ele almak, yaşanan ideolojik dönüşümün kendisi açısından ortaya çıkardığı sonuçları değerlendirmek ve MHP'ye geçiş sürecinde gözlemlenebilecek süreklilikleri açıklamaya çalışmaktır.

Çalışmam süresince karşılaştığım zorlukları aşmamda yol göstericiliği ile bana yardımcı olan hocam Prof. Dr. Kadir Cangızbay başta olmak üzere, her zaman desteğini esirgemeyen değerli hocam Dr. Esat ÖZ'e, tez süresince katkılarından dolayı Hakan BAYRİ'e, ayrıca

yardımlarından Nezahat GÜNDAĞ'a ve Ercüment DEMİRKOL'a, TBMM Kütüphanesi ve özellikle Gazi Üniversitesi Kütüphanesi çalışanlarına ve katkıda bulunan herkese teşekkür etmeyi borç bilirim.

Z.Ö.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR.....	vi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. SİYASAL PARTİ KAVRAMI:TANIMI VE İŞLEVLERİ.....	3
1.1.1. Siyasal Parti Kavramı	3
1.1.2. Siyasal Partilerin İşlevleri.....	6
1.1.2.1. Menfaatlerin Birleştirilmesi.....	6
1.1.2.2. Siyasal Devşirme.....	7
1.1.2.3. Siyasal Sosyalleşme.....	7
1.1.2.4. Yönetme İşlevi.....	8
1.2. SİYASİ PARTİLERİN KÖKENİ	9
1.2.1. Kurumsal Teori.....	10
1.2.2. Kriz Teorileri.....	11
1.2.3. Modernleşme Teorisi.....	13
1.3. SİYASAL PARTİ YAPILARININ TEMEL KARAKTERİSTİKLERİ....	15
1.3.1. Siyasal Partiler Tipolojisi.....	15
1.3.1.1. Kadro Partileri.....	15
1.3.1.2. Kitle Partileri.....	16
1.3.2. Siyasal Partilerde Liderlik.....	18

İKİNCİ BÖLÜM CUMHURİYETÇİ KÖYLÜ MİLLET PARTİSİ'NİN KURULUŞU VE GELİŞİMİ

2.1. CUMHURİYETÇİ MİLLET PARTİSİ'NİN KÖKENİ:	
MİLLET PARTİSİ	20
2.1.1. Çok Partili Siyasal Hayata Geçiş.....	20
2.1.2. Demokrat Parti'nin Kuruluşu.....	22
2.1.3. Demokrat Parti'nin Birinci Büyük Kongresi.....	24
2.1.4. 12 Temmuz Beyannamesi ve Sonuçları.....	26
2.2. MİLLET PARTİ'SİNİN KURULUŞU.....	28
2.2.1. DP'nin Parçalanma Süreci.....	28
2.2.2. Milletvekili Maaşlarının Artırılması	30
2.2.3. Kenan Öner'in İstifası.....	31
2.2.4. DP Genel İdare Kurulu İle Meclis Grubu Arasındaki Anlaşmazlık ve Partiden İhraçlar.....	33
2.2.5. Müstakil Demokratlar Grubu.....	37
2.2.6. Özdemokratlar Partisi.....	38
2.2.7. Millet Partisi'nin Doğuşu.....	39

2.2.8.14 Mayıs 1950 Seçimleri.....	46
2.2.9. MP'nin Kapatılması.....	49
2.3. CUMHURİYETÇİ MİLLET PARTİSİ'NİN KURULUŞU.....	54
2.3.1. 1954 Genel Seçimleri ve Muhalefetin İşbirliği Çabaları.....	56
2.3.2. Kırşehir'in İlçe Yapılması.....	58
2.3.3. Cumhuriyetçi Millet Partisi'nin I. Büyük Kongresi.....	60
2.3.4. Cumhuriyetçi Millet Partisi'nin II. Büyük Kongresi.....	61
2.3.5. Osman Bölükbaşı'nın Tutuklanması.....	62
2.3.6. Muhalefetteki Partilerin Güç Birliği Arayışları.....	63
2.3.7. 27 Ekim 1957 Genel Seçimleri.....	66
2.4. CUMHURİYETÇİ MİLLET PARTİSİ'NDEN CUMHURİYETÇİ KÖYLÜ MİLLET PARTİSİNE GEÇİŞ	67
2.4.1. CMP ve TKP'nin Birleşmesi.....	67
2.4.2. Cumhuriyetçi Millet Partisinde Anlaşmazlık.....	69
2.4.3. Cumhuriyetçi Millet Partisi'nin IV. Büyük Kongresi.....	70
2.4.4. Cepheleşme Dönemi ve DP İktidarının Sonu.....	71

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM CUMHURİYETÇİ KÖYLÜ MİLLET PARTİSİ'NDE DÖNÜM NOKTASI: YENİ BİR VİZYON ARAYIŞI

3.1. CKMP'DE YENİ KAN ARAYIŞLARI.....	74
3.1.1. Alparslan Türkeş ve Arkadaşlarının Partiye Girişi.....	74
3.1.2. CKMP'de Türkeş ile Oğuz Arasında Çıkan İhtilali.....	77
3.1.3. CKMP'de Kongre Öncesi Hazırlıklar ve Yaşanan Tartışmalar.....	80
3.1.4. CKMP Çankaya İlçe ve Ankara İl Kongresi.....	81
3.1.5. CKMP'de Türkeş ve Arkadaşlarına Karşı Yapılan Hücumlar.....	83
3.1.6. CKMP Genel İdare Kurulunda Yaşanan Tartışmalar.....	85
3.2. 1965 KONGRESİ VE SONUÇLARI.....	85
3.2.1. CKMP Kongresi ve Gelişmeler.....	85
3.2.2. CKMP'nin Yeni Parti Programı ve Yaşanan Tartışmalar.....	89
3.2.3. CKMP Kongresi Sonrasındaki Gelişmeler ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisinde Kan Kaybı.....	93
3.2.4. CKMP ve Koalisyonda Yaşanan İstifa Krizi.....	95
3.3. 1969 ADANA KONGRESİ VE CUMHURİYETÇİ KÖYLÜ MİLLET PARTİSİ'NDEN MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİNE GEÇİŞ.....	96
3.3.1. 1969 Adana Kongresi Öncesi Gelişmeler	96
3.3.2. CKMP'de İstifalar ve Yönetim de Yapılan Değişiklikler.....	97
3.3.3. 1969 CKMP Adana Kongresi.....	98
3.3.4. Parti İsmi ve Amblemi İle İlgili Yaşanan Gelişmeler.....	99

3.3.5. MHP’de Kongre Sonrası Yaşan Gelişmeler.....	103
3.3.6. Dokuz Işık Doktrini	104
3.3.7. 1969 Genel Seçimleri ve MHP	105
SONUÇ	111
KAYNAKÇA.....	113
ÖZET.....	118
ABSTRACT.....	120

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
AP	: Adalet Partisi
Bkz.	: Bakınız
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
CMP	: Cumhuriyetçi Millet Partisi
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
DP	: Demokrat Parti
Haz.	: Hazırlayan
HP	: Hürriyet Partisi
MBK	: Milli Birlik Komitesi
MBK	: Milli Kalkınma Partisi
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MP	: Millet Partisi
TİP	: Türkiye İşçi Partisi
TKP	: Türkiye Köylü Partisi

GİRİŞ

CKMP Türk siyasi hayatının en renkli partilerinden biridir. Çünkü, kurulduğu dönemden itibaren hem parti içi tartışmalar hem de siyasi muhaliflerine karşı geliştirdiği söylemlerle sürekli bir ilgi odağı olmayı başarmıştır. Bu ilgi, hiçbir zaman CKMP'yi tek başına iktidara taşımamış olsa da, siyasi platformlarda yarattığı sinerji gündemin belirlenmesinde, zaman zaman etkili olmasını sağlamıştır. CKMP'yi ilginç kılan bir başka özellik ise, kurulduğu andan itibaren kendini CHP ve DP karşısında muhalif olarak konumlandırması kendini Türk seçmenine üçüncü bir alternatif olarak sunmaya çalışmasıdır.

CKMP kurulduğu andan itibaren DP karşısında keskin bir muhalif söylem benimseyerek yelpazenin sağında iktidarda yıpranan DP'nin alternatifi olmaya çalışmıştır. Gerek on yıllık DP iktidarı döneminde, gerekse 1960 sonrasında siyasi yelpazenin sağında sürdürdüğü bu arayış partinin zaman zaman gel-gitler yaşamasına neden olmuştur. 1961'de kurulan ve DP çizgisini temsil eden AP de CKMP muhalefetinden nasibini almıştır. Sağ yelpazedeki bu arayış Millet Partisinden CKMP'ye kadarki süreçte, buna Osman Bölükbaşı'nın liderliğide dahil olmak üzere, liberal politikaları tercih etmiştir. 1965 Kongresi sonrasında Alparslan Türkeş liderliğindeki CKMP ise ideolojik bir çizgiyi tercih ederek milliyetçi bir söylemi benimsemiştir. Bu söylem değişikliğinden sonra 70'li yıllara kadar seçmen desteğinin sınırlı olmasına rağmen bu politik çizgi, 1965'den günümüze kadar önemli bir siyasi aktör olarak Türk siyasi hayatının hem etkin bir partisi olmuş hem de siyasi hayatımızı etkilemiştir.

Bu çalışma CKMP'de yaşanan ve ideolojik değişime de neden olan geçiş sürecine ışık tutmaya çalışacaktır. CKMP'den MHP'ye geçiş süreci ele alınmadan önce siyasi parti kavramı, siyasi partilerin tarihsel gelişimi, parti

tipolojileri ve partilerde liderlik konuları üzerinde durulacaktır. İkinci bölümde Türkiye özelinde çok partili hayata geçiş süreci, bu sürecin en önemli siyasi aktörü olan DP'nin kuruluşu, CKMP'nin öncülü olarak bilinen Millet Partisi'nin kuruluşu, Millet Partisinin kapatılmasından sonra Cumhuriyetçi Millet Partisi'nin kuruluşu ve CKMP'nin doğuşuna giden süreçte yaşanan gelişmelere değinilecektir.

Üçüncü bölümde, CKMP daha spesifik olarak ele alınacak ve parti içi mücadele, liderlik arayışında yaşanan gelişmeler, lider arayışının getirdiği ideolojik dönüşüm bir bütünsellik içinde ortaya konulacak, son bölümde bu dönüşümün parti içinde yarattığı sıkıntılar ele alınacak ve bu sıkıntıları yaşamasına rağmen Türk siyasi hayatının sonraki döneminde, üstlendiği yeni misyonun etkileri değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Çalışma konusu, zaman bağlamında 1965-1969 yılları ile sınırlandırılmış olmasına rağmen özellikle 1945 sonrasında yaşanan gelişmelere değinmek, o dönemin fotoğrafını net olarak görebilmek bakımından zorunlu görülmüştür. Parti içi mücadele ve partiler arası mücadele yoğun olarak söz konusu döneme ilişkin kitaplardan ve hatıralardan faydalanılarak incelenmiş, yeni bir yaklaşım geliştirebilme umuduyla gazete arşivlerinden de faydalanılmıştır. Bu amaçla CKMP ve MHP ile ilgili gelişmeleri 1965 ve 1969 yılları arasında diğer günlük gazetelere göre daha geniş olarak sayfalarında yer verdiği düşünülen, Hürriyet, Tercüman ve Yeni Gazete, dönemle sınırlı olmak üzere taranmış ve değerlendirmeye dayanak teşkil etmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. SİYASAL PARTİ KAVRAMI:TANIMI VE İŞLEVLERİ

1.1.1. Siyasal Parti Kavramı

Siyasal partiler, modern siyasal sistemlerin en önemli unsurlarından biridir. Siyasal sistemdeki parti veya partilerin nitelikleri, yapısal ve fonksiyonel özellikleri, siyasi sisteme damgasını vurur ve onun bir bütün olarak işleyişini yakından etkiler.¹ Bu nedenle siyasi parti kavramı tanımlanırken genel olarak yapısal ve fonksiyonel özellikleri dikkate alınır.

J.La Palombara-M. Weiner, siyasal partileri tanımlamada şu ölçütlerin esas alınmasını önermişlerdir:²

- 1-Yöneticilerin ömürleri ile sınırlı olmayan sürekli bir örgütün varlığı,
- 2-Bu örgütün merkezle düzenli ilişkiler içinde faaliyet gösteren yerel kuruluşlara sahip olması,
- 3-İktidarı ele geçirme amacına yönelik olarak bilinçli bir çabanın gösterilmesi,
- 4-Seçmenler arasında taraftar kazanmaya yönelik girişimler yapılması.

Yukarıdaki kriterlerden, partinin bir örgüt olması koşulu onu diğer siyasal katılma biçimlerinden, iktidara sahip olma amacı ise diğer örgüt türlerinden ayırmamıza yardımcı olmaktadır. Partilerin süreklilik gösteren örgütsel bir yapıya sahip olmaları onu geçici amaçlarla kamuoyunu etkilemek üzere oluşan/oluşturulan (klik ve kulüplerden) guruplardan

¹ Ergun ÖZBUDUN: **Siyasal Partiler**, (Ankara, A.Ü.H.F. Yayınları, 1977),1

² La PALOMBARA-M. WEİNER'den naklen, A. Yaşar SARIBAY: **Siyasal Sosyoloji** (İstanbul, Der yayınları, 1994), 120

ayırır. Çünkü geçici amaçlarla ortaya çıkan guruplar iktidarı elde etmek için kurulmamışlardır. Baskı gurupları olarak da adlandırılan bu gurupların amacı iktidarı etkilemek, iktidar karşısında bir baskı unsuru olarak yer almaktır. İktidarda bulunmaktan ne kadar uzak olursa olsun, bir örgütün siyasal parti olarak nitelendirilebilmesi için iktidar olmayı amaç edinmesi ve faaliyetlerini bu amaca yönelik olarak gerçekleştirmesi gereklidir.³

Bu anlamda siyasal partiler, halkın desteğini sağlamak suretiyle devlet mekanizmasının kontrolünü ele geçirmeye veya sürdürmeye çalışan, sürekli ve istikrarlı bir örgüte sahip siyasal topluluklar olarak da tanımlanır. Burada halk desteği olmaksızın hükümet darbesi yaparak iktidarı ele geçirmeye çalışan siyasal gurupların siyasal parti olarak tanımlanamayacağı hususunun ayrıca vurgulanması gerekir.⁴

“Tek parti” nin parti olarak tanımlanıp tanımlanamayacağı konusu da literatürde tartışmalıdır. Örneğin, Sartori’ye göre 'parti' kelimesi bölüm, parça (part) gibi kavramları çağrıştırır. Bir bütün çeşitli parçalardan oluşur ve eğer bütün tek bir parçadan ibaretse zaten bir bütündür. Böyle bir durumda 'parça'dan söz etmek imkanı da kalmamıştır. Yarışmacı partilerin amacı kamuoyunda oluşan farklı düşünceleri siyasi platformda ifade edebilmektir. Tek-partinin amacı ise farklı düşünceleri siyasi platformda ifade edebilmek değil işlevsel olarak içinde yer aldığı siyasi sistemin meşrulaştırılmasına hizmet etmektir. Tek-parti bunu yaparken kamuoyunda oluşan çeşitli düşüncelerin ifade edilmesini baskı altına alarak engellemeye çalışır. Dolayısıyla değişik düşüncelerin bastırılmasına yönelik girişimlerde bulunan bir örgüt siyasal parti sayılamaz.⁵

³ İter TURAN: **Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış** (İstanbul, Der Yayınları, 1986), 98

⁴ Ergun ÖZBUDUN: **a.g.e.**, 4

⁵ Giovanni SARTORI'den naklen Ergun ÖZBUDUN: **Siyasal Partiler**, (Ankara A.Ü.H.F Yayınları, 1977), 2

Neuman da tek-partili siyasi sistemlerdeki 'tek-parti'nin gerçek anlamda bir parti sayılamayacağını vurgulayarak bu konunun kavramsal bir karışıklığa neden olduğunu söylemekte, gerçek bir siyasal partiden söz edebilmek için tek-parti dışında başka bir yarışmacı gurup/örgüt/parti varlığının zorunlu olduğunu ifade etmektedir.⁽⁶⁾

Kapani ise, seçim ve serbest yarışma gibi unsurlar bağlamında yapılan tanımlamaların sosyal gerçeklerin bütüncül yapısına uymadığını belirterek siyasal partileri bir program etrafında toplanmış, siyasal iktidarı elde etmek ya da paylaşmak amacını güden, örgütsel sürekliliğe sahip kuruluşlar⁷ olarak tanımlar ve böylelikle otoriter ve totaliter değişik parti tiplerinin fonksiyonel açıdan da parti olarak tanımlanmasının mümkün olabileceğini belirtmektedir.

Özbudun da yarışmacı veya yarışmacı olmayan sistemlerde siyasal partiler arasındaki farklılıkları kabul etmekle beraber yarışmacı olmayan sistemlerdeki partilerin sistemin meşruiyetini sağlamak yanında halkın siyasal sisteme katılım işlevini de üstlenebildiklerini belirterek 'tek-parti'nin de siyasi parti kavramı içinde düşünülmesinin yerinde olacağı kanısındadır.⁸

Görüldüğü üzere çağdaş siyasal sistemlerde önemli işlevlere sahip olan ve sistemin esas unsurlarından biri olarak kabul edilen siyasal partilerin kavramsal olarak tanımlanması kendi içinde bir takım güçlükler taşımaktadır. Siyasi parti kavramının tanımlanmasındaki güçlükler daha çok parti sistemleri bağlamında, tek-partili sistemlerdeki 'siyasal parti'yi parti olarak kabul edip etmeme konusunda yoğunlaşmaktadır. Bizce bu tartışmalar siyasal sistem ve buna bağlı olarak siyasal parti kavramının tarihsel süreç içinde geçirdiği değişikliklerden kaynaklanmaktadır.

⁶ NEUMAN'dan naklen Esat ÖZ: **Tek Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım**, (Ankara Gündoğan Yayınları, 1992), 22

1.1.2. Siyasal Partilerin İşlevleri

Siyasal sistemde, siyasal yapılar belli işlevler ve belli görevleri yerine getirirler. Siyasal sistemin varlığını sürdürebilmesi için, sistemin temel unsurlarından sayılan siyasal kurumların belli işlevleri yerine getirmesi şarttır. Bu manada siyasal partiler, içinde yer aldıkları siyasal sistemde bir çok işlevi yerine getirirler. Modern siyasal sistemlerde siyasal partilerin başlıca işlevleri; menfaatlerin birleştirilmesi, siyasal devşirme, siyasal sosyalleşme ve yönetme işlevleridir.⁹

1.1.2.1. Menfaatlerin Birleştirilmesi

Siyasal partiler modern siyasal sistemler içinde, farklı bölgeler ve sosyal guruplar arasındaki mesafeleri daraltmak, birbirine yakın olan çıkarları, eğilimleri bir arada toparlayıp bağdaştırmak, siyasal tercih konusu olacak sorunları belli birkaç alternatif haline getirmek suretiyle menfaatlerin siyasal arenada temsil edilmesini işlevsel olarak mümkün kılarlar.¹⁰

Siyasal partiler, siyasal çatışmayı yürütürken, aynı zamanda siyasal ve toplumsal bütünleşmeye de katkıda bulunmaktadır. Temsil edilme imkanı bulunmayan ya da bulunamayan her çıkar ve görüş, uzlaşma dışı kalır. Dolayısıyla toplumsal huzursuzlukların, siyasal istikrarsızlıkların temel öğelerinden birini oluşturur. Toplumsal ve siyasal barış, çıkarlar ve görüşler arasında sağlanacak dengeye bağlıdır. Bu ise, önemli çıkar ve görüşlerin temsil edilebilmesiyle olanaklıdır.¹¹ Bu saiklerle siyasal partileri demokratik mekanizmaların işleyişlerinin bir amacı olarak kabul edebiliriz.

⁷ Münci KAPANİ: **Politika Bilimine Giriş**, 8. Baskı, (Ankara, Bilgi Yayınevi, 1996.), 160

⁸ Ergun ÖZBUDUN: **Siyasal Partiler**, (Ankara, A.Ü.H.F. Yayınları, 1977), 2

⁹ Ergun ÖZBUDUN: **a.g.e.**, 91-92

¹⁰ Münci KAPANİ: **a.g.e.**, 166

¹¹ A. Taner KIŞLALI: **Siyaset Bilimi**, (Ankara, İmge Kitapevi, 1994), 239

1.1.2.2. Siyasal Devşirme

Siyasal devşirme işlevi, siyasal sistemdeki değişik görevleri yerine getirecek kişilerin seçilmesi sürecidir.¹² Partiler kamu görevlerini üstlenecek elit kadroları toplarlar, yetiştirir ve bu görevlere hazırlarlar.¹³ Bu açıdan bakıldığında siyasal liderleri ve onların etrafındaki kadroyu yetiştiren ve hazırlayan örgütler olarak siyasal partiler otoriteleri, hükümetin örgütleniş biçimini ve izleyeceği politikaları etkilemeye en uygun konumdaki siyasal yapıları oluştururlar.¹⁴ Çoğulcu demokrasilerde parlamento üyeleri, bakanlar, başbakanlar, devlet başkanları büyük çoğunlukla partinin adamlarıdır.¹⁵ Siyasal partilerin bulunmadığı ya da zayıf ve köksüz olduğu ülkelerde, liderler geleneksel elitler (Feodal ailelerden, dinsel kuruluşlardan) veya silahlı kuvvetler içinden çıkarlar. Bu çağdaş siyasal sistemler açısından arzu edilebilir bir durum değildir. Çünkü bu durum siyasal sistemde halk tabanının zayıf olduğu anlamına gelir ve taban zayıflığı siyasal rejimde istikrarsızlığa yol açan bir faktör olarak kabul edilir.¹⁶

1.1.2.3. Siyasal Sosyalleşme

Siyasal partiler, toplumun siyasal olarak sosyalleşmesinin de önemli bir aracıdır. Partilerin siyasal sosyalleşmeye katkıları üç ayrı alanda ortaya çıkmaktadır. Birincisinde partiler siyasal sistemin nasıl işlediğine, seçim kurallarının ne olduğuna, seçmenin nasıl kaydolduğuna, hangi devlet dairesinin hangi işi gördüğüne dair bilgileri vatandaşlara aktararak öğretirler. İkinci olarak, partiler siyasal sisteme ilişkin değerlerin kitlelere iletilmesine aracı olabilirler. Son olarak, partiler, siyasetle daha yakından ilgilenen bir kadronun yetişmesine yardımcı olarak siyasal

¹² Ergun ÖZBUDUN: a.g.e., 98

¹³ Atilla YAYLA: *Siyaset Teorisine Giriş*, (Ankara, Siyasal Kitapevi, 1998), 177

¹⁴ Ersin KALACIOĞLU: *Çağdaş Siyasal Bilim*, (İst, Beta Yayınları, 1984), 351

¹⁵ Münici KAPANİ: a.g.e., 166-167

¹⁶ Münici KAPANİ: a.g.e., 167

sistemin işlemlerine katkıda bulunurlar.¹⁷ Siyasal partiler dışında, siyasal sosyalleşmede etkin rol oynayan başka guruplarda mevcuttur. Siyasal sosyalleşme ile ilgili araştırmalar, genellikle, ailenin, okulların ve kitle haberleşme araçlarının bu alandaki rolleri üzerinde dururlar.¹⁸

Siyasal partiler, hemen bütün rejimlerde, halk kitleleri ile iktidar arasında bir aracı görevi görürler. Modern zamanlarda partiler, siyasal katılmanın başlıca kanalları haline gelmişlerdir. Toplumdaki talepler, beklentiler ve onların gerçekleştirilmesi yolundaki etkileme faaliyetleri çoğunlukla bu kanallardan geçer.¹⁹ Aynı zaman da partiler siyasallaşan toplumun kendini tanımasını ve eylemlerini yasalarla somutlaştırmasını sağlar.²⁰ Partilerin siyasal sistemde üstlendikleri “siyasal sosyalleşme” rolleri, onları toplum içinde siyasal kültürün yayılması veya değiştirilmesi yönlerinden etkin olan belli başlı kuruluşlar haline getirmektedir.²¹

1.1.2.4. Yönetme İşlevi

Siyasal partilerin, yönetme işlevleri onların devlet organlarının karar alma süreçlerinde oynadıkları rol ile tanımlanır. Siyasal partilerin bu rolleri “yönetme” veya “hükümet etme” fonksiyonları ile tanımlanır.²² Demokratik sistemlerde siyasal partilerin muhalefette bulundukları sürece “hükümet etme” fonksiyonlarının alternatifi sayılan özel bir fonksiyonları vardır: İktidarın kullanılmasını denetlemek. Muhalefet partileri, iktidar partisinin (veya partilerin koalisyonunun) icraatını devamlı olarak kontrol ederler ve eleştirirler. Bunu yaparken iki amacı hedefledikleri söylenebilir: Birincisi, alınacak siyasal kararları kendi

¹⁷ İlter TURAN: a.g.e., 102

¹⁸ Ergun ÖZBUDUN: a.g.e., 108

¹⁹ Münici KAPANİ: a.g.e., 166

²⁰ Dominique SCHNAPPER: **Yurttaşlar Cemaati** (Modern Ulus Fikrine Dair), çev. Özlem Okur (İstanbul, Kesit Yayıncılık, 1995), 106

²¹ Münici KAPANİ: a.g.e., 166

²² Ergun ÖZBUDUN: a.g.e., 147

görüş açılarından etkilemek, ikincisi ise alternatif çözüm yolları göstermek suretiyle kamuoyunu oluşturmak ve geliştirmektir.²³

1. 2. SİYASİ PARTİLERİN KÖKENİ

Siyasal parti kavramı uzun bir geçmişe sahiptir. Roma İmparatorluğu döneminde bu kavram, Senato tarafından kontrol edilen şeref payelerini, ücretleri ve terfileri tartışmak için asillerin (Optimates) ve halkın (Populares) bir araya gelmelerini anlatmakta kullanılıyordu. XVII. Yüzyıla gelindiğinde kavram sosyo-ekonomik gelişmelerin etkisiyle değişikliğe uğrayarak, özellikle hizip ve çıkar gurubu gibi anlamları da içerir hale gelmiştir. Bazı tarihçiler bugünkü anlamda siyasal parti kavramının 1660 Restorasyonu ile 1832 Reform Yasası'nı kapsayan dönemde İngiltere'de Whig'ler ve Tory'lerden kaynaklandığını ileri sürmektedirler.²⁴

On sekizinci yüzyılda bazı Avrupa parlamentolarında görülen guruplaşma ve hizipleri (İngiltere'de Tory'ler ve Whig'ler gibi) parlamento dışında bir örgüte sahip olmadıkları için gerçek anlamda parti olarak saymak mümkün değildir. Siyasal partiler Batılı toplumlarda meydana gelen, sosyo-politik gelişmeler sonucunda demokratik ideolojinin yaygınlaşması, parlamento yetkilerinin ve oy hakkının genişletilmesi ile paralel olarak ortaya çıkmıştır.²⁵

Duverger, siyasal partilerin doğuşunu “parlamento içinde doğan partiler” ve “parlamento dışında doğan partiler” şeklinde bir ayrıma tabi tutmuştur.²⁶ Bu ayrımdan birincisi olan parlamento içinde doğan partiler, önce parlamento guruplarının ortaya çıkması, sonra seçim komitelerinin

²³ Münci KAPANİ: a.g.e., 168

²⁴ A. Ranney, The Concept of Party, Political Research and Political Theory, Ed., O. GARCEAU, (Cambridge: 1968)'den naklen A. Yaşar SARIBAY, **Siyasal Sosyoloji**, (İstanbul, 1994), 114

²⁵ Münci KAPANİ: a.g.e., 161

²⁶ Münci KAPANİ: a.g.e., 162

belirmesi ve nihayet bu iki unsurun arasında devamlı bir bağlantı kurulması ile oluşmuştur.²⁷ İkinci ayırım yani parlamento dışında doğan partiler ise, fikir kulüpleri, halk kulüpleri, gazeteler gibi gurup ve derneklerin desteği ile veya bu guruplar etrafında oluşmuştur.²⁸ Bunlar parlamentoda temsil edilme imkanına kavuşamamış sendikalar gibi sosyal güçler ve sınıflar tabanına dayanmaktadır.²⁹ Örneğin, İngiliz İşçi Partisi gibi bir çok sosyalist parti doğrudan doğruya sendikalar tarafından yaratılmışlardır.³⁰

Siyasal partilerin doğuşunda rol oynayan dinamikleri açıklayan J. La Palombara-M. Weiner, bu konuda “Kurumsal teori”, “Tarihsel kriz teorileri”, “Gelişme (veya modernleşme) teorisi” şeklinde üç farklı kuramdan söz etmektedir.³¹

1. 2.1. Kurumsal Teori

Bu teoriye göre, partilerin doğuşu ve parti yapılarının gelişimi ile parlamenter sistem ve genel oy hakkının gelişimi arasında çok yakın bir ilişki vardır.³²

19. yy.’da İngiltere’de modern anlamda siyasal partilerin ortaya çıkış süreci, seçme hakkının genişletilmesi, ve parlamentonun fonksiyonlarının değişmeye başlaması ile ortaya çıkmıştır. Özbudun’a göre oy hakkının genişletilmesi, kendi kendine ortaya çıkan bir olgu değil, siyasete katılma taleplerinin zorunlu kıldığı bir tedbirdir.³³ 1832 yılında yapılan reformla, parlamento ile halk arasında ilişkilerin güçlenmesi için

²⁷ Maurice DUVERGER: **Siyasal Partiler**, çev: Ergun ÖZBUDUN, 4. Baskı (Ankara, Bilgi Yayınları, 1993), 16

²⁸ Maurice DUVERGER: **a.g.e.**, 23

²⁹ Münic KAPANİ: **a.g.e.**, 162

³⁰ Maurice DVERGER: **a.g.e.**, 24

³¹ A.LERİSON’dan naklen, A.Yaşar SARIBAY:**Siyasal Sosyoloji**, 4. Baskı (İstanbul, Der Yayınları, 1994), 121

³² Klaus Von BEYME’den naklen, Esat ÖZ: **a.g.e.**, 24

³³ Ergun ÖZBUDUN: **a.g.e.**, 21F

seçim çevreleri yeniden düzenlenerek, seçme hakkı da genişletilmiştir. Varolan servet kaydında oranlar düşürülerek daha geniş bir kesimin siyasete katılması sağlanmıştır.³⁴

Duverger’e göre gerçek partiler ortaya çıkalı yüz yıl bile olmamıştır. 1850’de dünyanın (Amerika dışında) hiçbir ülkesi, kelimenin bugünkü anlamında siyasal partileri tanımıyordu. 1950’de ise, partiler, uygar ulusların çoğunda faaliyet göstermekte, diğer uluslar da bunları taklide çalışmaktadır.”³⁵ Duverger’in cevabını aradığı soru ise, partilerin 1850’deki sisteminden hangi aşamalarla 1950’deki sürece geldiğidir.³⁶

Bu bağlamda Duverger, partilerin gelişiminin, demokrasinin gelişimine, yani oy hakkının ve parlamentonun yetkilerinin genişletilmesine paralel olduğunu, siyasal meclis üyelerinin eylemlerinde ahenk sağlayabilmek için, ortak niteliklerine göre guruplaşma gereğini duyduğunu, oy hakkının yaygınlaşmasıyla adayları tanıtabilecek ve oyları bunlara yöneltebilecek komiteler yoluyla seçmenlerin örgütlendirilmesi zorunluluğunun arttığını dolayısıyla, partilerin doğuşunun, parlamento guruplarının ve seçim komitelerinin doğuşuna bağlı olduğunu belirtmiştir.³⁷

1.2.2. Kriz Teorileri

“Klaus Von Beyme, bu teoriyle, batı demokrasilerinde siyasal partilerin doğuşunun genellikle, yeni devletin kuruluşu aşamasında, meşruluk anlayışında önemli değişmeler olduğu dönemlerde ve parlamenter demokrasinin bunalım içine girdiği ve/veya çöktüğü zamanlarda, (İtalya’da Faşist, Almanya’da Nazi Partisi’nin doğuşu gibi)

³⁴ Leslie LİPSON: **Politika Biliminin Temel Sorunları**, ev. Tuncer Karamustafaoğlu (Ankara, A..H.F. Yayınları, 1978),150

³⁵ Maurice DUVERGER: **a.g.e.**, 15

³⁶ A. Yaşar SARIBAY: **Siyasal Sosyoloji** (Der Yayınları, İst, 1994),122

³⁷ Maurice DUVERGER: **a.g.e.**,16

söz konusu olduğunu belirtir.”³⁸ J.La Palombara-M. Weiner partilerin doğuşunu hazırlayan ve bir çok ülkenin siyasal seçkinlerinin karşı karşıya bulunduğu üç tür tarihsel kriz saptamaktadırlar. Meşruluk, bütünleşme ve katılma krizleri.³⁹

Meşruluk krizi, “toplumun kim tarafından ve nasıl yönetileceği sorunsalını ve toplumsal oydaşmanın (consensus) bozulmasını ifade eder. Meşruluk krizi, meşruluk bunalımında otoritelerin iktidarını ve onların iktidara geliş biçimi ve kurallarını eleştirenlerin sayısının büyük bir artış göstererek söz konusu otoriteler ve kurallara meydan okunması sonucu doğar.”⁴⁰ Osmanlıda İttihat ve Terakki Partisinin, Monarşik meşruluk ilkesine karşı mücadeleden doğmuş bir parti olduğu söylenebilir.⁴¹

Yakın zamanlarda kendisini gösteren başka bir meşruluk krizi ise sömürge durumundaki bazı azgelişmiş toplumlarda milliyetçi güçlerin, sömürge yönetiminin meşruluğuna karşı çıkmalarıdır. Türkiye’de Cumhuriyet Halk Partisi, Mısır’da Wafd, Hindistan’da Kongre Partisi, Tunus’ta Yeni Düstur, Cezayir’de, Ulusal Kurtuluş savaşı vermek üzere kurulan partilere örnek verilebilir.⁴²

Bütünleşme krizi, uluslaşma sürecini ya da ulusal bir devlet yaratılması girişimlerinin karşı karşıya geldiği sorunları dile getirmektedir.⁴³ Bütünleşme bunalımı çeşitli dil, din ve ırk guruplarından ulus bir devlet yaratma çabasının karşılaştığı güçlükleri ifade eder. Bu guruplar egemen kültürün ulusal birliği sağlama ve merkezi otoriteyi güçlendirme çabalarına çeşitli yollardan karşı koyarlar. Bu yollardan birisi de söz konusu azınlıkların kültürel özelliklerini korumak amacıyla partiler

³⁸ Klaus Von BEYME’den naklen: Esat ÖZ: a.g.e., 25

³⁹ A. Yaşar SARIBAY: a.g.e., 123

⁴⁰ Ersin KALACIOĞLU: a.g.e., 331

⁴¹ Ergun ÖZBUDUN: a.g.e., 25

⁴² Ergun ÖZBUDUN: a.g.e., 25

kurmalarıdır.⁴⁴ Örneğin Almanya, İtalya ve Belçika’da bütünleşme krizlerinin yaşandığı dönemde siyasal partiler doğmaya başlamıştır. Bağımsızlık öncesi dönemde Hindistan’da örgütlenen “Müslüman Ligi”, müslüman azınlığı Hindu çoğunluğun tehditlerinden korumak amacını taşıyordu.⁴⁵

Katılma krizi, “yönetici elitin, siyasal sisteme katılma çabasındaki birey veya gurupların bu istek ya da davranışlarını gayrimeşru gördüğü zaman ortaya çıkan bir çatışma olarak tanımlanabilir.”⁴⁶ “Batı Avrupa’daki Liberal ve Radikal partiler hükümdar ve aristokrasinin siyasal iktidarı karşısında orta sınıfların siyasal ağırlıkları duyurma isteğinden kaynaklanmışlardır. İngiliz İşçi Partisi, işçi sınıfının İngiltere siyasetinde söz sahibi olabilmesini sağlamak için kurulmuştur.”⁴⁷ Türkiye’de ise, D.P. muhalefetine doğuşunu katılma bunalımının bir ürünü olarak açıklanabilir.⁴⁸

Bu üç bunalım teker teker oluşabileceği gibi hepsi birlikte de ortaya çıkabilirler. Krizler nasıl oluşurlarsa oluşsunlar söz konusu bunalımlar bireyleri yeni bir siyasal örgütlenme ve yeni bir görüş ve fikirler dizisi için kitlenin desteğini sağlamak üzere faaliyete yöneltmekte ve bu durum siyasal partilerin oluşabilmesini sağlayabilmektedir.⁴⁹

1.2.3. Modernleşme Teorisi

Bu görüş, siyasal partilerin doğuşunu sosyal modernleşmenin bir sonucu olarak ele alır. Modernleşmenin sonucunda kültürün laikleşmesi, insanlarda kendi eylemleriyle yaşama koşullarını

⁴³ A. Yaşar SARIBAY: a.g.e., 124

⁴⁴ Ersin KALAYCIOĞLU: a.g.e., 331

⁴⁵ La Palombara ve WEİNDER’den naklen Esat ÖZ: a.g.e., 26

⁴⁶ Ergun ÖZBUDUN: a.g.e., 26

⁴⁷ Ersin KALAYCIOĞLU: a.g.e., 332

⁴⁸ Ergun ÖZBUDUN: a.g.e., 26

⁴⁹ Ersin KALAYCIOĞLU: a.g.e., 332

değiştirebilecekleri inancını yaratır. Bilinçli ve örgütlü siyasal eylemin ön koşulunu gerçekleştirir. Modernleşmenin bir sonucu olarak, geleneksel otorite merkezleri zayıflayarak, yeni otorite biçimlerini doğurur.⁵⁰ Sanayileşme, kentleşme, ulaşım ve haberleşmenin yaygınlaşması, okur-yazarlığın artması, kültürün laikleşmesi, kişi başına düşen milli gelirin artması gibi değişimleri kapsayan modernleşme sosyal gurupların, siyasal planda örgütlenerek iktidara ağırlıklarını koyma çabalarına yönelmesine yol açar. Modernleşme siyasal katılmayı, siyasal katılma da siyasal örgütlenmeyi geliştirir.⁵¹

Ulaşılan modernleşme düzeyini esas alarak ülkelerin parti sistemlerine bakarken yapılacak ayırım, şu olmalıdır. 1) Partilerin hiç ortaya çıkmamış olduğu ülkeler 2) Partilerin sonradan bastırılmış ve yasaklanmış olduğu ülkeler. Buna göre, birinci durum gerçekten en az gelişmiş toplumlara özgüdür. İkinci durum ise, belirli bir modernleşme düzeyine ulaşmış da olsa, siyasal bozulma içinde bulunan toplumlar için söz konusudur.⁵²

Bu “üç teori”nin de siyasal partilerin doğuşuna yol açan veya zemin hazırlayan sebeplerin belirli yönlerine ağırlık verdiğini söyleyebiliriz. Ancak, siyasal partilerin karmaşık ve çok yönlü gelişmelerin ürünü olduğu da bir gerçektir. Modernleşen veya modern bir toplumda siyasal partilerin doğuşunda değişik faktörlerin rol oynadığı görülmektedir. Bununla birlikte, bir ülkede, adı geçen teorilerin önem verdiği olgulardan birinin veya bir kaçının belirleyici bir rol oynadığını söylemek de mümkündür.⁵³

⁵⁰ Ergun ÖZBUDUN: **a.g.e.**, 21

⁵¹ Münici KAPANİ: **a.g.e.**, 163

⁵² A. Yaşar SARIBAY: **a.g.e.**, 125

⁵³ Esat ÖZ: **a.g.e.**, 27

1.3. SİYASAL PARTİ YAPILARININ TEMEL KARAKTERİSTİKLERİ

1.3.1 Siyasal Partiler Tipolojisi

Partiler işlevleri dikkate alındığında benzer fonksiyonları ifa etmekle birlikte, aralarında farklılıklar mevcuttur. Bu farklar bir yandan parti kurucuları, milletvekilleri, seçmenlerin diğer yandan örgütlerin, ideolojilerin farklılıklarından meydana geldiği gözlemlenmektedir. Bununla birlikte tarihsel ve bölgesel konumlarının da partilerin davranışları konusunda değişik etkiler doğurdukları görülmüştür.⁵⁴

İdeal tipler bağlamında bir çok parti tipleştirmesinden bahsetmek mümkündür. Ancak bu çalışmanın sınırlılıkları dikkate alınarak tartışılır olmasına rağmen literatürde kabul gören Duverger'in kadro ve kitle partileri sınıflandırmasına genel olarak değinilmesi konumuzun işlenişi bakımından uygun görülmüştür.

1.3.1.1. Kadro Partileri

Maurice Duverger'in 1951'de yapmış olduğu incelemede, kadro partileriyle kitle partileri arasındaki fark, bu iki partinin büyüklüklerine, üye sayılarına dayanmaz; burada dikkate alınması gereken büyüklükleri değil, yapı farklarıdır.⁵⁵

Kadro partileri, Batı demokrasilerinde iktidar yarışında örnekleri görülen ilk partilerdir.⁵⁶ Genellikle seçim ve parlamento sistemi içinde kadro partileri siyasal yelpazenin sağ kanadını temsil ederler.⁵⁷ Bu

⁵⁴ Esat ÇAM: *Siyaset Bilimine Giriş*, (İstanbul, Der Yayınları, 1990), 400

⁵⁵ Maurica DUVERGER: *a.g.e.*, 106

⁵⁶ Münici KAPANİ: *a.g.e.*, 168

⁵⁷ Maurica DUVERGER: *a.g.e.*, 111

partiler için önemli olan nicelik değil niteliktir.⁵⁸ Bu partiler, genellikle toplumun ekonomik yönden güçlü olan kesimlerinin temsilciliğini yaparlar. Bu sebeptendir ki, az sayıda da olsa ekonomik yönden güçlü üyelere sahiptirler. Kadro partileri “sınırlı oy” prensibinin geçerli olduğu belirli düzeyde vergi verenlerin, oy hakkına sahip oldukları bir dönemde doğmuşlardır.⁵⁹

Kadro partileri üye kaydetmekten çok, seçim zamanı oy toplama potansiyeli yüksek kişileri, elit tabakaları kazanmaya çalışır. Kadro partilerinde üye ve sempatizan sayıları arasındaki oran oldukça büyüktür.⁶⁰ Kadro partileri zayıf örgütlü, disiplini az, ilişkileri gevşek, liderleri ve kurucuları milletvekillerinden oluşan ve bu milletvekilleri tanınmış tüccar, doktor, eşraftan oluştuğu bir siyasal parti görünümündedir. Batı demokrasilerinin büyük ekseriyetinde kadro partilerinin bulunduğu ve yapısal çizgilerinin devam ettiği görülmektedir. Ulusal siyasal kültür, kadro partilerinin bazı seviyelerde bir ülkeden diğerine değişiklikler göstermesine yol açmıştır. Örnek verilecek olursa Amerika Birleşik Devletleri ile Kıta Avrupası’nın meclislerinde parti disiplini kadro partilerinde zayıf olmasına karşılık İngilizlerin Muhafazakar Partisinde yüksektir.⁶¹

1.3.1.2. Kitle Partileri

Kitle partileri, kadro partilerinden sonra yirminci yüzyılın başlarında, kitlelerin oy kullanma hakkını elde etmesiyle politik sahnede ortaya çıkmışlardır. Bu parti tipinin doğuşunda sosyalist akımların rolü büyük olmuştur.⁶² Kitle partileri için üye devşirebilmek, hem siyasal hem de mali yönden temel nitelik taşır. Bu partiler üyelerini siyasal bakımdan

⁵⁸ A. Taner KIŞLALI: **a.g.e.**, 169

⁵⁹ A. Taner KIŞLALI: **a.g.e.**, 219-220

⁶⁰ Bülent DAVER: **Siyaset Bilimine Giriş**, (Ankara, Siyasal Kitapevi, 1993), 232

⁶¹ Esat ÇAM: **a.g.e.**, 402

⁶² Münici KAPANİ: **a.g.e.**, 169

eğitme, bu sınıf içinde ülkenin hükümet ve yönetimini ele alabilecek elit yetiştirme amacını gütmektedirler.

Duverger'e göre üyeleri olmadığı takdirde parti öğrencisiz bir öğretmene benzer.⁶³ Kitle partilerinin toplumsal tabanlarını, daha çok ekonomik bakımdan güçsüz toplum kesimleri oluşturduğu için parti giderlerinin karşılanabilmesi için, çok sayıda üyenin ödentilerinin bir araya gelmesini gerektirmiştir. (İngiliz İşçi Partisi'ni ise, başta sendikalar olmak üzere, çeşitli örgütler bir araya gelerek oluşturdu ve onların üyeleri de partinin üyeleri sayıldı.)⁶⁴

Kitle partilerinin bir diğer özellikleri de, belli bir ideolojiye sahip olmaları ve bu ideolojinin partinin genel politikasını belirlemesidir. Üyelerin, partiyle olan ilişkilerini devamlı ve canlı tutmak kitle partilerini siyasal eğitim uygular hale getirmiştir. Gece dersleri parti broşür ve gazeteleri, toplantılar, üyelerle partinin bağının organikliğinin kuruluşu, aidatların partiye devamlı olarak gelişi açısından gerekli görülmüştür.⁶⁵ Kitle partileri mahalle ve köylere kadar uzanan çok sayıda "ocak"lara dayanır. Bu ise çok sayıda üyeye sahip olmayı gerektirir. Kitle partileri bütün seçmenlerini parti üyesi yapmaya ve mümkün olduğu kadar çok taraftar toplamaya; seçmen sayısı ile üye sayısını eşit tutmaya çalışan partilerdir.⁶⁶

Kitle partilerinin etkinlikleri daha sürekli ve yaygındır. Üyelerin parti ile bağları daha sıkıdır. Parti genel merkezi ile meclis gurubu arasında bir denge vardır. Genel merkezin örgüt üzerindeki otoritesinin yansımaları, meclisteki parti gurubu içinde de sıkı "oy disiplini" bulunur.⁶⁷

⁶³ Maurice DUVERGER: **a.g.e.**, 106

⁶⁴ A. Taner KIŞLALI: **a.g.e.**, 220

⁶⁵ Esat ÇAM: **a.g.e.**, 403

⁶⁶ Bülent DAVER: **a.g.e.**, 232

⁶⁷ A. Taner KIŞLALI: **a.g.e.**, 220

1.3.2. Siyasal Partilerde Liderlik

Örgütlenmiş sosyal gurupların hepsinde olduğu gibi siyasal partilerde de liderlik önemli bir kurumdur. Her siyasal örgütün başında bir yönetici bulunur ve bu yönetici aynı zamanda liderdir. Lider kendi partisi açısından alınan kararlar ve içinde yer aldığı siyasal sistemin çıktıları konusunda hitap ettiği gurubun/gurupların tepkilerini dikkate alan ve tepkileri dönüştürülmüş talepler olarak algılayan insandır.

Siyasal partilerde liderlik kurumunun özgünlüğü, liderin taşıdığı düşünülen bazı özelliklerde aranmalıdır. Lider başında bulunduğu siyasal gurubu o gurubun öncelikli hedeflerine ulaştırabilecek yeterlikte olmalı, gurubun beklentilerini karşılayabilmeli ve gurup üyelerince önem verilen kişisel niteliklere sahip olmalıdır.⁶⁸ Hepsinden önemlisi gurup üyelerinin liderin kişiliğinde bu nitelikleri taşıdığına inanması gereklidir.

Sosyal gurupların çoğu (sendikalar, dernekler, şirketler, v.b. gibi) siyasal partilerin liderliği, ikili bir özelliği içinde barındırır. Siyasal partilerde liderlik kurumu görünüşte demokratik olmasına rağmen oligarşik bir nitelik taşır.⁶⁹ Michels, siyasi partilerde oligarşik bir yapının varlığını vurgulamak suretiyle parti yönetimine hakim elit gurubun kooptasyon (atama usulü) yöntemi ile partinin gelecekteki lider kadrolarını kontrol altında tuttuğunu belirterek bu durumu “Oligarşinin Tunç Yasası” olarak adlandırmaktadır.⁷⁰

Liderin belirlenmesi konusu da hem partinin hem de genel olarak siyasal sistemin yapısı ile bağlantılıdır. Demokratik sistemlerde liderliğin bütün kademeleri demokratik teori ve pratiğe uygun olarak seçim yöntemiyle sınırlı süreler için belirlenir ve yetkileri sınırlandırılmaya

⁶⁸ A.Taner KIŞLALI: a.g.e., 164

⁶⁹ Maurice DUVERGER: a.g.e., 188

⁷⁰ A.Yaşar SARIBAY: *Türkiye’de Demokrasi ve Politik Partiler*, (İstanbul, Alfa Yayınları, 2001), 93

alışılır. Otokratik sistemde ise lider ya üstün insan olarak kendine atfedilen tanrı-kral rolünü ya da sadece insan olarak kurtarıcı rolünü temsil eden bir kişiliktir. Her iki sistemde de liderliğin alt kademeleri kooptasyon yöntemi ile belirlenir. Demokratik liderlik Max Weber'in tipolojisinde yasal otoriteye, otokratik liderlik geleneksel otoriteye, karizmatik liderlik ise karizmatik otoriteye karşılık gelmektedir.⁷¹

⁷¹ Maurice DUVERGER: **a.g.e.**, 191-192 ve Z.ASLANTÜRK,M.T.AMMAN:**Sosyoloji**, (İstanbul, Klakns Yayınları , 2000) 189-192

İKİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYETÇİ KÖYLÜ MİLLET PARTİSİ'NİN KURULUŞU VE GELİŞİMİ

2.1. CUMHURİYETÇİ MİLLET PARTİSİ'NİN KÖKENİ: MİLLET PARTİSİ

2.1.1. Çok Partili Siyasal Hayata Geçiş

Türkiye'nin 23 Şubat 1945'te, II. Dünya Savaşı'na girmesi ve 24 Şubat 1945'te Birleşmiş Milletler Antlaşması'nı imzalaması savaş sonrasında kurulacak olan ve kurgulanmaya başlanan yeni dünya düzeni içerisinde yer alacağının habercisi olmuştur. Demokrasilerin, totalitarizme karşı elde ettiği üstünlük, tek partili otoriter rejimlerin ortadan kalkması Türkiye'deki "Tek Parti Yönetimi"nin temellerini de sarsmaya başlamıştır.¹

Savaş sonrasında galip gelen demokratik rejimlerin yanında yer almak isteyen ülkeler, kendi siyasi sistemlerini yeniden gözden geçirmek zorunda kalmışlardır.² Değişim sürecine uyum sağlama çabasındaki Türkiye'de ise, 19 Mayıs 1945'te, İsmet İnönü'nün rejimi daha demokratik hale getirmek için önlemler alınacağını açıklaması,³ tek parti içindeki muhalifleri cesaretlendirmiş ve Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) içerisinde ilk muhalefet belirtileri 21 Mayıs 1945 bütçe görüşmeleri sürecinde ortaya çıkmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi bu görüşmelerde Meclis Gurubu içerisinde sert muhalefet görmüş, bütçe oylamasında 368 lehte oya karşılık beş aleyhte oy kullanılmıştır.⁴

¹ Necdet EKİNCİ: *Türkiye'de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkenler*, (İstanbul, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1997), 286

² H. Bayram KAÇMAZOĞLU: *Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmaları*, (İstanbul, Birey Yayıncılık, 1988), 14

³ E. Jan ZÜRCHER: *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, (İstanbul, İletişim Yayınları, 1999), 304

⁴ Cem EROĞUL: *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, (Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 1990), 9

Aleyhte oy kullananlardan ilk dört'ü ilerde kurulacak olan DP'nin de kurucuları arasında yer alacaklardır.⁵ İkinci muhalefet ise, 14 Mayıs 1945'te görüşülmeye başlanan Toprak Kanunu Tasarısı ile ilgili olarak, Adnan Menderes ve Refik Koraltan tarafından yürütülmüştür. Tasarı, 5.000 dönümlük üst mülkiyet sınırı tanımakla birlikte, toprağın yetersiz kaldığı durumlarda topraksız ve/veya az toprağı olanlara dağıtılmak için 50 dönüme kadar arazinin kamulaştırılabileceğini öngörmekteydi.⁶ Ancak, en önemlisi 7 Haziran 1945 günü Parti Meclis Gurubu'na, Adnan Menderes, Celal Bayar, Refik Koraltan, Fuat Köprülü tarafından verilen önerge dir ki bu önerge tarihe "dörtlü takrir" olarak geçmiştir.⁷ Hükümetten istenen anayasanın tam uygulanması ve demokrasinin kurulmasını isteyen bu takrir, tarihe siyasal muhalefetin başlangıcı olarak geçmiştir. Verilen bu önerge, CHP gurubu tarafından reddedilmiş, takrirci vekiller CHP gurubu tarafından cezalandırılmamıştır.⁸

Takririn görüşülmesinden üç ay sonra, Fuat Köprülü ile Adnan Menderes, hükümet karşıtlığı ile bilinen Vatan gazetesinde, Dörtlü Takrir'in ana fikrini işlemeye ve hükümete muhalefetlerini yansıtmaya devam ettiler. Bu yazılar Fuat Köprülü ile Adnan Menderes'in partiden ihracına neden oldu ve ihraç kararını eleştiren Refik Koraltan da, partiden çıkarıldı. Celal Bayar ise, bu gelişmelerden sonra ilk önce İzmir Milletvekilliğinden ve daha sonrada CHP den istifa etti.⁹ Türk siyasetinde yaşanan bu gelişmelere paralel olarak 18 Temmuz 1945'te Nuri Demirağ'ın Milli kalkınma Partisi'ni kurmasına izin verildi. Milli Kalkınma Partisi'nin kurulması ile çok partili siyasal düzene geçişin ilk adımları atılmış oldu.¹⁰ Milli Kalkınma Partisi, Demokrat Partinin

⁵ Aleyhte oy verenler: Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan, Fuat Köprülü, Emin Sazak.

⁶ Cem EROĞUL: **a.g.e.**, 9

⁷ Kemal H. KARPAT: **Türk Demokrasi Tarihi**, (İstanbul, Afa Yayınları, 1996), 130

⁸ E. Jan ZÜRCHER: **a.g.e.**, 306

⁹ Kemal H. KARPAT: **a.g.e.**, 131-132

¹⁰ Necdet EKİNCİ: **Türkiye'de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkenler**, (İstanbul, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1997), 1-2

kuruluşuna kadar muhalefeti temsil etmiş olmasına rağmen, geçen zaman içerisinde ülke genelinde kitlesel kabul görmemiştir.¹¹

2.1.2. Demokrat Parti'nin Kuruluşu

Dörtlül Takrir sahiplerinden Celal Bayar, 1 Aralık 1945'te basına verdiği bir demeçte, yeni bir parti kuracaklarını açıklamıştı. Devlet Başkanı İsmet İnönü'nün ve hükümetin olurlu alan kurucular, 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti' yi(DP) kurdular.¹² Fuat Köprülü, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Celal Bayar'dan oluşan kurucular, kendi aralarında Celal Bayar'ı parti başkanlığına seçtiler.¹³ Geçmişteki bir çok parti gibi Demokrat Parti de meclis içinde kuruldu.¹⁴ DP, kuruluşundan itibaren Cumhuriyet'in tek partili otoriter yorumuna karşı hürriyetçi bir misyon yüklenmiş, devletçi ekonomik politikalara karşı çıkmış ve merkezin dışında kalmış kitlelerin (kenarın) sözcüsü olabilecek politik söylemleri siyasetinin merkezine almıştır.¹⁵

DP'nin kurulması sonrasında Eylül 1946'da yapılması gereken yerel seçimlerin, Mayıs 1946 tarihine alınmasıyla yeni bir gerilim yaşanmıştır. DP yapılan belediye seçimlerini, antidemokratik kanunların kaldırılmadığı, seçimlerin sağlıklı yapılması için gerekli önlemlerin alınmadığı ve muhalefetin gelişmesini önlediği düşüncesiyle boykot etti. MKP de daha önce katılacağını açıkladığı belediye seçimlerine, seçim sabahı hükümetin taraf tuttuğunu gerekçe göstererek katılmadı.¹⁶

Benzer bir gerilim genel seçimlerle ilgili olarak da yaşanmıştır. CHP, 1947 yılında yapılması gereken milletvekili genel seçiminin,

¹¹ R. Salim BURÇAK: *Türkiye'de Demokrasiye Geçiş 1945-1950*, (Olgaç Yayınları), 57

¹² F. Hüsrev TÖKİN: *Türkiye'de Siyasi Partiler ve Siyasi Düşüncenin Gelişmesi 1939-1965* (Elif Yayınları, İstanbul, 1965), 64

¹³ Cem EROĞLU: *a.g.e.*, 12

¹⁴ Kemal H. KARPAT: *a.g.e.*, 135

¹⁵ Esat ÖZ: "Türkiye'de Demokrasiye Geçiş Süreci 1944-1950", *Liberal Düşünce*, (Yaz 96, Sayı.3), 68

¹⁶ Kemal H. KARPAT: *a.g.e.*, 138

muhalefetin itirazlarına rağmen,¹⁷ 21 Temmuz 1946 tarihinde yapılması için mecliste karar aldı. Erken seçim kararı tartışılmasına rağmen DP seçimlere katıldı. Yapılan seçimlerde CHP meclisteki 465 sandalyeden 395'ini, DP 66'sını, bağımsızlar ise 4'ünü kazanarak mecliste temsil edilme imkanı buldu.¹⁸ İlk defa tek dereceli seçim sisteminin uygulandığı bu seçim sonrasında, seçimin gizliliğinin sağlanamaması ve tarafsız denetleme sisteminin kurulamaması muhalefetin itirazlarına sebep olmuştur.¹⁹ Büyük ölçüde baskı, fesat ve hilelerin yaşandığı bu seçimde,²⁰ meşruiyet sürekli tartışılmış, bu ise ülkemizde sert bir siyasi mücadelenin tohumlarını ekmiştir.²¹

1946 seçimlerinden sonra CHP iktidarını korumakla birlikte, halkın desteğinin azaldığını fark etmiştir.²² Yeni kabinenin devlet nizamını her şeyin üstünde tutan otoriter eğilimleri ile bilinen Recep Peker tarafından kurulması, iktidar ile muhalefet ilişkilerini çıkmaza sokmuştur.²³ 1947 yılı bütçe görüşmelerinde Recep Peker ile Adnan Menderes arasında hakarete varan²⁴ sert tartışmalar yaşandı ve Demokrat Parti Gurubu meclisi boykot etti. İsmet İnönü'nün arabuluculuk girişimi ve Demokrat Partililere güvence vermesiyle iktidar ile muhalefet arasında anlaşma sağlandı. İki parti arasındaki gerginlik Demokrat Parti Gurubu'nun mecliste yeniden çalışmaya başlaması ile giderildi.²⁵

¹⁷ Cem EROĞUL: a.g.e., 15

¹⁸ Feroz ve Bedia Turgay AHMAD: *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971* (Ankara, Bilgi Yayınevi, 1976), 23

¹⁹ Taner TİMUR: *Çok Partili Hayata Geçiş* (İstanbul, İletişim Yayınları, 1994), 54

²⁰ A. Emin YALMAN: *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, cilt.4, 79

²¹ Feroz AHMAD: *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, (İstanbul, Hil Yayınları, 1996), 32-33

²² Kemal H. KARPAT: a.g.e., 147

²³ Taner TİMUR: a.g.e., 56

²⁴ Recep Peker'in Meclis kürsüsünden Adnan Menderese psikopat ruhun ifadesi şeklinde hitap etmesi, halkı isyana teşvik ettiğini söylemesi.

²⁵ Cem EROĞUL: a.g.e., 12

2.1.3. Demokrat Parti'nin Birinci Büyük Kongresi

DP'nin Birinci büyük kongresi 7 Ocak 1947 Ankara'da toplandı, 11 Ocak 1947 günü sona erdi. Kongre de ilk görüş ayrılığı kongre Başkanının kim olacağı konusunda ortaya çıktı. Parti kurucuları ve çoğunlukla Ege delegeleri Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu'nun, İstanbul ve Orta Anadolu delegelerinin çoğunluğu ise Kenan Öner'in kongre başkanı olmasını istiyorlardı. Başkanlık seçimini Kenan Öner kazandı.²⁶ Kongre de delegeler arasında ikinci tartışma Genel İdare Kurulu üyelerinin sayısı ve kimler olacağı konusunda ortaya çıktı. Kongre, parti başkanın da içinde olduğu Genel İdare Kurulu'nun 15 üyeden oluşmasını kabul etti. Başka bir tartışma konusu ise, Genel İdare Kurulu'na kimlerin seçileceği ile ilgiliydi. Parti Meclis Gurubunun çoğunluğu Genel Kurul üyelerinin milletvekillerinden olmasını istiyorlardı.²⁷ Genel İdare Kurulu seçimleri yapıldı.²⁸ Kongrenin seçtiği Genel İdare Kurulu listesine milletvekili olmayanlardan, Refik Şevket İnçe, Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu, Samet Ağaoğlu girebilmiştir.²⁹ Kongrede Celal Bayar, 548 delegenin 541'nin oyunu almış ve yeniden Genel Başkanlığa seçilmiştir.³⁰ Kongre çalışmalarında en büyük tepki, milletvekili adaylarının tespiti yetkisini Genel İdare Kurulu'na veren 13. madde görüşmelerinde ortaya çıkmıştır. Delegeler, Milletvekili adaylarının parti örgütüne tespit edilmesini istemişlerdir. Yapılan yoğun eleştiriler, Bayar'ın önerdiği orta yol ile karşılanmaya çalışılmış sonuç

²⁶ Samet AĞAOĞLU: *Siyasi Günlük Demokrat Parti'nin Kuruluşu*, (İstanbul, İletişim Yayınları, 1993), 44

²⁷ Samet AĞAOĞLU: *a.g.e.*, 44-46

²⁸ Celal Bayar, Emin Kalat, Adnan Menderes, Refik Koraltan, Fuat Köprülü, Refik Şevket İnçe, Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu, Cemil Tunca, Yusuf Kemal Tengirşenk, Ahmet Tahtakılıç, Enis Akaygen, Hasan Dinçer, Celal Ramazanoğlu, Samet Ağaoğlu, Ahmet Oğuz, Feroz ve Bedia Turgay AHMAD: *a.g.e.*, 29

²⁹ Samet AĞAOĞLU: *a.g.e.*, 48

³⁰ Cem EROĞUL: *a.g.e.*, 24

olarak adayların tespiti temel de örgüte bırakılmış, Genel Merkeze de belli ölçüde müdahale hakkı tanınmıştır.³¹

Kongrede ayrıca, Ana Davalar Komisyonu tarafından hazırlanan “Hürriyet Misakı” raporu kabul edildi. Üç maddeden oluşan bu rapor; anayasaya uymayan ve yasalarda bulunan antidemokratik kanunların kaldırılması, parti başkanlığı ile devlet başkanlığının ayrılması, vatandaşın oyunu teminat altına alacak kanunların çıkarılması³² gibi hedefleri yakalamaya yönelikti. Kongre aldığı kararla bildiride belirtilen talepler yerine getirilmediği taktirde, DP genel merkezinin, DP meclis gurubunu meclisten çekmeye ve sine-i millete götürmeye yetkilendirildiğini kamuoyuna ilan etti.³³

İktidarın, DP kongresinde ilan edilen “Hürriyet Misakı”nda almış olduğu kararları yerine getirmemesi, DP’nin yapılacak muhtar ve milletvekili ara seçimlerine katılmama kararı almasına gerekçe oluşturmuştur. Seçimlere katılmama ise, bir yandan muhalefetin kararlılığını ortaya koymuş öte yandan katılımın düşük olması nedeniyle meşruiyet tartışmaları hız kazanmıştır.³⁴

Peker Hükümetinin kuruluşundan beri, iktidar ve DP arasındaki anlaşmazlıklar ve çatışmalar ülkeyi bir rejim krizine doğru sürüklüyordu.³⁵ İktidar ile muhalefet arasındaki bu çekişmelerin ve kargaşanın giderilmesi için, her iki partinin ileri gelenleri tarafından bazı girişimlerde bulunuldu. Üzeyir Avunduk ile Vehbi Koç ve Emin Sazak ile Mümtaz Öktem’in girişimleri sonucunda Mayıs ayında Peker ile

³¹ Mehmet KABASAKAL: *Türkiye’de Siyasal Parti Örgütlenmesi 1908-1960*, (İstanbul, Tekin Yayınları, 1991), 174

³² Metin TOKER: *Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950*, (Ankara, Bilgi Yayınevi, 1990), 169

³³ Müstakil Demokratlar Gurubu: *Demokrat Parti Kurucuları Bu Davanın Adamı Değildirler*, (Ankara, Yeni Matbaa, 1949), 7

³⁴ Esat ÖZ: “Türkiye’de Demokrasiye Geçiş Süreci”, 73

³⁵ Cem EROĞUL: *a.g.e.*, 28

Bayar görüştüler.³⁶ İkili arasındaki görüşme esnasında Peker, Bayar'a seçimlerde memurların tarafsız olduğunu, Demokrat Partililere zulüm ve eziyet yapılmadığını, Meclisin meşruiyetinin tartışmaya açılmaması gerektiğini, seçim kanunu değişikliğine zaman olduğunu, polislerin Demokratları dağıtmayıp tanzim ettiğini, DP'li mebusların mazbatalarını meclisin iptal ettiğini söylemiştir.³⁷ Peker'in bu tavrı görüşmelerde bir uzlaşma sağlanmasını engellemiştir.

2.1.4. 12 Temmuz Beyannamesi ve Sonuçları

Yaşanan bu süreç Demokrat Parti ve Cumhuriyet Halk Partisi arasındaki ilişkileri kopma noktasına getirdi. İnönü, Bayar ve Peker'i köşke çağırarak uzlaştırmaya çalıştı. Bu girişimler sonucunda iktidar ve muhalefetin de görüşlerini alarak "12 Temmuz Beyannamesi"ni oluşturdu.³⁸ Kamuoyuna ilan edilen beyanname³⁹ ile ilgili Metin Toker, bir çok kimsenin tahminin ettiği gibi İnönü'nün, Başbakan ve muhalefet lideriyle yaptığı görüşmenin sonunda yayımlanan bir tebliğ olmadığını, Cumhurbaşkanı'nın 1 ay 4 gün sürdürdüğü zor ve çetin bir çabanın ürünü olduğunu belirtir. Kesin beyanname 11 Temmuz gecesi radyodan yayınlandı.⁴⁰ İnönü beyannamede CHP ve DP ile görüşmelerinden bahsetmiş, her iki tarafın yakınmaları arasında abartmalarla birlikte, gerçek payının da bulunduğunu vurgulayarak, Devlet Başkanı olması sebebiyle her iki partiye eşit mesafede olduğunu belirtmiş, gelecekte karşılaşılabilecek sorunlar için iktidar ve muhalefetteki liderlerin yardımlarını istemiştir.⁴¹

³⁶ Üzeyir Avunduk DP Ankara İl Başkanı, Vehbi Koç CHP Ankara İl İdare Heyeti Üyesi, Emin Sazak DP Genel İdare Kurulu Üyesi, Mümtaz Öktem Başbakan Yardımcısı Müstakil Demokratlar Gurubu: **a.g.e.**, 10

³⁷ Samet AĞAOĞLU: **a.g.e.**, 67-69

³⁸ Celal BAYAR: **Başvekilim Adnan Menderes**, Der. İsmet BOZDAĞ (Baha Matbaası, Tarih ve belirtilmemiş), 79-80

³⁹ Metnin tamamı için bkz. Müstakil Demokratlar Gurubu: **a.g.e.**, 17-19

⁴⁰ Metin TOKER: **a.g.e.**, 186

⁴¹ Mehmet KABASAKAL: **a.g.e.**, 175

Beyannamede gelecekte iktidar-muhalefet ilişkilerinin yeni kaidelere dayandırılarak ele alınması gerektiği belirtiyordu.⁴² Beyanname ile yapılmak istenen, rejim krizini engellemek, CHP ve DP arasında güven ortamı oluşturarak sistemin işleyişini normalleştirmektir. 12 Temmuz Beyannamesi iktidar ve muhalefet arasında uzun süredir yaşanan gerginliği bir süre içinde olsa, sona erdirilmesi açısından önemlidir.⁴³ Ancak, Demokrat Parti'de bildirinin hazırlanışı, içeriği ve İnönü'ye hakem rolünün verilmesi bazı huzursuzlukları su yüzüne çıkarmıştı. DP içinde oluşan ve ortaya çıkan muhalefette Genel İdare Kurulu üyelerinden Yusuf Kemal Tengirşenk, Ahmet Tahtakılıç, Sadık Aldoğan, Ahmet Oğuz ile Parti Müfettişi Osman Bölükbaşı yer alıyordu.⁴⁴

DP'nin küçük kongresi Ankara'da, 22 Temmuz 1947 yılında toplandı. 55 ilden 116 delege ile 30 milletvekilinin katıldığı kongre, basına kapalı olarak yapıldı ve 3 gün sürdü.⁴⁵ Kongre 24 Temmuzda sert bir bildiri yayınlamıştır. Bu bildiride, İnönü'nün anayasada yapılacak bir değişiklik ile kendisini daha uzun süreli, daha fazla yetkili bir devlet başkanı olarak seçtireceği, bunun için DP'nin desteğini isteyebileceği, şekli bir muhalefetin memleket için zararlı olduğu, bu gidişin mevcudun düzeltilmesinden çok sürdürülmesi, onaylanması anlamına geleceği belirtilmiştir.⁴⁶

Cumhuriyet Halk Partisi'nde de 1947 yazında önemli gelişmeler yaşandı. 26 Ağustos 1947 tarihinde yapılan gurup toplantısında Recep Peker, açık oylama isteyerek güven oylamasına gitti. Oylama sonucunda Peker'e 35 red oyuna karşın, 303 oy ile güven oyu verildi. Bu gelişme CHP içerisinde 35'ler gurubunun ortaya çıkmasını da

⁴² Kemal H. KARPAT: a.g.e., 166

⁴³ R. Salim BURÇAK: a.g.e., 122

⁴⁴ Deniz BÖLÜKBAŞI: *Türk Siyasetinde Anadolu Fırtınası Osman Bölükbaşı*, (İstanbul, Doğan Kitapçılık, 2005), 68

⁴⁵ Müstakil Demokratlar Gurubu: a.g.e., 21

⁴⁶ Metin TOKER: a.g.e., 195

beraberinde getirdi. Peker, 8 Eylül 1947 tarihinde CHP gurubundan hükümette bazı bakanları değiştirmek amacıyla prensip yetkisi istiyordu. Yapılan oylamada 190 evet, 1 çekimser oya karşılık 47 red oyu verilmiştir.⁴⁷ 9 Eylül 1947 de Peker, gelen baskılara dayanamayarak, sağlık sebepleri öne sürerek Cumhurbaşkanı'na hükümetin istifasını verdi. Yeni hükümeti kurma görevi Hasan Saka'ya verildi.⁴⁸

CHP içerisinde yaşanan bu gelişmeler, parti içinde ılımlılar ve radikaller arasında çekişmelere sebep olmuş, çekişmeler CHP'nin 7. Büyük Kongresinde de devam etmiştir. İlimliler, parti de reformların yapılmasını ve partiyi eleştirme özgürlüğünün olmasını, muhalefet ile iyi ilişkilerin geliştirilmesini istiyorlardı.⁴⁹ CHP, kongrede yaşanan gelişmelerin sonucu olarak liberal eğilimler taşıyan 35'lerin etkisine girdi. Parti'nin politik söyleminde ve örgüt yapılanmasında yumuşamalar oldu. CHP'deki bu uzlaşmacı çizgi DP'de de ciddi sorunlara yol açmıştır.⁵⁰

2.2. MİLLET PARTİ'SİNİN KURULUŞU

2.2.1. DP'nin Parçalanma Süreci

Cumhuriyet Halk Partisi kongresinin akabinde, Demokrat Parti içinden yöneticilerine karşı muhalefet artmaya başlamıştır. Bunda en önemli etken 12 Temmuz Beyannamesine rağmen Devlet Başkanı olan, İnönü'nün Parti başkanlığından ayrılmasının sağlanamamasıdır. Parti örgütünden ise "Hürriyet Misakı"nın uygulanmasını, Partinin Gurubu, meclisten çekme kararı vermesini içeren talepler gelmeye başlamıştır.⁵¹

⁴⁷ Metin TOKER: **a.g.e.**, 206-211.

⁴⁸ A. Emin YALMAN: **a.g.e.**, cilt.4 118, Metin Toker'e göre Peker'in, istifa sebebinin 8 Eylül günü parti divanında yapılan teklifin kabul edilmemesi görevini bırakmaya mecbur etti. Metin TOKER: **a.g.e.**, 212

⁴⁹ Kemal H. KARPAT: **a.g.e.**, 177

⁵⁰ E. Jan ZÜRCHER: **a.g.e.**, 311-312

⁵¹ Cem EROĞUL: **a.g.e.**, 33

Bazı DP'liler 12 Temmuz Beyannamesinin bir aldatmaca olduğunu, "Hürriyet Misakı"nın uygulamaya konmasını istemişlerdir. Parti yöneticilerin Misakı uygulamaya koymaması "muvazaa" ile itham edilmelerine sebep olmuştur.⁵² Bu tartışmalar parti içinde "müfrit-mutedil" ayrışımının netleşmesine de yol açmıştır. DP içindeki sert muhalefeti savunan bazı milletvekilleri, Demokrat Parti Kurucularını samimiyetsizlikle itham ederek, iktidar partisinin başındakilerle birleşip muhalefet davasına ihanet ettikleri suçlamasını yapmışlardır.⁵³

Doğu seyahatine İnönü ile birlikte katılan Nuri Özsan, gezi dönüşü izlenimlerini aktarırken, "Ben hem Devlet hem Parti Başkanıyım, partimin içindeki müfritleri halledebilirim. Fakat siz ne yapacaksınız? Mesela Yusuf Kemal Tengirşenk işini nasıl halledeceksiniz?".⁵⁴ "Samet Ağaoğlu da Nihad Erim'e atfen Yusuf Kemal Tengirşenk, Kenan Öner, Sadık Aldoğan, Tahtakılıç vesairenin tasfiyesi icap ettiğini söylüyordu".⁵⁵ Aldoğan'ın Afyon'da yapmış olduğu konuşma DP kurucularını zor duruma düşürmüştür. Aldoğan'ın daha öncekilerden farksız olan konuşmasını Ulus gazetesi "iyi havayı bozucu" bir konuşma olarak nitelendirmiştir.

Bu atmosfer içinde DP Genel İdare Kurulu Aldoğan ile görüşmüştür. Yapılan görüşmeler gizli olmasına rağmen, 18.12.1947 tarihli Ulus gazetesinde yayınlanmıştır. Bu gelişme Köprülü'nün Nihat Erim'e telefon ile bilgi aktardığı tartışmalarını beraberinde getirmiştir.⁵⁶ Bu iddiayı Ahmet Tahtakılıcın, parti sekreteri olan Basri Aktaş'a istinaden gündeme getirmesi ciddi şüphelere yol açmıştır.⁵⁷ Muğla Milletvekili olan Nuri Özsan'ın Genel İdare Kurulunun toplandığı gün özel işi sebebiyle Nihat Erimi ziyaret ettiğini, Erimin kendisine Genel

⁵² Taner TİMUR: a.g.e., 88-89

⁵³ Müstakil Demokratlar Gurubu: a.g.e., 71

⁵⁴ Müstakil Demokratlar Gurubu: a.g.e., 23

⁵⁵ Müstakil Demokratlar Gurubu: a.g.e., 23-24

⁵⁶ Köprülü, Erim, Celal Bayar, İnönü, görüşmeleri sürekli sorun kaynağı olmuş, sert muhalefet yanlısı milletvekillerinin de muvazaa ithamlarının kaynağını teşkil etmiştir.

İdare Kurulunun bugün toplanarak Aldoğan meselesini halledecekti ne oldu diye sormasını, Müstakil Demokratlar, Köprülü ve Nihat Erim DP'deki müfritlerin tasfiye işini görüşmüş ve halletmiş olarak değerlendirmektedirler.⁵⁸ Bu görüşme DP'de çok ciddi tartışmalara ve ayrışmalara sebep olmuştur.

2.2.2. Milletvekili Maaşlarının Artırılması

İnönü, doğu seyahatinde, Nuri Özsan ve Nihat Erimin de bulunduğu bir ortamda, milletvekillerinin bir kısmının gelecek senenin tahsisatlarını da çektiklerini, bunların arasında DP milletvekillerinin de bulunduğunu ifade ederek Özsan'ın konu hakkındaki fikrini sormuştur. Özsan, bunun kendi arkadaşlarınca da hissedildiğini belirtmiştir. Akabinde İnönü Özsan'a DP'den siz CHP'den Erim müşterek bir zam teklifini meclise vererek ödenekleri arttırabileceklerini söylemiştir.⁵⁹ Milletvekillerinin ödenek ve yolluklarının arttırılması teklifi 1947 yılı sonbaharında CHP'li Abdülmuttalip Öker ile Halit Bayrak'ın imzası ile meclise geldi.⁶⁰ CHP'liler tarafından hazırlanan teklifte, Köprülü'nün izniyle, Fikri Apaydın ile Haydar Arslan'ın da imzası vardır. Tasarı bütçe komisyonuna geldiğinde DP'li Hakkı Gedik ve Hasan Polatkan komisyonda müzakerede bulunmamışlar, Ahmet Oğuz ise muhalefet şerhi koyarak tasarıyı imzalamıştır.⁶¹

DP meclis gurubu, Celal Bayar'ın da hazır bulunduğu bir toplantıda, milletvekili maaş zammı artışını görüşmüş, teklife imza koyan DP'lilerin imzalarını geri çekmesi kararı verilmiştir. Bu gelişme üzerine CHP tasarıyı geri almıştır. Teklif sahipleri zam tasarısını ikinci defa yeniden meclise vermişlerdir. Demokrat Parti Meclis Gurubu ikinci teklifi değerlendirerek, kırmızı oy kullanmak suretiyle tasarıyı

⁵⁷ Köprülü, Nihat Erimle telefon görüşmesini Basri Aktaş'ın yanında yapmıştır.

⁵⁸ Müstakil Demokratlar Gurubu: a.g.e., 25-27

⁵⁹ Müstakil Demokratlar Gurubu: a.g.e., 31

⁶⁰ Metin TOKER: a.g.e., 219

reddedecektir. Suphi Batur ve Necati Erdem, DP muhalefetine rağmen teklif kanunlaşırsa nasıl bir tavır takınılacağı sorusunu gündeme getirdi. Celal Bayar paraları iade etmeyi “fuzuli bir semahat” olarak değerlendirmiş, Fuat Köprülü “hem kırmızı oy veririz, hem de paraları cebe indiririz” açıklamasını yapmıştır. Müstakil Demokratlar, Adnan Menderes’in bu görüşleri onayladığını belirtirler.⁶² Menderes ise, İzmir de partililere yapmış olduğu konuşmasında “Sizin kongreler halinde verdiğiniz emirler, ödenek farklarının alınmamasını icap ettiriyordu. Genel Kurul olarak toplandık ve bunun alınmaması gerektiğine karar verdik”⁶³ açıklamasını yapmıştır. Demokrat Parti, milletvekili zammına kırmızı oy vermeyi, buna rağmen kabul edilirse, zammı milletvekilleri olarak partiye bağışlamalarını kararlaştırmıştır.⁶⁴ Mecliste milletvekillerinin zam artışı, CHP’li bazı milletvekillerinin de aleyhinde olmasına rağmen kabul edildi. Parti Gurubunun kararına rağmen DP’li Ali Kemal Silivri’li teklifin lehinde oy vermiştir.⁶⁵ DP Milletvekillerinden 26’sı, ödenek zamları kanunlaştıktan sonra, “kanunen milletvekillerinin uhdelerine intikal eden zamların sureti sarfının, gurupça bir karara varmak şöyle dursun müzakere mevzuu yapılmadan, vicdani takdire terk olunmasını” beyan eden 26’lık tahrir vermişlerdir.⁶⁶

2.2.3. Kenan Öner’in İstifası

Kenan Öner, Demokrat Parti’nin İstanbul il başkanlığı görevinde bulunmuş, Hasan Ali Yücel davası ile ünü yayılmıştır. DP içerisindeki ılımlı-sert ayrışmasında sertlik yanlılarının içerisinde yer almıştır. Kenan Öner İstanbul il kongresinden önce DP İstanbul il başkanlığından ayrıldı. Öner, 16.01.1948 DP’den de istifa etti.⁶⁷ İstifa ettikten sonra DP

⁶¹ Müstakil Demokratlar Gurubu: a.g.e., 32

⁶² Müstakil Demokratlar Gurubu: a.g.e.,32

⁶³ Şükrü ESİRCİ: **Menderes Diyor Ki**, (İstanbul, Demokrasi Yayınları, 1967), 127

⁶⁴ Ali GEVGİLİLİ: **Yükseliş ve Düşüş**, 1. Baskı, (Altın Kitapları Yayınevi, 1981), 59-60

⁶⁵ Mahmut GOLOĞLU: **Demokrasiye Geçiş 1946-1950**, (İstanbul, Birleşik Yayınları, 1982), 201

⁶⁶ Müstakil Demokratlar Gurubu: a.g.e., 33

⁶⁷ Mahmut GOLOĞLU: a.g.e., 232

Genel Merkezine yoğun telgraflar geldiği kaynaklarda belirtilmektedir.⁶⁸ Salih Keçeci, Bayar'dan, Önerin İstifasının kabul edilmemesini istemiştir. Bayar, Köprülü'nün istifaya ilişkin olarak yaptığı "Hatta bunun dahi vakti geçmişti" şeklindeki yorumu, "Bu, tabii Köprülü'nün şahsi fikridir. Genel İdare Kurulu toplanmadan ben de bir şey söyleyemem" şeklinde cevaplamıştır.⁶⁹ İstifa metni Genel İdare Kuruluna hitaben yazılmış olmasına rağmen, 20 gün bekletilmiş, basına verildiği halde Genel İdare Kuruluna getirilmemiştir.⁷⁰ İstifanın nedenleri kaynaklarda değişik şekillerde sıralanmıştır.

Goloğlu, Önerin istifasının nedenini, Köprülü'ye ve onu tutan DP kurucularına kızmış olmasına bağlar.⁷¹ Toker, Fuat Köprülü'nün, oğlunun DP İstanbul İl İdare Kuruluna alınmasını istediğini, Öner'in bu nedenle istifa ettiğini düşünmektedir.⁷² Tekin Erer, DP yöneticilerinin hükümet ile ilişkilerde itidalle hareket edilmesini, hedefe yavaş, yavaş ama emin adımlarla gidilmesini istemelerine karşın Öner'in, Cumhuriyet Halk Partisine karşı daha sert bir muhalefet yapılmasını, mebusların meclisten çekilmelerini, 1946 seçimlerinde çiğnenen hakların geri alınmasını, gerekirse CHP zümre hakimiyetinin zorla devrilmesini istediğini belirtir.⁷³ Yalman, Öner'in mutlaka kabul edilmek üzere Ankara'ya gönderdiği bir raporun Genel Merkez tarafından kabul görmemesinin istifaya sebep olduğunu aktarır.⁷⁴

İstifa sahibi Öner ise, özel dost sohbetlerinde istifa nedeni olarak, Demokrat Partiyi Cumhuriyet Halk Partisini yanında muvazaa partisi olarak görmesi olarak açıklamakta,⁷⁵ 27 Aralık 1947 tarihinde Demokrat Parti Genel İdare Kuruluna yazmış olduğu istifa mektubunda ise, Fuat

⁶⁸ Metin TOKER: **a.g.e.**, 221

⁶⁹ Samet AĞAOĞLU: **a.g.e.**, 104-105

⁷⁰ Müstakil Demokratlar Gurubu: **a.g.e.**, 29

⁷¹ Mahmut GOLOĞLU: **a.g.e.**, 232

⁷² Metin TOKER: **a.g.e.**, 221

⁷³ Tekin ERER: **Türkiye'de Parti Kavgaları**, (İstanbul, Tekin Yayınevi, 1966), 456-457

⁷⁴ A. Emin YALMAN: **a.g.e.**, cilt.4, 128

⁷⁵ Tekin ERER: **a.g.e.**, 457

Köprülü'nün oğlunu desteklemek için yapmış olduğu çalışmalardan rahatsız olduğu, İstanbul il teşkilatının çalışmalarının yetersiz bulunması, bazı Kurucuların ihanete varan tutumlarının ve parti üzerinde hakimiyete ve imtiyaza ulaşanların himaye ve takdir edilmesi, parti içinde zümre tahakkümünün baş gösterdiği ve her hareketin bu zihniyet tesiri altında kalması, İnönü-Demokrat Parti ilişkileri ile Köprülü ve Erim görüşmelerini eleştirmiş, istifa gerekçelerini bu şekilde sıralamıştır.⁷⁶

İstifa üzerine yaşanan tartışmaların gölgesinde yapılan İstanbul İl kongresinde, Kenan Öner yanlısı delegeler ile Bayar'cı delegeler mücadele etti ve sonunda yeni İstanbul İl yönetimi başkanlığına Avukat Abdurrahman Münip Berkan seçildi.⁷⁷

2.2.4. DP Genel İdare Kurulu İle Meclis Gurubu Arasındaki Anlaşmazlık ve Partiden İhraçlar

Genel İdare Kurulu üyelerinden sekiz kişi⁷⁸, Celal Bayar'ı toplantıya davet ettiler. Çağrıda bulunan üyeler, Kurucuların, Meclis Gurubunu ve Genel İdare Kurulunu bir takım icraatlarını tasvip ettirmek ve/veya önceden vermiş oldukları kararlarına katılmak zorunda bırakılmaları ile ilgili rahatsızlıklarını gündeme taşımak istiyorlardı.⁷⁹ Çağrıda bulunanlar, 12 Temmuz beyannamesinden sonra kurucuların muhalefet yapma tarzlarını rahatsızlık verici boyutta bulmaları, Köprülü ile Kenan Öner arasındaki şahsi çekişmenin partiye maledilmek istenmesini, Öner'in istifasından Genel İdare Kurulunun 20 gün sonra haberdar edilmesini, Mareşal ile ilgili gelişmeleri, Sadık Aldoğan ve Yusuf Kemal Tengirşenk'in partiden çıkarılmaya çalışılmasını, Genel İdare Kurulunun 12 Temmuz Beyannamesi ile ilgili Kurucular arasındaki

⁷⁶ Samet AĞAOĞLU: **a.g.e.**, 465-467 Kenan Önerin istifa mektubunun tam metni

⁷⁷ Mahmut GOLOĞLU: **a.g.e.**, 232

⁷⁸ Yusuf Kemal Tengirşenk, Enis Akaygen, Emin Sazak, Dr. Cemal Tunca, Celal Ramazanoğlu, Ahmet Oğuz, Ahmet Tahtakılıç, Hasan Dinçer. Müstakil Demokratlar Gurubu: **a.g.e.**, 36

mutabakatın İnönü'ye bildirilmesinden sonra haberdar edilmesini, ihtiva eden konular hakkındaki görüşlerini ve kaygılarını dile getirmişlerdir. Ayrıca, Celal Bayar'dan, Gurup kararı alınmadıkça Gurup adına, Genel İdare Kurulu kararı alınmadıkça parti adına, tasarrufta bulunulmaması prensibinin hakim bir şekilde hayata geçirilmesi talebinde bulundular. Celal Bayar, üzerinde durulan prensip kararının yerinde ve doğru olduğunu, Köprülü ile ilgili güvensizliğin fiili bir durumla sonuçlanmamasını talep etmiştir. Çağrıda bulunan üyeler ise, Bayar'a Köprülü'nün istifa etmesinin daha iyi olacağını bildirmişlerdir.⁸⁰

Demokrat Parti Meclis Gurubu 04.02.1948 yılında toplandı. Yapılan toplantıda Genel İdare Kurulu, sekiz üyenin yukarıda dile getirdiği düşüncelerini hayat geçirmek, Köprülü'yü de Gurup Başkan vekilliğinden düşürmek amacındaydılar.⁸¹ Meclis Gurup Yönetim Kurulunun dört üyesi, Hakkı Gedik, Hazım Bozca, Fikri Apaydın, Osman Nuri Köni'nin istifası üzerine, Necati Erdem'in önergesinin kabul edilmesi, Meclis Gurup Yönetim Kurulu için seçim yapılmasını da beraberinde getirmiştir. Yapılan seçimde Celal Bayar, yeniden Gurup Başkanlığına getirilirken, Fuat Köprülü'nün yerine Gurup Başkan Vekili olarak Fuat Hulusi Demirelli getirildi. Köprülü, 45 oyun sadece birini alması sebebiyle Yönetim Kuruluna seçilemedi.⁸² Köprülü ile Menderes son gelişmeleri DP'yi kimin yöneteceği meselesi olarak görüyordu. Genel İdare Kurulu, Gurup İdare Meclisi seçimini usulsüz bularak 3 oya karşı,⁸³ 9 oyla bozmuştur. Bunun üzerine Celal Bayar, Gurup Başkanlığından istifa etmiştir.⁸⁴

Celal Bayar'ın istifası, Gurup içinde farklı rüzgarlar estirmiş, Ahmet Tahtakılıç, Hasan Dinçer, Ahmet Oğuz gibi isimler DP Gurubu

⁷⁹ Müstakil Demokratlar Gurubu: a.g.e., 35

⁸⁰ Müstakil Demokratlar Gurubu: a.g.e., 36

⁸¹ Müstakil Demokratlar Gurubu: a.g.e., 37

⁸² Mahmut GOLOĞLU: a.g.e., 232

⁸³ Red oyu verenler; Ahmet Tahtakılıç, Ahmet Oğuz, Hasan Dinçer, Samet AĞAOĞLU: a.g.e., 508

⁸⁴ Metin TOKER: a.g.e., 226

adına Celal Bayar'ı yeniden Gurup Başkanlığına getirilmesini teklif etmişlerdir. Bayar ise, bu teklifi, Meclis İdare Heyetinin toptan istifa etmesi ve tekrar seçim yapılması halinde kabul edebileceğini dile getirmiştir. 11.02.1948 tarihinde yeniden yapılan Demokrat Parti Meclis Gurubu seçimlerinde, Gurup Başkanlığı'na oybirliği ile Celal Bayar, İkinci Başkanlığa Fuat Hulusi Demirelli, üyeliklere ise Hazım Bozca, Şahin Lacin, Hasan Polatkan, Ali Rıza Kırsever, Fikri Apaydın, Hakkı Gedik, Suphi Batur getirildi.⁸⁵ Milletvekillerinin maaş zammından doğan farkı, partinin aldığı karar gereği partiye katkı olarak vermesi gerekiyordu. Celal Bayar maaş farklarını partiye veren milletvekillerinin adlarını basına sızdırdı. Maaş farklarını verenlerin açıklanması, aslında bu farkları partiye vermeyi reddedenlerin kamuoyu nezdinde afişe edilmesi anlamına gelmekteydi. Böylece farkları partiye vermeyi ilk aşamada reddeden 54 milletvekilinden 19'u, kamuoyu baskısı nedeniyle farkları partiye verdiler.⁸⁶

Bu gelişmeler Menderes ve arkadaşlarını rahatsız ediyordu. Bu rahatsızlığı teşkilatları ile paylaşmak ve Bayar'a baskı yapmak üzere Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu, Refik Şevket İnce İzmir'e gittiler. Celal Bayar da bir süre sonra İzmir'e giderek Menderes ve arkadaşları ile yaptığı bir takım değerlendirmeler sonucunda Meclis Gurup Başkanlığı'ndan bir kez daha istifa etmiştir.⁸⁷ Bayar'ın istifası üzerine DP Genel İdare Kurulu 05.03.1948 tarihinde toplanmış, bu toplantıda General Sadık Aldoğan, Osman Nuri Köni, Mithat Sakaroğlu, Necati Erdem, Kemal Silivrili, Hazım Bozca, Haysiyet Divanının kararı ile partiden ihraç edilmiştir.⁸⁸ Osman Nuri Köni, o günlerde partisinden istifa etmiş olmasına rağmen, "İstifası Haysiyet

⁸⁵ Samet AĞAOĞLU: **a.g.e.**, 135,136-509

⁸⁶ Metin TOKER: **a.g.e.**, 229

⁸⁷ Ahmet E. YALMAN: **a.g.e.**, 134-135

⁸⁸ İsmet BOZDAĞ: **Demokrat Parti ve Ötekiler**, (İstanbul, Kervan Yayınları, 1975), 34

Divanına verilmesine mani değildir.” düşüncesiyle partiden ihraç edilenler arasında yer almıştır.⁸⁹

İhraç kararlarından sonra 10.02.1948 tarihinde, Genel İdare Kurulunda çoğunluğu oluşturan gurubun sevgi, saygı ve eleştiri hakkını ortadan kaldırdığı gerekçesiyle Yusuf Kemal Tengirşenk, Enis Akaygen, Emin Sazak, Ahmet Oğuz, Hasan Dinçer, Ahmet Tahtakılıç, DP Genel İdare Kurulu üyeliğinden istifa etmişlerdir.⁹⁰ Bu istifalar Meclis Gurubu seçimlerinde parti içi saflaşmayı görünür hale getirdi. DP Meclis Gurubu 11.03.1948 tarihinde toplanarak, Meclis Gurup Başkanlığı'na Fuat Hulusi Demirelli'yi, İkinci Başkanlığa ise GİK'ten istifa ettiği halde Ahmet Tahtakılıç'ı seçmiştir. Bu durum parti tarafından hoş karşılanmamış ve Haysiyet Divanı aldığı bir karar ile Tahtakılıç dahil olmak üzere Genel İdare Kurulundan istifa eden 6 Milletvekilini 24.03.1948 tarihinde partiden ihraç etmiştir.⁹¹

Bu ihraçların kongreye kadar tecilini isteyen Ali Rıza Kırsever, Asım Gürsu, Ahmet Ali Çınar, Behçet Gökçen, Bahaeddin Öğütmen, Fethi Erimçağ, Haydar Aslan, Mehmet Aşkar, Mehmet Öktem, Şahin Laçin'in içinde yer aldığı DP'li 10 Milletvekili kongreye kadar tecil edilmesini istedikleri ihraç kararının hemen uygulanmasına kongreye kadar Gurup toplantılarına katılmamak kararında olduklarını açıklayarak tepki göstermişler bu tepkiler sonucunda 07.05.1948 tarihinde partiden ihraç edilmişlerdir. Bu ihraçlar ise Suphi Batur ve Enver Kök'ün de partilerinden istifa etmeleri sonucunu doğurmuştur.⁹²

DP Birinci Büyük Kongresinin seçtiği Genel İdare Kurulu'nun yapısının niteliğine atıfta bulunarak ihraçların bu niteliği olumsuz yönde

⁸⁹ Müstakil Demokratlar Gurubu: **a.g.e.**, 56

⁹⁰ Cihad BABAN: **Politika Galerisi Büstler ve Portreler**, (İstanbul, Remzi Kitabevi, 1970), 434

⁹¹ İhraç edilen Milletvekilleri: Yusuf Kemal Tengirşenk, Enis Akaygen, Emin Sazak, Ahmet Oğuz, Hasan Dinçer, Ahmet Tahtakılıç, Mahmut GOLOĞLU: **a.g.e.**, 233

etkilediğini, Bayar'ın İzmir'de Gurup Başkanlığından istifa etmesinin hata olduğunu, hatta bunu Bayar'ın kendisinin dile getirdiğini, Menderes'in Genel İdare Kurulu'nun bir kısmını Bayar'la karşı karşıya getirdiğini ifade eden Ağaoğlu, Bayar'ın parti meclisindeki parçalanma ile ilgili olarak Köprülü'yü suçladığını da belirtmektedir.⁹³

DP'den yapılan ihraçlar ve istifa eden Milletvekilleri partinin mecliste güç kaybetmesine neden olmuştur. İhraçlara giden süreçte yaşanan parti içi mücadele bir yandan partinin niteliğinde öte yandan niceliğinde değişmelere neden olmuş, başka bir ifade ile DP bu süreçte güç kaybetmeye başlamıştır. Bu ihraçlar, partinin geleceğinde ortaya çıkacak bir çok çatışmada belirleyici rol oynamıştır.

2.2.5. Müstakil Demokratlar Gurubu

Demokrat Partiden ayrılan Ahmet Ali Çınar, Ali Rıza Kırsever, Ahmet Oğuz, Ahmet Tahtakılıç, Behçet Gökçen, Fethi Erimçağ, Hasan Dinçer, Hazım Bozca, Haydar Aslan, Mehmet Aşkar, Mithat Sakaroğlu, Necati Erdem, Şahin Laçın'de oluşan 13 Milletvekili⁹⁴ Demokrasinin süratle gelişmesi ve bütün icaplarıyla gerçekleşmesi yolunda samimi ve muvazaasız çalışmak maksadıyla, Büyük Millet Meclisi'nde Müstakil Demokratlar Gurubu'nu oluşturmuşlardır.⁹⁵ Yapılan gizli oylama sonucunda Sekreterliğe Ahmet Tahtakılıç, Sekreter yardımcılıklarına ise Hasan Dinçer ve Hazım Bozca seçilmiştir.⁹⁶

Müstakil Demokratlar Gurubu DP'nin 1949 yılında yapılacak olan Büyük Kongresine kadar bekleme kararı aldılar. Bu kararı alma gerekçesi ise DP Kongresinin kendileri hakkındaki ihraç kararını

⁹² Mahmut GOLOĞLU: a.g.e., 233

⁹³ Samet AĞAOĞLU: a.g.e., 154-171

⁹⁴ Mahmut GOLOĞLU: a.g.e., 234

⁹⁵ Samet AĞAOĞLU: a.g.e., 182

⁹⁶ Samet AĞAOĞLU: a.g.e., 182

reddederek hepsini kongreye davet etmesini beklemeleri idi.⁹⁷ 20 Haziran 1949 tarihinde gerçekleşen DP Kongresi Haysiyet Divanı kararlarını onayladı.⁹⁸ Kongrenin almış olduğu bu karar hem Müstakil Demokratlar Gurubu hem de siyasetin geneli açısından iki önemli sonuç doğurmuştur. Birincisi DP içinde siyaset yapma şanslarının ortadan kaldırılması Müstakil Demokratları yeni bir siyasi çatı arayışına yöneltmiş ve bu Milletvekilleri Millet Partisi'ne katılmışlardır. İkincisi ise Millet Partisi'nin bu katılımlarla güçlenmesi ve sayısal azlığına rağmen nitelikli ve sert bir muhalif söylemin taşıyıcısı olmasını kolaylaştırmasıdır.

2.2.6. Özdemokratlar Partisi

Demokrat Partinin Afyon İl teşkilatı, partideki tasfiyeleri ve anlaşmazlıkları görüşmek üzere 18 Mart 1948 tarihinde toplantı düzenlemiştir. Toplantıya Afyon milletvekilleri davet edilmiş, Genel İdare Kurulu'na da bilgi verilmiştir.⁹⁹ Adnan Menderes, Cemal Tunca ve başka arkadaşları ile birlikte toplantıya katılmak üzere Afyon'a gitti. Partiden ihraç edilenlerden Hazım Bozca ve Sadık Aldoğan da katılımcılar arasındaydı. Kongre havasını iyi bulmayan Menderes ve arkadaşları kongreyi tanımadıkları gerekçesiyle Afyon'dan ayrıldılar.¹⁰⁰ Kongreyi tanımama gerekçesi partiden ihraç kararı verilen iki milletvekilinin kongreye katılmış olmalarıdır (Hazım Bozca ve Sadık Aldoğan). Afyon kongresinde, milletvekilleri dinlendikten sonra alınan karar ile DP Büyük Kongresinin toplantıya çağırılmasına karar verilmiş, bu çağrı kurucuların Afyon İl teşkilatını görevden alınmasını da beraberinde getirmiştir.¹⁰¹ Parti'deki ve Afyon'daki bu gelişmeler sonucunda, Halil Hilmi Bozca, Hüseyin Haşim Tiryakioğlu, Yusuf Mazher Aren 8 Ağustos 1948

⁹⁷ Metin TOKER: **a.g.e.**, 240

⁹⁸ Samet AĞAOĞLU: **a.g.e.**, 327

⁹⁹ Müstakil Demokratlar Gurubu: **a.g.e.**, 63

¹⁰⁰ Metin TOKER: **a.g.e.**, 238

¹⁰¹ Müstakil Demokratlar Gurubu: **a.g.e.**, 63

tarihinde Öz Demokratlar Partisini kurmuştur.¹⁰² DP içindeki parti içi çatışmaların yerel teşkilatları fazla etkilemediği söylenebilir. Ancak, Afyon bu konuda bir istisna olmuş, yapılan il kongresi yeni bir partinin kurulması sonucunu doğurmuştur.¹⁰³ Bizim açımızdan önemli olan ise bu partinin daha sonraları, Millet Partisi'ne katılmış olmasıdır.

2.2.7. Millet Partisi'nin Doğuşu

Demokrat Parti de yaşanan kargaşa bir yandan parti yönetiminden istifaların yaşanmasına, öte yandan parti içi çekişmelerin sonucunda partiden bir çok milletvekilinin ihracına neden olmuştur. Kenan Öner'in DP İstanbul İl Başkanlığı'ndan istifa etmesiyle birlikte yeni bir parti kurulacağı söylentileri artmıştır. Bu söylentileri kuvvetlendiren ise, Kenan Öner'in zaman, zaman basına yapmış olduğu "Bu ihtilaf şahsen beni alakadar etmez. Ben akümülatörlerimi doldurmakla meşgulüm"¹⁰⁴ açıklamalarıdır.

Millet Partisi Ankara'da 20 Temmuz 1948 tarihinde Türkiye'nin üçüncü büyük partisi olarak kurulmuştur.¹⁰⁵ Millet Partisi, Demokrat Parti ve Cumhuriyet Halk Partisine karşı olan bazı kesimlerin bir araya gelerek kurdukları bir partidir. Millet Partisi'nin kuruluş aşamasında partiyi kamuoyunda görünür kılan gazeteler Yeni Sabah ve Kudret Gazeteleri idi. Muhalefetin CHP karşısında bölüneceği endişesiyle diğer gazeteler tarafından Millet Partisi'ne destek verilmemiştir.¹⁰⁶

Millet Partisini kuranlar halkın isteklerinden doğduğunu vurgulamak için kurucular yerine "sunucular" sıfatını kullanmayı tercih

¹⁰² Tarık Zafer TUNAYA: **Türkiye'de Siyasi Partiler**, (İstanbul, Doğan Kardeş Matbaası, 1952), 733

¹⁰³ Kemal H. KARPAT: **a.g.e.**, 184

¹⁰⁴ Metin TOKER: **a.g.e.**, 227

¹⁰⁵ Tarık Zafer TUNAYA: **a.g.e.**, 712

¹⁰⁶ Kemal H. KARPAT: **a.g.e.**, 184-185

etmişlerdir.¹⁰⁷ Millet Partisi, Mareşal Fevzi Çakmak, Enis Akaygen, Hikmet Bayur, Prof. Dr. Kenan Öner, Dr. Mustafa Kentli, Osman Bölükbaşı, Osman Nuri Köni, General Sadık Adoğan tarafından kurulmuştur.¹⁰⁸

Millet Partisi Fahri Başkanlığına Mareşal Fevzi Çakmak, MP Genel Başkanlığına Hikmet Bayur, Başkanvekilliğine Osman Nuri Köni, Genel Sekreterliğe Dr. Mustafa Kentli seçilmiştir. Millet Partisi'ne Milletvekillerinden Bahattin Öğütmen, Mehmet Öktem, Asım Gürsu, Reşat Aydınli katılmışlardır.¹⁰⁹ CHP'den istifa edenler DP'yi kurmuşlar, Demokrat Partiden istifa eden ve ihraç edilenler ise Millet Partisi'ni kurmuşlardır. Millet Partisi'nin kurulması ile birlikte Mecliste CHP, DP, MP ve Müstakil Demokratlar Gurubundan meydana gelen dört gurup oluşmuştur.

Millet Partisi Fahri Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak, 21 Temmuz 1948 tarihinde bir beyanname yayınlamış, bağımsız olarak sürdürmüş olduğu siyasi hayatına neden Millet Partisi'nde devam ettiğini ve MP'nin hedeflerini açıklamıştır. Çakmak, Millet Partisi'nin samimi ve ödünsüz bir muhalefet partisi olduğunu, partinin programını kabul edenlerin ve kurucuların, şahsiyetlerine güvenen insanları, Millet Partisi'nde toplanmaya davet etmiştir.¹¹⁰ Samimilik söylemi, DP gibi muvazaa partisi olmadıklarını vurgulamaya yönelik bir söylemdi.

DP'nin Millet Partisi'nin kuruluşuna ilk tepki olarak Adnan Menderes, "Demokrat Parti adsız kahramanlar partisidir. Üniforma ve isim partisi değildir. Demokrat Parti Türk Milletinin mübarek elleriyle kurduğu ilk ve hakiki millet partisidir"¹¹¹ şeklinde değerlendirmektedir.

¹⁰⁷ Kemal H. KARPAT: **a.g.e.**, 185

¹⁰⁸ Mahmut GOLOĞLU: **a.g.e.**, 239

¹⁰⁹ Deniz BÖLÜKBAŞI: **a.g.e.**, 103

¹¹⁰ Deniz BÖLÜKBAŞI: **a.g.e.**, 108

¹¹¹ Tekin ERER: **a.g.e.**, 473

Yeni kurulan parti bir asker partisi olarak suçlanıyor DP bu yolla sivillliğini ön plana çıkarıyordu. Bayar ise, “Demokrat Partiye karşı iftiralar adet halini aldı. Atatürk’ün sağlığında hükümet, onun çizdiği dürüst yolda muvaffakiyetle yürümüştü. Ben daima Atatürk’ün Partisinde kaldım. Yine onun partisindeyim. O büyük adam öldükten sonra hükümet yolundan sapmıştır. Biz Atatürk’ün yolundan saptıranlarla bir olamayız.”¹¹² şeklindeki açıklaması ile Millet Partisi’nin muvazaa iddialarını cevaplamaya çalışıyordu. MP’nin sürekli Mareşali öne çıkarmasına karşın, Menderes “Millet Partisi’ndeki fahri başkanlıkla, Halk Partisi’ndeki değişmez başkanlık arasında ne fark vardır? Artık millet üniformalı idare istemiyor. Kendi dertleriyle uğraşacak sivil idare istiyor.”¹¹³ diyerek şiddetli eleştirilerde bulunuyordu.

Millet Partisi’nin kurulmuş olması, CHP tarafından olumlu yorumlanıyordu. Çünkü CHP ve İnönü için Millet Partisinin kurulması, DP’nin bölünmesi, parçalanması anlamına geliyordu.¹¹⁴ Bu süreç DP Genel İdare Kurulu 26.07.1948 tarihli tamiminde: ‘Aramızda yaratılmak istenilen bozguncu hava ile Demokrat Partinin parçalanarak kolay yutulabilecek bir lokma haline getirilmesi amaçlanmaktadır’ şeklinde değerlendirilmiştir.¹¹⁵

DP Genel Başkanlığı, Millet Partisi’nin tek yayın organı olan, Kudret gazetesinin, Fuat Köprülü’nün imzasıyla, 30.10.1948 tarihinde DP teşkilatlarına gizli genelge göndererek okunmamasını istemiştir.¹¹⁶ Toplum ise her şeyden önce Tek Parti idaresine son vermek için muhalefetin parçalanmaması gerektiğini düşünüyor, Millet Partisi’nin Demokrat Parti ile uğraşmasını doğru bulmuyordu.¹¹⁷

¹¹² Tekin ERER: **a.g.e.**, 474

¹¹³ Tekin ERER: **a.g.e.**, 474

¹¹⁴ Ali GEVGİLİLİ: **a.g.e.**, 67

¹¹⁵ Samet AĞAOĞLU: **a.g.e.**, 583

¹¹⁶ Deniz BÖLÜKBAŞI: **a.g.e.**, 109

Millet Partisi'nin siyasi arenada yer alışı, Demokrat Parti'nin bazı ekonomik ve kültürel problemlere yaklaşımına daha belirgin ve daha dikkatli bir tavır alması yönünde önemli bir baskı aracı olmuştur. Cumhuriyet Halk Partisi'ne göre, Millet Partisi amansız eleştiriler yapan ve hükümetin politikalarında köklü değişiklikler yapılması için baskı uygulayan bir hasım olmakla birlikte, ana muhalefetin dikkatini çekerek CHP karşısında güçlü bir muhalefet yapan Demokrat Partisi'nin baskılarını da hafifletmeye yarıyordu.¹¹⁸

İktidar partisi ile muhalefet partileri arasında 17 Ekim 1948 tarihinde yapılacak olan ara seçim öncesi yeni bir gerginlik alanı oluştu. Muhalefetin değiştirilen seçim kanununa olan itirazları bu gerginliğin odak noktasını oluşturmaktaydı. Demokrat Parti, seçimlerin yargı organları tarafından denetlenmemesini gerekçe göstererek ara seçimlere katılmadı. Millet Partisi ise seçimlerin kontrolünü mahkemelere bırakmadan önce, yargıçların vazifelerini tespit eden anayasanın 57. Maddesinin değiştirilmesi ve teşkilatlanma aşamasındaki partilerin seçim kurullarına katılmaması konusunda CHP ve DP'nin anlaşarak Millet Partisini hedef aldığını gerekçe göstererek ara seçimlere katılmamıştır. 17 Ekim 1948 tarihinde yapılan ara seçimlerine katılım oranı ülke genelinde %41 olmuş bazı yerlerde ise bu oran biraz daha düşük gerçekleşmiştir.¹¹⁹

Millet Partisinin kurulması ile birlikte zamanla partiye yeni katılımlar olmuştur. Demokrat Partide müfettişlik görevinde bulunmuş olan Fuat Arna, Sinop milletvekili Yusuf Kemal Tengirşek, Suphi Batur, Enver Kök Millet Partisine katılmış, sekiz kişi olan Genel İdare Kurulu

¹¹⁷ Mahmut GOLOĞLU: a.g.e., 240

¹¹⁸ Kemal H. KARPAT: a.g.e., 186

¹¹⁹ Kemal H. KARPAT: a.g.e., 189-190

üyeliği ona çıkartılarak, Fuat Arna ve General Şefik Çakmak da Genel İdare Kuruluna alınmıştır.¹²⁰

Demokrat Parti eski İstanbul İl Başkanı ve Millet Partisi Kurucularından Kenan Öner 8 Mart 1949 tarihinde vefat etmiştir. Ölümü Millet Partililer ve Demokrat Partililerce üzüntü ile karşılanan Kenan Öner'in cenazesine her iki partinin mensupları da katılmıştır.¹²¹ Kenan Öner'in vefatı teşkilatlanma ve tanınma güçlüğü çeken Millet Partisi için büyük bir kayıp olmuş, parti siyaseten güçlü ve medyatik bir kurucusundan mahrum kalmıştır.

Müstakil Demokratlar Gurubu, Demokrat Parti'nin 20 Haziran 1949 tarihinde Ankara'da yapılan ikinci Büyük Kongresine alınmayarak partiden ihraçları kabul edilmiştir.¹²² 5 Temmuz 1949'da Müstakil Demokratlar Gurubu ve Öz Demokratlar Partisi Millet Partisine katılmıştır.¹²³ Millet Partisine Katılımlar sonrası Yürütme Kurulu'na Ahmet Oğuz, Ahmet Tahtakılıç, Hasan Dinçer, Ali Rıza Kırsever ve Öz Demokratlar Partisi Genel Başkanı Hasan Tiryakioğlu alınmış, Ahmet Tahtakılıç ise Parti'nin Genel Sekreterliğine getirilmiştir.¹²⁴

Demokrat Parti Kurultayı liderlerin parti üzerindeki etkisini daha da sağlamlaştırmakla birlikte, Millet Parti'sinin Demokrat Parti üzerindeki etkisini kesmiş, Millet Partisinin milletvekili sayısı başlangıçta Demokrat Parti ile birbirine yakın olduğu halde Demokrat Parti kongresinden sonra Millet Partisi'nin DP içindeki nüfuzu azalmıştır.¹²⁵

17 Kasım 1949 tarihinde Denizli Milletvekili Reşat Aydın'ı tarafından Adliye'ye bir suikast ihbarı yapılmıştır. İhbar, Sadık Aldoğan,

¹²⁰ Deniz BÖLÜKBAŞI: **a.g.e.**, 110

¹²¹ Tekin ERER: **a.g.e.**, 487

¹²² Tekin ERER: **a.g.e.**, 504

¹²³ Tarık Zafer TUNAYA: **a.g.e.**, 655

¹²⁴ Deniz BÖLÜKBAŞI: **a.g.e.**, 110

Osman Bölükbaşı ve Fuat Arna'nın, İnönü'yü öldürmeye karar verdiği, daha sonra da Celal Bayar'ın da yok edileceği, Mareşal Çakmak'ın yayınlayacağı bir mesaj ile iktidar partisine karşı ayaklanma çıkartılarak, Millet Partisinin iktidarı ele alacağı ve bunun için Reşat Aydın'ın da yardımını istendiği yönündedir.¹²⁶ Fuat Arna, ve Nurettin Ardıçoğlu Bölükbaşı'nın Ankara'daki evinde sohbet ederken, Ankara Savcı Yardımcısı tarafından tevkif ve arama kararı tebliğ edilmiş, Bölükbaşı'nın evi aranarak evrak ve kitaplarına el konulmuş, Sadık Aldoğan milletvekili olmasına rağmen evi aranmıştır.¹²⁷ Reşat Aydın, Samet Ağaoğluna yapmış olduğu itirafta suikast ihbarını kendisinin yaptığını kabul etmiştir.¹²⁸ Osman Bölükbaşı ve Fuat Arna bu ihbarın iftira ve yalan olduğunu söylemiş, ihbarda bulunan Reşat Aydın Millet Partisinden istifa etmiştir.¹²⁹ Yapılan suikast ihbarının doğru olmadığı ortaya çıkmış, Osman Bölükbaşı ve Fuat Arna 21 Kasım 1949 tarihinde tahliye edilmişlerdir.¹³⁰ Reşat Aydın yapmış olduğu iftiradan dolayı 3 Aralık 1949 tarihinde tevkif edilmiştir.¹³¹

Millet Partisi bu iftira kampanyaları ile mücadele ederken, uzun süredir rahatsız olan Millet Partisi'nin Fahri Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak 10.04.1950 tarihinde vefat etmiştir. Siyasete DP saflarında katılmış olan Mareşal Çakmak, Cumhuriyet Halk Partisi ile daha sert mücadele edebilmek için Millet Partisi'nin Fahri Başkanlığını kabul etmiştir.¹³² Mareşal ölümünde birkaç gün evvel Millet Partisi genel kurulunun hazırladığı adına yayınlanan seçim beyannamesini Damadı General Şefik Mareşale okumuş, dikkatle dinleyen Çakmak bazı ilaveler yapmıştır.¹³³

¹²⁵ Kemal H. KARPAT: **a.g.e.**, 197

¹²⁶ A. Emin YALMAN: **a.g.e.**, 200-201

¹²⁷ Deniz BÖLÜKBAŞI: **a.g.e.**, 113-114

¹²⁸ Samet AĞAOĞLU: **a.g.e.**, 354

¹²⁹ Tekin ERER: **a.g.e.**, 510

¹³⁰ Deniz BÖLÜKBAŞI: **a.g.e.**, 117

¹³¹ Tekin ERER: **a.g.e.**, 511

¹³² Mahmut GOLOĞLU: **a.g.e.**, 302

¹³³ A. Emin YALMAN: **a.g.e.**, 209

Mareşal'in ölüm haberi gazetelerde siyah başlıklarla çıkmış, dünya basını Mareşalden söz etmiş, Irak ve Suriye radyoları matem marşları çalmış, Millet Partisi, Demokrat Parti ve Milli Türk Talebe Birliği birer bildiri yayınlamışlardır.¹³⁴ Mareşal'in ölümüne üzülmeyen tek teşekkülün Cumhuriyet Halk Partisi olduğu, CHP'nin tebliğ yayınlamadığı hatta millet matem halinde iken Devlet Radyolarından halk oyunları çalındığı belirtilmektedir.¹³⁵ Radyo da müzik yayının devam etmesi gençliği çileden çıkarmış, radyonun susturulması istekleri sonuç vermemiş, bunun üzerine gençler, gazete matbaalarını dolaşıp şikayet ve isyan hislerini her tarafa duyurmuş ve bu durumu protesto etmişlerdir. Gençler daha çok Irak ve Suriye radyolarının matem marşları çalarak, acımızı paylaştıkları halde, Türk radyosunun bir milli kahramanın ölümüne ilgisiz kalmasına kızıyorlardı. Gençlerin bu tepkilerini politik bir eylemden çok duygusal bir yoğunluğun harekete geçirdiği gösteriler olarak değerlendirmek daha doğrudur.¹³⁶

İstanbul da cenazenin kaldırılacağı gün ortam çok gerginleşmiştir. Cenazede halk ve gençler dualar okuyarak, tekbirler getirerek Beyazıt Camiine kadar gelmiş, burada askeri merasim yapılarak top arabasına konulacak olan Mareşal'in naaşı gençlerin ve halkın omuzlarında Eyüp mezarlığına kadar taşınmıştır. Mareşal için yapılacak olan Askeri merasim İstanbul Valisi tarafından ortaya çıkabilecek karışıklığı önlemek amacıyla iptal edilmiştir. Halk Partisi teşkilatı Mareşal'in cenazesinin arkasından gelenlerin bazılarını "Dini irticaya alet ettikleri" için tevkif ettirmiştir. Ertesi gün çıkan bazı gazeteler tevkif edilenleri 30 kişi, bazıları ise 50-60 kişi olarak kaydetmişlerdir.¹³⁷ Mareşal'in cenazesinde üniversite öğrencilerinin kendiliğinden ortaya koyduğu tepki, ayaklanma teşebbüsü olarak görülmüş, hatta Ulaştırma

¹³⁴ Mahmut GOLOĞLU: a.g.e., 302

¹³⁵ Tekin ERER: a.g.e., 518-519

¹³⁶ A. Emin YALMAN: a.g.e., 210-211

Bakanlığı 20 Nisan 1950’de bir karar alarak, öğrencilerin topluca bir yerden bir yere gitmesini önlemek amacıyla, Gurup halinde seyahat edecek öğrencilere yapılan otobüs bileti indirimi kaldırılmıştır.¹³⁸

Mareşal’in cenazesindeki yaşanan münferit olaylar, daha sonra istismar edilerek Millet Partisine karşı irtica kampanyasının başlatılmasına kaynaklık edecektir. Millet Partisi’nin yöneticileri, “irtica partisi” suçlamalarına karşılık “ülkede dini irtica yoktur, siyasi irtica vardır, Tekbir getirmek suç değildir, ölüleri için mevlüt okutmak her müslümanın tabii hakkıdır.” açıklaması yapmışlardır.¹³⁹

Halk tarafından sevilen bir kişi olan Mareşal’in ölümü 1950 genel seçimlerinde Millet Partisi’ni olumsuz yönde etkilemiştir. Cumhuriyetin kurucu kadrolarından İsmet Paşa Cumhuriyet Halk Partisi’nin, Celal Bayar Demokrat Parti’nin başında halkın karşısına çıkmış, Millet Partisi ise, bu seçimlerde kendini siyasi açıdan meşrulaştırabilecek en etkili silahı olabilecek Mareşal Çakmak’tan yoksun olarak seçimlere girmiştir. Unutulmamalıdır ki, 1945 sonrası dönemde, muhalif de olsa her parti, tek parti döneminde yaşanan krizlerin etkisi ile cumhuriyet karşıtı bir görüntü sergilemekten kaçınmış ve kuruluş dönemi aktörlerini bu anlamda bilinçli olarak siyasi çalışmaların ön saflarında göstermişlerdir.

2.2.8.14 Mayıs 1950 Seçimleri

Türkiye, 14 Mayıs 1950 genel seçimlerine 16 Şubat 1950 tarihinde kabul edilmiş olan yeni seçim kanunu ile girdi. Bu seçim tek dereceli, gizli oy-açık tasnife dayanan, adli denetime açık olarak gerçekleşti.¹⁴⁰ 14 Mayıs 1950 seçimleri önemli olaylar çıkmadan,

¹³⁷ Tekin ERER: *a.g.e.*, 520

¹³⁸ Deniz BÖLÜKBAŞI: *a.g.e.*, 122-123

¹³⁹ Deniz BÖLÜKBAŞI: *a.g.e.*, 123

¹⁴⁰ R. Salim BURÇAK: *On Yılım Anıları*, (Ankara, Nurol Matbaacılık, 1998), 40

serbest, dürüst ve katılımın yüksek olduğu bir seçim olarak gerçekleşmiştir.¹⁴¹

Yapılan seçimlere halkın katılımı yüksek olmuştur. Kayıtlı seçmenin %88.88'i oy kullanmış olup, DP geçerli oyların 53.59'unu (4.242.831) alarak 408 milletvekili, CHP geçerli oyların %39.98'ini (3.165.096) alarak 69 milletvekili, Millet Partisi geçerli olan oyların %3.03'ünü (240.209) alarak 1 milletvekili, Bağımsızlar ise, geçerli oyların %3.4'ünü (267.955) alarak 9 milletvekili ile parlamentoda temsil edilme hakkını elde etmişlerdir. Oy yüzdeleri ile milletvekilleri sayıları arasındaki orantısızlık ve görünürde ortaya çıkan çelişki seçimde çoğunluk sisteminin uygulanmasından kaynaklanmıştır.¹⁴²

Seçim sonuçları her iki parti için de şaşırtıcı olmuştur. Büyük bir iyimserlik içinde bulunan CHP'de, seçimlerin yenilgiyle sonuçlanabileceğini düşünen pek az kişi vardı ve bu nedenle sonuçlar CHP için bir şok olmuştur.¹⁴³ CHP'liler hem seçim hezimetinin, hem de parlamento da zayıf temsil edilmenin müsebbibi olarak Nihat Erim'i görüyordu. Çünkü, seçim kanunu görüşmelerinde nispi temsil sistemine yatkın olan Demokrat Partilileri çoğunluk sistemini kabule ikna eden Nihat Erim idi.¹⁴⁴ Demokrat Partililer seçim sonuçlarını büyük bir şaşkınlıkla karşılamıştı. Oysa siyasi konjunktür düşünüldüğünde seçim sonucunda halkın Cumhuriyet Halk Partisine karşı uzun süredir biriken hoşnutsuzluğunun etkili olduğunu söylenebilir.¹⁴⁵

¹⁴¹ E. Jan ZÜRCHER: a.g.e., 115

¹⁴² Feroz ve Bedia Turgay AHMAD: a.g.e., 66

¹⁴³ Mehmet KABASAKAL: a.g.e., 179

¹⁴⁴ Nispi Temsil uygulanmış olsaydı milletvekili dağılımı şöyle olacaktı: DP 261, CHP,195, MP 15,Bağımsızlar 16. Metin TOKER: **DP'NİN Altın Yılları 1950-1954**, (Ankara, Bilgi Yayınevi, 1991), 25-26

¹⁴⁵ Kemal H. KARPAT: a.g.e., 202

Osman Bölükbaşı Millet Partisi'nin seçimlerde¹⁴⁶ aldığı sonucu şöyle değerlendirmektedir: "MP kurulduğu zaman DP siyasette iki buçuk yılını tamamlamış ve halk tabanındaki yerini sağlamlaştırmıştır. Demokrat Parti'ye girmiş olan ve ne yapacağını görmek için bir sefer DP'yi denemek isteyen büyük halk kitlelerini MP saflarına çekmek kolay olmamıştır. Aynı şekilde, muhalefetin parçalanması halinde CHP'nin tek parti rejiminin süreceği endişesi de seçmenlerin DP'ye sarılmasına yol açmıştır. Bu konuda MP'nin en etkili silahı Mareşal Anadolu'yu dolaşmaya zaman bulamadan rahatsızlanmış ve seçimlerden bir ay önce hakkın rahmetine kavuşmuştur. Kenan Öner de Mareşalden önce kaybedilmiştir. Öte yandan MP'nin maddi imkanlarının çok sınırlı olması, basının kendisini desteklememesi de bu sonuçta etkili olmuştur. Nihayet, MP 1950 seçimlerine "gerici" parti suçlamasının gölgesinde girmiş, bu dayanaksız ithamları da halk üzerinde psikolojik bir etki yapmıştır."¹⁴⁷

Seçim sonuçları, Demokrat Parti ve Cumhuriyet Halk Partisi için bir kimlik krizi yarattı. İki parti de Türk siyasal tarihinde üstlendikleri yeni rollere alışmak zorundaydılar. CHP uzun yıllar sürdürdüğü tek parti iktidarını kaybetmiş ve muhalefet rolü ile yeni tanışmıştır. DP ise, muhalif bir parti olarak girdiği seçimden iktidar partisi olarak çıkmıştır. Bütün kuşkulu yaklaşımların aksine iktidar sorunsuz bir şekilde el değiştirmiştir.¹⁴⁸

Demokrat Parti Gurubu Cumhurbaşkanlığına Celal Bayar'ı, Meclis Başkanlığına ise Refik Koraltan'ı aday gösterdi ve T.B.M.M. 22 Mayıs 1950 tarihinde toplanarak, Cumhurbaşkanını ve Meclis Başkanını seçti. Yeni hükümeti kurma görevi Adnan Menderes'e verildi ve

¹⁴⁶ Millet Partisi seçimlere 22 ilde girmiştir. (Adana, Afyon, Ankara, Artvin, Aydın, Bolu, Burdur, Çankırı, Edirne, Eskişehir, İçel, İstanbul, İzmir, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Kocaeli, Kütahya, Niğde, Samsun, Sinop, Trabzon. R. Salim BURÇAK: a.g.e., 47)

¹⁴⁷ Deniz BÖLÜKBAŞI: a.g.e., 125

¹⁴⁸ Feroz AHMAD: a.g.e., 46

Demokrat Parti'nin ilk hükümeti¹⁴⁹ 22 Mayıs 1950'de kuruldu.¹⁵⁰ Cumhurbaşkanı seçilen Celal Bayar Demokrat Parti Genel Başkanlığını bırakmıştır. DP Genel Başkanlığına vekaleten getirilen Adnan Menderes Haziran ayında yapılan Genel İdare Kurulunda, gizli oyla asaleten Demokrat Parti Genel Başkanı seçilmiştir. İktidarda yapılan ilk büyük kongresinde, kongrenin de onayı ile Parti Genel Başkanlığı delegeler tarafından onaylanmış olan Adnan Menderes, DP'nin kapatılmasına kadar Genel Başkanlığı devam etmiştir.¹⁵¹

14 Mayıs 1950 seçimleri, Türkiye'de çok partili siyasi sistemin kurumsallaşmasının başlangıcıdır. Çünkü gerçek demokrasiler muhalefetin barışçıl yollarla iktidar olabildiği sistemlerdir. 14 Mayıs seçimleri özgür bir ortamda yapılmış ve iktidar seçimle el değiştirmiştir.

2.2.9. MP'nin Kapatılması

Millet Partisi, kuruluşu ile birlikte Cumhuriyet Halk Partili çevrelerin irtica suçlamalarına hedef olmuştur. Millet Partisi sözcülerinin konuşmalarında Allah'tan söz etmeleri, "irtica" suçlamalarına maruz kalmalarına sebep olmuş, hatta "küfürbaz dervişler partisi" benzetmesi bile yapılmıştır. Demokrat Parti de siyasi rakip olarak gördüğü Millet Partisi'ni aynı şekilde suçlamaktan geri durmamıştır. Bu tür suçlamaları, rakibini daha yeni yapılanma döneminde zayıf düşürmeyi hedefleyerek, yapmıştır.¹⁵²

¹⁴⁹ Başbakan: Adnan Menderes, Başbakan Yar. ve Devlet. Bak. Samet Ağaoğlu, Devlet Bak. Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, Adalet Bak. Halil Özyörük, Milli Savunma Bak. Refik Şevket İnce, İçişleri Bak. Rükneddin Nasuhioğlu, Dışişleri Bak. Fuat Köprülü, Maliye Bak. Halil Ayan, Çalışma Bak. Hasan Polatkan, Milli Eğitim Bak. Avni Başman, Ulaştırma Bak. Teyfik İleri, Bayındırlık Bak. Fahri Belen, Ekonomi ve Ticaret Bak. Şükrü Velibese, Sağlık ve Sosyal Yardım Bak. Nihat R. Belger, Gümrük ve Tekel Bak. Nuri Özsan, Tarım Bak. Tevfik İleri, Çalış. Bak. Hasan Polatkan, İşletmeler Bak. Muhlis Ete. Feroz ve Bedia Turgay AHMAD: a.g.e., 70

¹⁵⁰ R. Salim BURÇAK: a.g.e., 51

¹⁵¹ Metin TOKER: **DP'nin Altın Yılları 1950-1954**, (Ankara, Bilgi Yayınevi, 1991), 44

¹⁵² Deniz BÖLÜKBAŞI: a.g.e., 111

Menderes Hükümeti Malatya suikastının¹⁵³ ardından, irticaya karşı savaş açmış, Millet Partisi irtica suçlamalarına hedef olan çevrelerle yoğun faaliyete geçtiği iddiaları ile karşı karşıya kalmıştır. Bu ithamlar ve tartışmalar arasında Millet Partisi, 27-29 Haziran 1953 yılında Dördüncü Büyük Kongresini toplamış, bu kongrede taraftarlarının bir kısmının kendilerini “muhafazakar” ve “devrimciler” bir kısmının ise “mutedil muhafazakarlar” olarak tanımlamaları dikkat çekmiştir. Bu süreçte Demokrat Parti yöneticilerini tedirgin eden ise Millet Partisi’nin oy tabanını geliştirme amacıyla belirlemiş olduğu varsayılan stratejisi bağlamında iki taktik geliştirdiği yönündeki iddialarıydı. İlki “devrimlere karşı çıkarak oy toplaması” ikincisi ise “devrimlere karşı çıkmadan DP’nin sağına yer almak” MP’nin geliştirdiği varsayılan bu iki taktik de Demokrat Parti’nin hoşuna gitmemiştir.¹⁵⁴ Çünkü Demokrat Parti, CHP’yi kendine rakip olarak görmüyor, Millet Partisi’ni ise kendi tabanından oy alabilecek bir siyasi yapılanma olarak gördüğü için her fırsatta MP’ni yıpratmaya çalışıyordu.

Millet Partisi’nin Dördüncü Büyük Kongresi’ne Atatürkçülük tartışmaları damgasını vurmuştur. 3. Büyük Kongrede yapmış olduğu konuşmada, parti içinde Atatürk inkılaplarına karşı bir Gurubun olduğunu, Atatürk döneminin bazı partililerce baskı devri olarak nitelendirildiğini belirten Hikmet Bayur,¹⁵⁵ dördüncü kongresinde de parti olarak, devrimcilik veya muhafazakarlık şıklarından birini seçmeleri gerektiğini, aksi halinde DP ve CHP’nin sürekli eleştiri ve ithamlarıyla karşı karşıya kalınacağını, Millet Partisi’nin ya inkılapçı veya muhafazakar olmak durumunda bulunduğunu, ‘mutedil muhafazakar’ lığın, mürtecilerin karşısında “biz muhafazakarız!”, devrimciler karşısında ise “muhafazakarız; ama itidal kaydımız var!” demekten

¹⁵³ Ahmet Emin Yalman’ın 22 Kasım 1952 tarihinde Malatya da Hüseyin Üzmez tarafından silahlı saldırıya uğraması olayı.

¹⁵⁴ Metin TOKER: **a.g.e.**, 238

¹⁵⁵ Deniz BÖLÜKBAŞI: **a.g.e.**, 139

başka hiçbir işe yaramayacağını dile getirerek,¹⁵⁶ parti yönetimini eleştirmiştir. Daha sonra, “devrimci kanat” olarak adlandırılan arkadaşları ile birlikte partinin Atatürk devrimlerine bağlılığını deklare etmesini talep eden bir önerge vermiş ancak, bu önerge genel kurulda kabul edilmemiştir.¹⁵⁷

Osman Bölükbaşı kongre de kürsüden Hikmet Bayur’u hesaplaşmaya davet ederek konuşmasında, “Partiyi birkaç kişinin bireysel bazı hareketleri nedeniyle topyekun suçlu göstermek doğru değildir. Mürteci damgasını Ahmet Emin Yalman partiye vurmak istemektedir. Bu partinin içinde bir Hikmet Bayur meselesi vardır. Bunu öteden beri fark eden arkadaşınızım. Kendisine defalarca kendi fikirlerini savunmasını, mitinglerde ve meydanlarda halka anlatmasını söyledim. Fakat o hiç bunlara aldırmayarak ‘ben ortaya tez atarım, başkasına karışmam’ diyerek bir çocuk gibi kenara çekildi. Ben bunu namuslu insana yakıştıramam.” şeklindeki ifadelerle eleştirmiştir.¹⁵⁸

Hikmet Bayur taraftarları -İnkılapçılar-devrimciler- kongredeki önergelerinin kabul edilmemesi üzerine partilerinden istifa etmişlerdir. Millet Partisi’nden ayrılan Hikmet Bayur basına yapmış olduğu açıklamada, Partinin irticacıların kontrolünde bulunduğu ve dinin de politikanın bir aracı haline getirildiğini beyan etmiştir.¹⁵⁹ İstifacılar Saffet Olgaç, Millet Partisi’nin dinci, şeriatçı, mecelleci ve hilafetçi bir takım akımların peşinde olduğunu belirterek bu hususta “İstanbul Tahkikatı” adı ile bir tahkikat evrakının mevcut olduğunu ve bazı evrakların yok edildiğini ihbar etmiştir.¹⁶⁰

Millet Partisi’nden ayrılan Gurup, istifa sebeplerini açıklayan bir beyanname yayınlarak, Millet Partisi’nin inkılaplara karşı cephe

¹⁵⁶ R. Salim BURCAK: a.g.e., 136

¹⁵⁷ Metin TOKER: a.g.e., 239

¹⁵⁸ Deniz BÖLÜKBAŞI: a.g.e., 155-156

¹⁵⁹ Tekin ERER: **On Yılın Mücadelesi**, (İstanbul, 1963), 148-149

aldığını, Genel İdare Kurulunun ise partiyi bu yöne yönelttiğini kamuoyuna duyurmuşlardır.¹⁶¹ Savcılık bunu ihbar kabul ederek 4 Temmuz 1953'te soruşturma açmış, 8 Temmuz 1953'te ise Millet Partisi'ni geçici olarak kapatmıştır.¹⁶² 6 Temmuz 1953'te saat 19.30. da polis Millet Partisi Genel Merkezine baskın yapmış ve evraklara el koymuştur. Ankara, İstanbul ve İzmir'de Millet Partililerin evleri ve üzerleri aranmıştır.¹⁶³

Millet Partisi'nin kapatılması konusu, Demokrat Parti Gurubunda iki farklı bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Bir kısmı, konu adalete intikal ettiği için hakkında konuşulmaması gerektiğini düşünüyordu. Diğerleri ise, konu hakkında konuşulması gerektiği yönünde tavır almıştır. Menderes de bu görüşteydi konunun konuşulmasında hiçbir sakınca olmadığını, "Burada ne adalete tesir, ne baskı, ne de tahkikat konusunda ifşaat bahis konusudur. Sadece bir olayın üzerinde durulup siyasi karakteri tahlil olunacaktır." ifadeleriyle belirtiyor,¹⁶⁴ "...MP'nin irticai istismar ettiği, kanunun yasak ettiği yollara saptığı, adli soruşturma sonucunda bütün bu gereklerin meydana çıkacağı" gibi yorumlar yapıyordu. Nitekim konuşmasından bir gün sonra MP geçici olarak kapatıldı.¹⁶⁵

Millet Partililer, Türkiye'nin her yerinde teşkilatlanmasını tamamlamış, yirmi bin ocağa ve yaklaşık bir buçuk milyon üyeye sahip, ülkenin 3. Büyük siyasi partisinin bir gecede randevu evi gibi kapatılmış olmasını, tedhiş diye tanımlayarak tepkilerini ortaya koymuşlardır.¹⁶⁶ DP, CHP'nin Millet Partisi'nin kapatılması konusunda bu partinin devrimlere karşı olması nedeniyle tepkisiz kalacağını düşünüyordu Oysa, Millet Partisi'nin kapanması sürecinde CHP' de oluşan ağırlıklı

¹⁶⁰ R. Salim BURÇAK: a.g.e., 136

¹⁶¹ Tekin ERER: a.g.e., 148

¹⁶² Deniz BÖLÜKBAŞI: a.g.e., 157

¹⁶³ Tekin ERER: a.g.e., 149

¹⁶⁴ Metin TOKER: a.g.e., 240

¹⁶⁵ Deniz BÖLÜKBAŞI a.g.e., 161

düşünce, aynı şeyin kendi başlarına gelebileceği endişesiydi. Demokrat Parti bir gün değişik bir gerekçeyle Cumhuriyet Halk Partisini de kapatmaya teşebbüs edebilir, MP'nin kapatılması bir emsal oluşturabilirdi.¹⁶⁷

Millet Partisi'nin karar duruşması 27 ocak 1954 günü yapılmış, 4. Sulh Ceza Mahkemesi, Millet Partisi'nin kapatılmasına, dokuz yöneticisinin¹⁶⁸ birer gün hapislerine, partinin tüm teşkilatlarının feshedilmesine ve sanıkların 250'şer kuruş para cezasına çarptırılmasına karar vermiştir.¹⁶⁹ Millet Partisi yöneticileri bu kararı temyiz etmiş, Yargıtay 2. Ceza Dairesi 7 mayıs 1954 tarihinde MP'nin itirazını yerinde bulmuş, kapatma kararını esastan bozmuştur. Yargıtay'ın bozma kararı gerekçesi, "MP'nin din, mezhep ve tarikat esasları güden bir dernek haline gelmiş olması, ancak tüzel kişilikle tanımlanan amaç dışı kanunsuz etkinlik göstermekle mümkündür. Partiyi kapatmak için dosyada delil bulunmamaktadır. Aynı şekilde, gerek parti hükmi şahsiyetine, gerekse Genel İdare Kurulu'nu temsilen yargılanan sanıklara ne gibi suçlar yüklendiği dosyada belirtilmemiştir. Bu gerekçelerle mahkumiyet hükmü esastan bozulmuştur."¹⁷⁰ şeklindeydi. Yargıtayın bozma kararına Cumhuriyet Başsavcısı itiraz etmiş ve dosya nihai karar için Temyiz Ceza Daireleri Genel Kurulu'na gitmiştir. Temyiz Ceza Dairesi Genel Kurulu, Sulh Ceza Mahkemesi'nin kapatma kararını uygun bularak 21 Haziran 1954'te onaylamıştır. Bunun üzerine Maliye Bakanlığı'nın 20 Temmuz 1954 tarihinde yayımladığı bir bildiriyle Millet Partisi'nin malları hazineye intikal etmiştir. Millet Partisi'nin kapatılması için hukuki sürecin sonuna gelinmiştir.¹⁷¹

¹⁶⁶ Cem EROĞUL: a.g.e., 79

¹⁶⁷ Metin TOKER: a.g.e., 244

¹⁶⁸ Dr. Mustafa Kentli, Fuat Arna, Ahmet Tahtakılıç, Ertuğrul Akça, Lütfi Bornovalı, Suphi Batur, Dr. Yesari Bilgisev, Nureddin Arıçoğlu

¹⁶⁹ Deniz BÖLÜKBAŞI: a.g.e., 172

¹⁷⁰ Deniz BÖLÜKBAŞI: a.g.e., 173

¹⁷¹ Deniz BÖLÜKBAŞI: a.g.e., 173

Tekin Erer, Millet Partisi'nin kapatılmasını Demokrat Parti'nin "ilk büyük hatası" olarak değerlendirmiş, bir gece de 20 bin parti teşkilatının kapatılmasını çok partili siyasi hayata vurulmuş bir darbe olduğunu belirtmiştir.¹⁷² Ali Fuat Başgil ise "Millet Partisi'nin kapatılması, demokrasi yolunda gelişmemiz için müthiş bir darbe telakki ederim... Benim nazarıma da bugün Türkiye'de demokratik manada bir iki parti varsa bunlardan biri ve başta geleni Millet Partisi'dir..." şeklinde olmuştur.¹⁷³

Millet Partisi'nin kapatılması olayı, DP'nin demokratik süreç içinde ilk ciddi hatası olarak değerlendirilebilir. Bu olay aynı zamanda Türkiye'nin demokratik yönden gelişmesi adına da olumsuzluklarla dolu bir gelişmedir. Nitekim, 1953 yılında Demokrat Parti iktidarın MP karşısında sergilediği bu tutumun benzeri, 1960 yılına gelindiğinde Demokrat Partinin kapatılması olayında da tekrarlanmıştır.¹⁷⁴

2.3. CUMHURİYETÇİ MİLLET PARTİSİ'NİN KURULUŞU

Millet Partisi'nin 27 Ocak 1954'de mahkeme kararı ile kapatılması, Demokrat Parti ve Cumhuriyet Halk Partisi'ni kapatılan MP'nin üyelerini kendi partilerine çekme girişimlerine yöneltmiştir. Bu girişimlerin 1954 Genel Seçimleri öncesine gelmesi ise dikkatleri çekmiştir.¹⁷⁵ DP, örgütüne bir genelge göndererek MP üyelerinin DP'ye kazandırılmasını (ki bu parti'nin üyeleri sürekli irticacı olarak itham edilmiş olmasına rağmen böyle bir talimatın verilmesi bir çelişkiyi de beraberinde getiriyordu) istemiştir. Demokrat Parti'yi böyle bir çabanın içerisinde bulunmaya yönelten sebep ise, CHP ve MP'nin yakınlaşmasından duyulan kaygı idi.¹⁷⁶ Millet Partililer, kapanan partilerinin üyelerine, DP'nin ve CHP'nin çengel atma teşebbüslerini ve

¹⁷² Tekin ERER: a.g.e., 152

¹⁷³ Deniz BÖLÜKBAŞI: a.g.e., 173

¹⁷⁴ Metin TOKER: a.g.e., 243

¹⁷⁵ Tekin ERER: a.g.e., 197

sonrası gelişmeleri de göz önüne alarak, Parti tabanının dağılmasının önüne geçmek ve toparlanarak mücadeleye kalınan yerden devam edilebilmek için, yaklaşan 1954 Genel Seçim öncesi, 9 Şubat 1954'de Cumhuriyetçi Millet Partisi'ni (CMP) kurmuşlardır.¹⁷⁷ CMP'nin kurucuları, Enis Akaygen, Ertuğrul Akça, Sadık Aldoğan, Fuat Arna, Suphi Batur, Lütfü Bornovalı, Abdurrahman Boyacıgiller, Mehmet Ali Derman, Cemal İşlak, Saadet Kaçar, Enver Kök, Ahmet Oğuz, Ahmet Tahtakılıç, ve Osman Bölükbaşı idi.¹⁷⁸ Genel Başkanlığa Ahmet Tahtakılıç, Genel Başkan Yardımcılığına Sadık Aldoğan, Genel Sekreterliğe, Abdurrahman Boyacıgiller getirildi.

CMP'liler, MP'nin programına sadık, ama irticacı suçlamalara maruz kalmamak için de dinci söylemini ve görüntüsünü bir kenara bırakan yeni bir parti oluşturmaya çalışmışlardır.¹⁷⁹ Yeni kurulan CMP'nin parti Programında amacı "Türkiye'de insan haklarını hakim kılacak ve bunları güvenilir teminata bağlayacak bir devlet nizamı kurmak" olarak açıklanmıştır. CMP programında çift meclis, Anayasa Mahkemesi ve Yüksek Hakimler Meclisi kurulması konuları da yer almıştır.¹⁸⁰ Tahtakılıç, parti programı'nda, "insan hak ve özgürlüklerini güvence altına alacak ilke ve kuruluşların birer birer belirtilmesinin ötesinde, böylesine çağdaş demokratik düzenin, ancak bir Kurucu Meclis tarafından ortaya konulabileceğini"¹⁸¹ ifade etmiştir. Yeni parti'nin programında dini konular da kullanılmıştır.¹⁸² CMP'nin programının 12. maddesinde yer alan "Din ve devlet işlerinin birbirinden ayrı olması, devlet ve hükümet işlerinde kanunların millet ihtiyaçlarına ve ilmin esaslarına göre hazırlanması ve uygulanması, bunun yanında din ve vicdan hürriyetinin diğer hak ve hürriyetler gibi mukaddes tanınması ve teminat altında bulundurulması, partimiz laiklik görüşünün ifadesidir.

¹⁷⁶ Metin TOKER: a.g.e., 248

¹⁷⁷ Tekin ERER: a.g.e., 197

¹⁷⁸ Deniz BÖLÜKBAŞI: a.g.e., 177

¹⁷⁹ Tekin ERER: a.g.e., 197

¹⁸⁰ Deniz BÖLÜKBAŞI: a.g.e., 177-178

¹⁸¹ Ahmet TAHTAKILIÇ: *Dönüşü Olmayan Yol*, (Ankara, Akademi Matbaası, 1989), 141

Laiklik hiçbir zaman din düşmanlığı değildir.”¹⁸³ şeklindeki ifadeler yeni partinin laiklik yaklaşımını belirtiyordu.

2.3.1.1954 Genel Seçimleri ve Muhalefetin İşbirliği Çabaları

Muhalefet partileri, 1954 seçimleri öncesinde DP karşısında güç birliği yapma çabası içerisinde olmuşlardır. 2 Mayıs 1954’te yapılacak seçimler öncesinde DP iktidarının ağır baskıları karşısında bunalan muhalefet partileri, rejimin geleceği açısından önemli olduğunu düşündükleri bu seçimde ittifak arayışına girmişlerdir. CHP ve CMP’nin güç birliği yapmaya yönelik siyasi iradeleri özellikle DP yöneticilerini endişelendirmiştir.

Yaklaşan Genel Seçimlerde, muhalefet partileri arasında işbirliği yapılmasını en çok Nihat Erim ve Yeni Sabah Gazetesi’nin sahibi Sefa Kılıçoğlu teşvik ediyordu. Seçime gidilen süreçte özellikle Yeni Ulus gazetesi seçim işbirliğinin yapılması yönündeki yayınlarını yoğunlaştırmıştır.¹⁸⁴ Bu dönemde, CHP güç birliği ile ilgili olarak yayınladığı bir bildiride, “... Laiklik, cumhuriyet ve devrim ilkelerini programında kabul etmiş, bunları seçim beyannamelerinde ilan edecek partiler ve bağımsızlarla işbirliğini rejimin selameti için faydalı...”¹⁸⁵ bulunduğunu kamuoyuna deklare etmiştir.

Partiler arası güç birliği arayışında ilk olumsuz tepki Türkiye Köylü Partisinden (TKP) geldi. TKP, CHP ile işbirliği oluşumunun içinde yer almayacağını açıkladı. Ancak CMP ile Türkiye Köylü Partisi’nin seçim işbirliğine yönelik temasları ise bir süre daha devam edecektir. CHP’nin içinde ise Erim’in aksine eski Millet Partililerle bir arada olmak istemeyenler vardı. Nihat Erim tepkili olanlara, kurulması düşünülen

¹⁸² Mehmet KABASAKAL: a.g.e., 185

¹⁸³ Deniz BÖLÜKBAŞI: a.g.e., 178

¹⁸⁴ Metin TOKER: a.g.e., 281

¹⁸⁵ R. Salim BURCAK: a.g.e., 193

yapının bir rejim cephesi olduğunu, CMP'den kuşku duyulmasını yersiz bulduğunu, CMP'nin laik cumhuriyet esasını programında ilan ettiğini belirterek güç birliği projesini savunmaya çalışmıştır. Cumhuriyetçi Millet Partisi de yayınlamış olduğu bildiride, önceliği Demokrat Parti iktidarının yıkılmasına verdiğini, sonra Meclis kuvvetler ayrımını, ikinci Meclisi, demokratik hak ve özgürlükleri içeren bir düzenin anayasasını çıkartmak istediklerini ve yeni bir seçim yapmak üzere güç birliğinin sona erdirileceği düşüncesinde olduğunu belirtiyordu.¹⁸⁶

CHP ve CMP arasında güç birliği'nin sağlanamamasının nedeni listelerin oluşumuna ilişkin anlaşmazlıktı. CMP teşkilatı olan bütün illerde seçim listelerinde eşit, yarı yarıya hak talep ediyordu. CHP ise bu teklifi kabule yanaşmak istemiyordu. İnönü bir demecinde; "Muhalefet partilerinin kuvvetleri nisbetinde Mecliste temsil edilmelerini istediklerini, bu arzunun hududu dışında bir işbirliğine program ve prensiplerinin müsait olmadığını" söylemiştir.¹⁸⁷ CHP ve CMP arasında ortak liste ve aday tespiti ile ilgili anlaşma sağlanamadığından, seçim için düşünülen güç birliği gerçekleşmemiş ve her iki parti de bu seçime ayrı ayrı katılmışlardır.¹⁸⁸

2 Mayıs 1954'te yapılan seçimde %88 katılım oranı yakalanmıştır. DP, oyların 5.147.758'ini alarak %56.61 oy oranı ile %92 temsil oranı ve 503 milletvekili, CHP oyların 3.163.931'ini alarak %34.78 oy oranı ile %5.52 temsil oranı ve 31 milletvekili, CMP oyların 427.024'ünü alarak %4.69 oy oranı ile 0.90 temsil oranı ve 5 milletvekili, TKP oyların 39.473'ünü alarak %0.43 oy almış ve milletvekili çıkaramamıştır. Bağımsızlar ise oyların 266.791'ini alarak %2.49 oy oranı ile %0.40 temsil oranı ve 2 milletvekili çıkarmışlardır.¹⁸⁹ 1954 seçimlerinde Demokrat

¹⁸⁶ Metin TOKER: a.g.e., 281-282

¹⁸⁷ R. Salim BURCAK: a.g.e., 193-194

¹⁸⁸ Deniz BÖLÜKBAŞI: a.g.e., 179

¹⁸⁹ Nermin ABADAN: *Anayasa Hukuku ve Siyasi Bilimler Açısından 1965 Seçimlerinin Tahlili*, (Ankara, A.Ü.S.B.F. Yayınları,1966), 391-393

Parti 1950 genel seçimlerine oranla oyunu ve meclisteki milletvekili sayısını artırarak seçimin galibi olmuştur.

2.3.2. Kırşehir'in İlçe Yapılması

Demokrat Parti'nin 2 Mayıs 1954 seçimlerinde yüksek oy alması, zafer sarhoşluğunu da beraberinde getirdi. 30 Haziran 1954'te çıkarılan bir kanunla Kırşehir ili, ilçe haline getirilmiştir.¹⁹⁰ Bunun sebebi, Kırşehir'in ilk önceleri Millet Partisi'ne daha sonra CMP'ye oy vermesi, özellikle 1954 seçimlerinde beş milletvekilliğinin beşini de CMP'nin çıkarmasıydı. Bu kanun bir intikam kanunu olarak değerlendirilmiş ve DP eleştirilerini belirleyen siyasi kararlardan birisi olmuştur.¹⁹¹

Kırşehir'in ilçe yapılması ile ilgili ilk bilgiyi, Celal Bayar'ın Çankaya davetinde öğrenen R. Salim Burcak, Bayar'ın, MP'nin geri fikirlerin temsilcisi olmasına rağmen Kırşehir'de sürekli seçimi kazanmasını bir türlü anlayamadığını söylediğini belirtmektedir.¹⁹² Deniz Bölükbaşı ise, Kırşehir'in cezalandırılma niyetinin, 1950 yılında DP'li Meclis Başkanı Refik Koraltan'ın 30 Eylül 1950 tarihinde Kayseri'den Ankara'ya dönerken Kırşehir'de uğradığı, burada partililerle parti binasındaki sohbette, ağzından çıkan tehditlerle ilk ifadesini bulduğunu ifade etmektedir.¹⁹³ Kırşehir'in ilçe yapılmasını, Celal Bayar'ın Osman Bölükbaşı'ya duyduğu kişisel kinin sonucu olarak değerlendirenler de vardır. Bu düşünceyi savunanlara göre, Celal Bayar, Osman Bölükbaşı ve Fuat Arna ile Sıhhiye'deki tartışmalarını unutmamıştır. Toker ise, Demokrat Parti'nin yapmaya çalıştığı şeyin Kırşehir'i oy vermediği için

¹⁹⁰ Aslında Kırşehir'den on beş gün önce, Malatya ilimiz verdiği oylar yüzünden cezaya çarptırılmıştı: Ama Malatya sadece ikiye bölünmekle (Malatya ve Adıyaman) ucuz kurtuldu; ilçe haline getirilmedi. Cem EROĞUL: **a.g.e.**, 102

¹⁹¹ Cem EROĞUL: **a.g.e.**, 102

¹⁹² R. Salim BURCAK: **a.g.e.**, 224

¹⁹³ Deniz BÖLÜKBAŞI: **a.g.e.**, 183-184

cezalandırmak ve diğer illere seçimlere yönelik olarak göz dağı vermektir.¹⁹⁴

İçişleri Bakanlığı komisyonundaki görüşmeler de Bölükbaşı; MP'ye verdiği oylar için Kırşehir cezalandırılıyorsa, arkadaşlarıyla birlikte milletvekilliğinden istifaya hazır olduklarını ifade etmiştir. Bütçe Komisyonu'ndaki görüşmelerinde DP'li Ekrem Alican, İlhan Sipahioğlu ve İsmail Hakkı Akyüz de tasarıya karşı çıkmışlardır. Ekrem Alican, "Kırşehir vilayeti'nin kaldırılmasının rejimin geleceği bakımından çok kötü olacağını, bundan sonra seçimlerde vatandaş iradesinin emniyet içinde ve hür bir şekilde ortaya konulamayacağını belirterek, tasarının kabulünün milletvekili olarak ettikleri yeminin bozulması anlamına geleceğini vurgulamıştır.¹⁹⁵

30 Haziran 1954'te yapılan kanun görüşmeleri sırasında konuşan Başbakan, Kırşehir'e siyasi maksatlarla küstüğünü itiraf etmiş ve "Türkiye'nin hiçbir vilayetinde yüzde 3'den fazla oy alamayan bir partiye mensup milletvekilini iki seçimde de seçen Kırşehir'in, bir içtimai ve siyasi bünye itibarıyla anormallik göstermekte olduğunu inkar etmek mümkün değildir, evet biz açık konuşuruz" diyerek iktidarın yaklaşımını ortaya koymuştur. Mecliste yapılan açık oylama sonucunda Kırşehir ili 259 kabul ve 39 red oyu ile ilçe haline getirilmiştir. 237 milletvekili oylamaya katılmamıştır. Kırşehirli olan Adalet Bakanı Osman Şevki Çiçekdağ lehte oy vermiştir.¹⁹⁶ Demokrat Partili milletvekillerinden Ekrem Alican, İsmail Hakkı Akyüz, Talat Vasfi Öz, İlhan Sipahioğlu red oyu vermişlerdir. 7 Temmuz 1954 tarihli ve 8748 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan kanunla Kırşehir ili ilçe haline getirilmiştir.¹⁹⁷ Kırşehir, 3 yıl sonra, 19 Haziran 1957'de yeniden il haline getirilmiş, ancak eski kazalardan Avanos, Kozaklı ve Hacıbektaş Nevşehir'de

¹⁹⁴ Metin TOKER: **DP Yokuş Aşağı 1954-1957**, (Ankara , Bilgi Yayınevi, 1991) 36-37

¹⁹⁵ Deniz BÖLÜKBAŞI: **a.g.e.**, 185-186

¹⁹⁶ Kırşehir'in ilçe yapılmasını hükümet adına mecliste savunması sebebiyle "Kırşehir'in nankör evladı" olarak anılıyor.

kalmıştır. Osman Bölükbaşı'nın köyü olan Hasanlar köyü de yeniden il olan Kırşehir'e bağlanmamış, Nevşehir'e bağlı kalmıştır.¹⁹⁸

2.3.3. Cumhuriyetçi Millet Partisi'nin I. Büyük Kongresi

CMP kongresi 27-29 Haziran 1955'te Ankara'da toplanmıştır. Bu kongreye damgasını vuran gelişme, 1946 yılında DP'den siyasete giren MP ve CMP'nin kurucuları arasında yer alan Osman Bölükbaşı'nın Genel Başkanlığa aday olması ve seçilmesidir. Osman Bölükbaşı 28 Haziran 1955 tarihinden, siyaseti bıraktığı 1973'e kadar 18 yıl aralıksız genel başkanlık yapmıştır.¹⁹⁹ Kongreye 1110 delegeden 890 delege katılmış, Genel İdare Kurulu'nun çalışma raporu okunmuş ve rapor da CMP'nin 51 ilde örgütlenmesini tamamladığı belirtilmiştir. Genel Başkanlık yarışı, Ahmet Tahtakılıç, Osman Bölükbaşı ve Sadık Aldoğan arasında geçmiştir. Genel Başkanlığa delegenin 401 oyunu alan Osman Bölükbaşı seçilmiş, Ahmet Tahtakılıç 314 oy, Sadık Aldoğan ise 17 oy almıştır. Kongre de Genel İdare Kurulunun sayısı 11'den 21'e çıkarılmıştır.²⁰⁰

Bölükbaşı, genel başkan olduktan sonra iktidarın tertip ve iftiralarına karşı iki önlem almıştır. İlk olarak, mitingler de yaptığı konuşmaların tahrif edilerek zabıt tutulup soruşturma açılmasına tedbir olarak "diktafonlu yurt seyahati sistemi" geliştirmiştir. Partililer, yurt gezilerine çıktıklarında yanlarında ses kayıt cihazı götürcekler, yapılacak bu diktafon ile tespit edilecek ve noter huzurunda teyp bandı/şeridi bir torbaya konularak mühürlenerek saklanacaktır. Böylelikle iddia ve isnatlara karşı tedbir alınmıştır. İkinci olarak Bölükbaşı, bir genelge yayınlarak partilileri, siyasi konuşmalarına dikkat çekerek, rakipler hakkında hakarete varacak söz ve

¹⁹⁷ Deniz BÖLÜKBAŞI: a.g.e., 190

¹⁹⁸ Deniz BÖLÜKBAŞI: a.g.e., 91-192

¹⁹⁹ Deniz BÖLÜKBAŞI: a.g.e., 200

hareketlerden, dini siyasete alet edilmesi anlamına gelebilecek davranışlardan uzak durmaları hususunda uyarmıştır.²⁰¹

2.3.4. Cumhuriyetçi Millet Partisi'nin II. Büyük Kongresi

CMP'nin II. Büyük kongresi 25-26 Ekim 1956 tarihinde 1320 delegenin katılımı ile toplandı. 717 oy ile Samsun İl Başkanı Cemalettin Bülent kongre başkanlığına, Konya delegesi Necati Taşbaş kongre 2. Başkanlığına seçildi. Genel Başkan Osman Bölükbaşı kongre konuşmasında, iç ve dış politika konularındaki gelişmelere değinmiş, partiler arası işbirliği ile ilgili durum değerlendirmesi yapmıştır.²⁰²

Kongrede partiler arası işbirliği sürecini anlatan Bölükbaşı, CHP'nin işbirliğini bir rejim davası olarak değil, sadece bir seçim meselesi olarak mütalaa ettiğini söyleyerek bu yaklaşımını eleştirmiş, müşterek liste ile seçime girmenin mümkün olduğu bir zamanda, rejim davasını hal için yapılan teşebbüsün, CHP yüzünden akamete uğradığını belirtmiştir.²⁰³

Kongrenin ikinci günü olan 26 Ekim 1956 tarihinde genel Başkanlık seçimlerine geçilmiş, Osman Bölükbaşı'nın Genel Başkanlığa aday olmayacağı açıklaması, salonda kargaşaya neden olmuştur. Bölükbaşı yaptığı konuşmada, "Ben muhterislerle çalışmam" diyor, fakat bu muhterislerin kimler olduğunu açıklamıyordu. Genel Başkanlık yarışında isimleri geçen Ahmet Tahtakılıç ve Sadık Aldoğan adaylıktan çekilmiştir. Gelişmeler üzerine Tahtakılıç yaptığı konuşmada: Bölükbaşı'nın adaylıktan çekilmemesi, partiyi ve kongreyi güç durumda bırakmaması gerektiğini ifade etmiştir. İstanbul il Başkanı Suphi Batur

²⁰⁰ Ercan HAYTOĞLU: **Millet Partisi, Cumhuriyetçi Millet Partisi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi 1948-1960**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, (Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 1994), 210

²⁰¹ Deniz BÖLÜKBAŞI: **a.g.e.**, 200

²⁰² Ercan HAYTOĞLU: **Millet Partisi, Cumhuriyetçi Millet Partisi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi 1948-1960**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, (Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 1994), 212

²⁰³ Deniz BÖLÜKBAŞI: **a.g.e.**, 217

ve bazı delegeler Bölükbaşı'yı iterek zorla kürsüye çıkarmış, adaylığını açıklamışlardır. 780 delegenin 710'unun oyunu alan Bölükbaşı, yeniden parti genel başkanı seçilmiştir.²⁰⁴

2.3.5. Osman Bölükbaşı'nın Tutuklanması

Kırşehir'in yeniden il yapılması ile ilgili kanun Mecliste görüşülmeye 10 haziran 1957'de başlanmış, 12 Haziran 1957 günü görüşmeler sırasında sert tartışmalar yaşanmış ve kanun kabul edilmiştir. Kanun görüşmeleri yapılırken sert bir konuşma yapan Bölükbaşı, Meclise hakaret ettiği için üç oturum Meclisten çıkarılma cezasına çarptırılarak, yasama dokunulmazlığı kaldırıldı.²⁰⁵ Bölükbaşı'nın dokunulmazlığının kaldırılması oylamasına 541 üyeden 298'i katılmış, 247 kabul, 49 red ve iki çekimser oy kullanılmıştır. Menderes dahil 225 milletvekili oylamaya katılmamıştır.²⁰⁶

24 Haziran 1957'de milletvekili dokunulmazlığı kaldırılan Osman Bölükbaşı, Meclisin manevi şahsiyetine hakaretten Türk Ceza Kanunu'nun 159. maddesi uyarınca 1 yıldan 6 yıla kadar hapis cezası istemiyle mahkemeye sevk edilmiştir.²⁰⁷ Osman Bölükbaşı'nın dokunulmazlığının kaldırılması ve mahkeme sürecinde bir takım çarpıklıklar da yaşanıyordu. 2 Temmuz 1957'de saat 10:00'da mahkemeye gelmesi istenen Bölükbaşı, dokunulmazlığının kaldırılmasına gerekçe gösterilen Meclis'teki konuşmasına ait resmi zabıtları talep etmesine rağmen alamamıştı. Bölükbaşı, dokunulmazlığının kaldırılmasından 6 gün sonra 2 Temmuz 1957'de saat: 20.00'de tevkif edilmiş, 23 Temmuz 1957'de, Keskin Ağır Ceza Mahkemesinin reddi hakim talebini yerinde görmesi üzerine tahliye olmuştur. Tahliyesinden kısa bir süre sonra 25 Temmuz da, İstanbul'da

²⁰⁴ Naciye ONAK: **Millet Partisi** (Türk Siyasal Hayatında 1960'a Kadar Doldurduğu Yer), Yayınlanmamış Doktora Tezi, (İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 1993), 130

²⁰⁵ R. Salim BURÇAK: **a.g.e.**, 504

²⁰⁶ Deniz BÖLÜKBAŞI: **a.g.e.**, 228

olan Bölükbaşı yeniden tevkif edilerek Ankara'ya götürülmüştür. Ankara Dördüncü Asliye Ceza Mahkemesi 25 Temmuz 1957'de tevkif kararını onaylamıştır.²⁰⁸

Osman Bölükbaşı'nın tutuklanması halk ve siyasilere tarafından tepki ile karşılanmıştır. Bu tepkiler, partililer ve halkın mahkeme binası önünde ve CMP genel merkezinde gösteriler yapmasına neden olmuş ve emniyet güçleri bu gösterileri şiddetli müdahalelerle bastırmaya çalışmıştır. Ancak tutuklanmasına rağmen Osman Bölükbaşı, 1957 seçimlerine katılmış, Kırşehir'den yeniden milletvekili seçilerek dokunulmazlık hakkını yeniden kazanmış ve bu sayede tutukluluk süreci sona ermiştir.

2.3.6. Muhalefetteki Partilerin Güç Birliği Arayışları

DP iktidarı süresince muhalefet partileri arasında, özellikle seçim dönemlerinde iktidara karşı seçim işbirliği gerçekleştirmek üzere görüşmeler yapılmış olup, 1956 yılında da seçimler yaklaşırken benzer görüşmeler yapılmıştır. CHP lideri İsmet İnönü ile DP'den ayrılan milletvekilleri tarafından kurulan Hürriyet Partisi (HP) lideri Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu arasında gerçekleşmiştir. CHP ile HP arasındaki işbirliği arayışı CMP tarafından sıcak karşılanmamıştır. HP ile CMP'nin zaman zaman birlikte hareket etmeleri ve CHP'yi eleştirmeleri, "güç birliği" arayışlarını sürdüren İnönü'yü zor durumda bırakmıştır. Demokrat Parti iktidarına karşı oluşturulmaya çalışılan "güç birliği" çabalarını zaman, zaman sekteye uğratmış, bu gelişmeleri dikkatlice izleyen iktidar muhalefete karşı yeni taktik ve manevra geliştirme çabalarını sürdürmüştür.

²⁰⁷ Deniz BÖLÜKBAŞI: a.g.e., 232

²⁰⁸ Deniz BÖLÜKBAŞI: a.g.e., 232-243

Menderes'in İnebolu'da 1957 Genel Seçim tarihini açıklaması, muhalefet cephesinde de "güç birliği" arayışlarını hızlandırmıştır. Muhalefet cephesini oluşturan Üç muhalif parti'nin (CHP, CMP, HP) temsilcileri 12 Ağustos 1957'de İnönü'nün Heybeli Ada'daki evin de ilk toplantılarını yaptılar. Basın muhalefetin cephe girişimlerine olağanüstü önem veriyor ve ittifakı destekliyordu. Muhalif partiler on gün içinde yedi toplantı yapmış ve seçim strateji ve taktiklerini saptamaya çalışmışlardır. Görüşmeler sonucunda tam bir ilke anlaşmasına varıldı. Meclisin dağılmasından sonra belirecek yeni duruma göre somut taktikler, belirlenecektir.²⁰⁹

Uzun süredir devam eden ve zaman, zaman görüşmeleri kesintilere uğrayan, "güç birliği" hareketi, sonunda 1957 Eylülünde bir program üzerinde mutabakat sağlamışlardır. Ankara'daki CMP genel merkezinde yapılan toplantıda üzerinde anlaşma sağlanan program açıklandı: Meclis bir Kurucu Meclis gibi çalışacak ve rejimin temellerini altı ay içinde attıktan sonra görevini bitirmiş sayılacaktı. Seçimler için nispi temsil sistemi yürürlüğe girecek, iki meclis kurulacak, grev hakkı verilecek, özgürlükler yasal güvence altına alınacaktı.²¹⁰

Hükümet, muhalefetin seçimlere ayrı, ayrı girmelerini zorlamak ve işbirliğine mani olmak için, seçim kanununda bazı değişikliklere hazırlanıyordu. DP Genel İdare Kurulu 10 Eylül sabahı Başbakanlıkta toplanmış, aynı gün cumhurbaşkanlığı köşkünde, Bakanlar Kurulu ve Genel İdare Kurulu ortak bir toplantı yapmıştır. Bu toplantılarda partilerin işbirliğini önleyici doğrultuda sıkı hükümler konulduğu takdirde, muhalefetin seçimlere cephe şeklinde katılamaması ihtimalinden bahsedenlere, Başbakan Menderes ve Cumhurbaşkanı Bayar, bunu umursamadıklarını ifade etmişlerdir.²¹¹

²⁰⁹ Cem EROĞUL: a.g.e., 124

²¹⁰ Metin TOKER: a.g.e., 250

Muhalefetin “güç birliği” hareketine darbe vurmak üzere Demokrat Parti, 13 Eylül 1957’de seçim kanunu değiştirdi. Yeni seçim kanuna göre, partilerin bütün seçim çevrelerinde tam aday listesi yapmaları gerekiyordu. Yeni seçim kanununda, partisi’nden 6 Eylül 1957’de istifa etmiş olan Fuat Köprülü’nün seçimlere katılmasını engelleyen bir madde de bulunuyordu. Bu maddeye göre, bir partiden altı ay önce istifa etmiş bir kişinin, başka bir partiden aday olmasını engellemekteydi. Bu kanuna rağmen muhalefetin iş yapabilmesi, iki şekilde olabilirdi. Birincisi hukuken olmasa bile fiilen illerin bölüşülmesiydi. Partiler illerin hepsinde seçime girmiş görünecekler, her ilde üç partiden yalnızca birisine oy verilebilirdi. Birinci seçenek muvazaa teşebbüsü endişesiyle tercih edilmedi. İkincisi ise, seçim bölgelerinin tamamında tek bir muhalif partinin seçimlere girmesi idi.²¹² İktidarın yasakladığı işbirliğini, sandık başında bizzat seçmenin gerçekleştirmesidir. CHP muhalefette “güç birliği” yaptığı ortaklarına CHP çatısı altında seçime katılmayı teklif etti. Yapılan öneri CMP ve HP tarafından kabul görmedi.²¹³

Cumhuriyetçi Millet Partisi’nin III. Olağanüstü Büyük Kongresi 18 Eylül 1957’de partiler arası işbirliği gündemiyle Ankara’da toplandı. Genel Başkan Osman Bölükbaşı tutuklu olduğu için bu kongre genel başkansız toplanmıştır. 13 Eylül 1957’de değiştirilen seçim kanunundan sonra her üç parti’nin de kongreleri toplanmış, her üç partinin kongreleri partiler arası “işbirliği” çalışmalarını onaylayarak, Genel İdare Kurullarına yetki vermiştir. CMP kongresinde CHP lideri İnönü, HP lideri Karaosmanoğlu birer konuşma yapmışlar ve CMP’lilerden yapılan konuşmaları onaylayan alkışlar almışlardır. CMP’liler kongrede aldıkları karar ile, muhalefet partilerinden yalnızca birinin bu CMP dahi olsa seçimlere katılması şıkkını reddetmiştir.²¹⁴

²¹¹ R. Salim BURÇAK: a.g.e., 475

²¹² Cem EROĞUL: a.g.e., 125

²¹³ Metin TOKER: a.g.e., 254

²¹⁴ Naciye ONAK: a.g.e., 146-147

Gerçekten de “işbirliği” süreci CMP kongresinde alınan karar gereği tek parti şemsiyesi altında seçimlere girilmesine onay vermemiştir. Bu, DP’nin değiştirmiş olduğu seçim kanunun amacına ulaştığı anlamına geliyordu. Seçim kanununun değişmesiyle muhalefetin uzun süre mesai harcadığı, “işbirliği” hareketi, partilerin çabalarına ve özverilerine rağmen hedefine ulaşamamış, 1957 seçimlerine CHP, CMP, HP ayrı, ayrı katılmışlardır.

2.3.7. 27 Ekim 1957 Genel Seçimleri

Türkiye, 1957 genel seçimlerine, ekonomideki bunalım, iktidar tarafından kanunlaştırılan antidemokratik yasalar, CMP genel Başkanı Osman Bölükbaşı’nın milletvekili dokunulmazlığının kaldırılarak tutuklanması ve muhalefet partilerinin seçim için sonuçsuz kalan “işbirliği” çabaları ile karmaşık bir atmosfer içinde gidilmiştir. 27 Ekim 1957’te seçimler yapılmış, yapılan seçimlere katılım oranı %76.6 ile düşük olmuştur. Demokrat Parti oyların 4.405.190. alarak %47.70 oy oranı ile %69.50 temsil oranı ve 424 milletvekili, CHP ise oyların 3.768.043. alarak %40.82 oy oranı ile %29.18 temsil oranı ve 178 milletvekili, CMP oyların 663.295. alarak %7.19 oy oranı ile %0.66 temsil oranı ve 4 milletvekili, HP oyların 336.419. alarak %3.85 oy oranı ve %0.66 temsil oranı ile 4 milletvekili çıkarmış, bağımsızlar ise oyların 39.867. almış ama milletvekili çıkaramamışlardır.²¹⁵ Seçimlere Osman Bölükbaşı Kırşehir’den girmiştir. CMP Kırşehir’de kullanılan oyların %63’ünü alarak dört milletvekilinin hepsini kazanmıştır. 27 Ekim 1957 seçimlerinde milletvekili seçilip yeni bir dokunulmazlık hakkı elde eden Bölükbaşı, ancak 30 Kasım 1957’de tahliye olabilmıştır.

²¹⁵ Nermin ABADAN: a.g.e., 391-393

1957 seçimlerinde Demokrat Parti'nin oy oranında ve mecliste temsil edilen milletvekili sayısında 1954 genel seçimlerine göre düşme olmuştur. İstifa eden 4. Menderes hükümeti 5. Menderes hükümetini ancak 25 gün sonra kurabilmiştir. CHP'nin 1954 seçimlerine göre oy oranında yükselme ve milletvekili sayısında ciddi bir artış olmuştur. CMP ise 1954 seçimlerine göre oylarını artırmasına rağmen milletvekili sayısı düşmüştür. Alınan oy oranı ile temsil oranı arasındaki fark ise uygulanan çoğunluk sisteminden kaynaklanmaktadır.

2.4. CUMHURİYETÇİ MİLLET PARTİSİ'NDEN CUMHURİYETÇİ KÖYLÜ MİLLET PARTİSİNE GEÇİŞ

2.4.1. CMP ve TKP'nin Birleşmesi

İktidar partisinin seçim kanunu ve meclis iç tüzüğünde yaptığı değişiklikler partiler arasındaki birleşme eğilimlerinin artmasına neden olmuştur. Parlamentoda, CMP (4) ve Hür Parti (4) milletvekili ile temsil edilmesine rağmen ayrı ayrı Gurupları bulunmaktaydı. İktidar partisinin yaptığı iç tüzük değişikliği, 15 milletvekilinden az sayıda üyesi olan siyasi partilerin Gurup kurmasına imkan vermiyordu. Bu değişiklik TBMM'de sert tartışmalara sebep oldu. CHP, CMP ve HP milletvekilleri komisyonu terk ettiler ve sonraki görüşmelere de katılmadılar. Muhalefetin görüşmelere katılmamasına rağmen, içtüzük görüşmeleri tamamlanıp 27 Aralık 1957 günü Mecliste kabul edildi. İçtüzük değişiklikleri Menderes'in 1957 seçimlerinden sonra özellikle istediği tedbirlerden biridir.²¹⁶

1958 yılına girildiğinde Muhalefetteki CMP, TKP, HP ve CHP iktidara karşı daha güçlü direnç oluşturabilmek için, partiler arası birleşmeleri gündeme getirmişlerdir. İnönü muhalefetin CHP'de

birleşmesini önermiş, CMP ile TKP ise, DP ve CHP dışında üçüncü bir blok oluşturulması yönünde girişimlerde bulunmuşlardır. Partiler arası ilk görüşme CMP ile HP arasında gerçekleşmiş, bu görüşmelerden olumlu sonuç alınamamıştır. Menderes 22 Eylül 1958 tarihinde İzmir de yapmış olduğu konuşmasında, CHP'ye karşı oluşturulacak cephede CMP ve HP'ye, DP'nin yanında yer alması için çağrıda bulunmuştur. Yapılan bu davet, CMP ve HP tarafından reddedilmiştir.²¹⁷

Türkiye Köylü Partisi 1958 Ekiminde bir bildiri yayınlamış, CMP ile HP'nin birleşmesi ile DP ve CHP dışında üçüncü bir büyük parti'nin ortaya çıkması gerektiğini beyan etmiştir. Türkiye Köylü Partisi'nin bu çağrısına, Hürriyet Partisi olumlu yaklaşmadı. Bunun üzerine CMP Genel Başkanı Osman Bölükbaşı ile Türkiye Köylü Partisi Genel Başkanı Tahsin Demiray İstanbul'da 15 Ekim 1958'de bir araya gelerek iki parti'nin birleşme protokolünü imzaladılar.²¹⁸ Muhalefette bulunan küçük partiler için, iktidarın kanun yoluyla seçim ittifaklarını önlemesi küçük partilere fiili birleşmeden başka bir yol kalmamasına sebep olmuştur.²¹⁹ HP, CHP'ye iltihak ederek onunla birleşmiş, Cumhuriyetçi Millet Partisi ve Türkiye Köylü Partisi²²⁰ birleşerek yeni bir kurumsal çatı altında siyaset yapmaya karar vermişlerdir. Ancak, küçük partilerin birleşmeleri veya HP'nin iltihakı siyaset sahnesindeki güç dengesini belirgin bir düzeyde etkilememiştir.

Hürriyet Partisi'nin CHP'ye iltihak etmesi,²²¹ CMP ve TKP'nin birleşerek güç birliğine gitmesi, muhalefetin güçlenme çabaları DP'lileri kızdırmıştır. DP'liler, bu çabaları, bütün zorluklara rağmen olumlu

²¹⁶ R. Salim BURÇAK: a.g.e., 524-525

²¹⁷ Deniz BÖLÜKBAŞI: a.g.e., 256

²¹⁸ Deniz BÖLÜKBAŞI: a.g.e., 259

²¹⁹ Cem EROĞUL: a.g.e., 145

²²⁰ TKP, 19 Mayıs 1952'de Ankara'da, DP'den ayrılan dört milletvekili, Prof. Remzi Oğuz Arık, Dr. Cezmi Türk, Yusuf Ziya Eker, Dr. Süreyya Endik tarafından kurulmuştur. Fahri Genel Başkanı Prof. Dr. Ethem Menemencioğlu ve Genel Başkanı Remzi Oğuz Arık'tı. Teziç ERDOĞAN: 100 Soruda Siyasi Partiler, (İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1976), 277

²²¹ İltihak 24 Kasım 1958 tarihinde gerçekleşmiştir.

hizmetler yapmış olan partilerini iktidardan düşürmek üzere gerçekleştirilen siyasi manevralar olarak değerlendiriyorlardı. Son seçimlerde oy oranlarında düşüş olması diğer bir endişe sebebiydi. Yaşanan bu psikolojik durum, güçlenmek için cepheleşme mantığını ortaya çıkarmış olup DP'nin güçlenmek için Vatan cephesini kurmasını beraberinde getirmiştir.

2.4.2. Cumhuriyetçi Millet Partisinde Anlaşmazlık

CMP ile TKP'nin birleşmesi, parti içi anlaşmazlıkların ortaya çıkmasına, ayrışmalara ve Guruplaşmalara sebep olmuştur. Parti'nin Genel Sekreteri Osman Alişiroğlu ve Suphi Batur, partinin yönetilme tarzından rahatsız olduklarını belirterek ayrılmışlardır. Bu rahatsızlıklar CMP içinde Sadık Aldoğan, Hasan Dinçer, Ahmet Tahtakılıç, Seyfi Öztürk ve Alaattin Tiritöğlu'nun da içinde bulunduğu bir parti içi muhalefet gurubunun oluşmasını yol açmıştır.²²²

CMP'deki birleşmenin gerçekleşmesi ile birlikte, Alaattin Tiritöğlu, Ankara İl İdare Kurulu üyelerinden Yunus Koçak, Şükrü Bıçakçı ve Niyazi Ağırnaslı, Osman Bölükbaşı'nın parti genel başkanlığından uzaklaştırılması için girişimlerde bulunmuşlar, CMP'nin ideolojik hüviyet kazanması için de bir proje hazırlamışlardır. Bu projeye göre CMP bir fikir ve doktrin partisi olmaktan çok bir idealistler partisidir. Bu nedenle CMP bir ideoloji partisi olarak sosyalist esasları savunmalı ve ismini 'Türkiye Sosyalist Köylü Partisi' olarak değiştirmelidir." Bu projenin açıklanmasından sonra, Yunus Koçak ve Şükrü Bıçakçı görevden alınmış, Alaattin Tiritöğlu ise Genel İdare Kurulu toplantılarına alınmamıştır.²²³

²²² Deniz BÖLÜKBAŞI: a.g.e., 259

²²³ Deniz BÖLÜKBAŞI: a.g.e., 259

2.4.3. Cumhuriyetçi Millet Partisi'nin IV. Büyük Kongresi

CMP'nin IV. Büyük Kongresi 19 Kasım 1958'de 1375 delegenin iştiraki ile toplanmıştır. Kongre gündemini, Genel Başkan değişikliğini konu alan tartışmalar ve az sayıda partilinin desteğini alan, parti programının değiştirilmesi talepleri ile CMP ve TKP'nin birleşme onayı belirlemiştir. Parti de Bölükbaşı'nın Genel Başkanlığına karşı olanlar tarafından "idealistler" Gurubu oluşturulmuş, bu gurup parti Genel Başkanlığı'na A.Tahtakılıç'ı veya Sadık Aaldoğan'ı getirmek, ve parti Genel İdare Kurulu'nun yenilenmesini ve gençleştirilmesini sağlamak üzere mücadele etmişlerdir.²²⁴

Genel İdare Kurulu üyesi Alaattin Tiritöğlu, Ankara İl İdare Kurulu tarafından hazırlanan bir raporu kongreye sunmuştur. Raporda, DP ve CHP programlarının bir farklarının olmadığı, bu partilerin karşısına, bir doktrin ve fikir partisi olarak çıkılmasının zorunluluk olduğu belirtilmekteydi. Bu teklif üzerine kongrede gergin bir hava oluşmuş, kongre başkanı Tiritöğlu'nu sözlü uyararak CMP'nin idealistler partisi olduğunu ifade etmiştir.²²⁵

Kongrede, divan başkanı CMP ile TKP'nin birleşmesi ile ilgili raporu müzakeresiz oya sunmuştur. Bunun üzerine TKP'liler, CMP'nin programında ve tüzüğünde değişiklik talebinde bulunmuşlar, bu talep divanca dikkate alınmamıştır. CMP kongresinin onayı ile CMP'nin adı CKMP olarak değiştirilmiştir. Genel Başkanlık seçimlerinde kongreye katılan 1375 delegeden sadece 602'si Genel Başkanlık seçimi için oy kullanmış, Bölükbaşı 517 oy alarak yeniden Genel Başkan seçilmiştir.²²⁶

Cumhuriyetçi Millet Partisinin kongresi tartışmalı geçmiştir. Dikkati çeken bir başka gelişme ise, Büyük Kongreye delegelerin

²²⁴ Naciye ONAK: a.g.e., 157

²²⁵ Ercan HAYTOĞLU: a.g.e., 237

katılımı yüksek olmasına rağmen, Genel Başkanlık seçiminin az sayıda delegenin katılımıyla gerçekleşmesidir. Bu kongrede ilk defa parti'nin bir ideolojik programa ihtiyacı olduğu yönünde talep ve tartışmalar gündeme gelmiştir. Ayrıca bu kongredeki tartışmalar özellikle TKP'lilerin program ve tüzük değişiklik talepleri dikkate alınmaması, gelecekte yaşanacak ayrışmaların habercisi olarak değerlendirilebilir.

2.4.4. Cepheleşme Dönemi ve DP İktidarının Sonu

Muhalefet partilerinin birleşmesi tek tek partiler açısından önemli bir sonuç doğurmamış gibi görünse de, iktidarın içinde bulunduğu psikolojik durum icraatlarına da yansımıştır. İktidar muhalefetin birleşmesinden sonra muhalefete karşı tutumunu sertleştirmiştir.²²⁷ Bu partiler iktidara karşı CHP'nin XIV. Kurultayı'ndan sonra yayınlanan "İlk Hedefler Beyannamesi"ni siyasal hedef olarak kabul edip iktidar partisi üzerinde baskılarını yoğunlaştırdılar.

Buna karşılık iktidar partisi de muhalefetin hareket alanını daraltmak üzere değişik yöntemler denemeye başladı. Muhalefet sözcülerinin yurt içi seyahatleri engellenmeye, siyasi çalışmaları sıkı bir denetim altında tutulmaya çalışıldı. İnönü'nün Uşak gezisinde uğradığı saldırı siyasi gerilimin artmasına sebep oldu. CKMP bu gezide çıkan olayları bir tertip olarak değerlendirdi.²²⁸ Bu olaylar muhalefetin de iktidarın da tavırlarını sertleştirdi. Bölükbaşı, DP' yi düşürmenin en önemli görevleri olduğunu düşündüklerini söylemeye başladı. Uşak olayları sonrasında yaşanan en önemli gelişme Tahkikat Komisyonlarının kurulmasıdır. DP iktidarı muhalefeti susturabilmek ve yıldırabilmek için baskı yolunu seçmiştir. Bu baskılar muhalefeti yıldırmamış aksine daha da güçlendirmiştir. Baskıların artması

²²⁶ Ercan HAYTOĞLU: a.g.e., 239-241

²²⁷ Feroz AHMAD: a.g.e., 82

²²⁸ R. Salim BURÇAK: a.g.e., 620.

toplumsal alana da yansımış ve toplumsal desteği arkasında hisseden muhalefet partileri kararlı bir tutum sergilemişlerdir.

Söz konusu gerilim 27 Mayıs 1960'a kadar sürmüştür. Yapılan müdahale karşısında muhalefetin tutumunun demokratik teamüllere uygun olmadığı söylenebilir. Burçak, Bölükbaşı'nın haberi duyunca rahatladığını belirtmektedir. CKMP liderinin Kudret Gazetesinde yazdığı yazıda darbecileri meşrulaştırıcı söylemi bu anlatımı doğrulamaktadır. CHP ve CKMP'nin darbeyi meşrulaştırıcı söylemleri Kurucu Mecliste siyasi parti temsilcileri kontenjanını doldurmalarını sağlamış, CHP 49, CKMP 25 üye ile temsil edilme imkanı bulmuştur.²²⁹

CKMP, aslında Darbe sonrasında hemen seçimlere gidilmesini partisi açısından yararsız buluyordu. Çünkü Bölükbaşı darbenin CHP nezdinde bir sempati yarattığını ve bu sempatinin yapılacak erken bir seçimde oya tahvil edileceği kanaatini taşıyordu. Bu nedenle de 1961 den önce bir seçim yapılmasına karşı çıkıyordu.²³⁰ Nitekim 15 Ekim 1961 yılında yapılan seçimlerde CHP birinci parti, AP ikinci, CKMP üçüncü, YTP dördüncü parti olarak meclise girmiş, CKMP 54 milletvekili ve 16 senatör ile temsil edilebilme hakkı kazanmıştır. Darbeyi destekleyen CHP ve CKMP açısından seçim sonuçları hayal kırıklığı olmuştur. Özellikle CKMP, DP'nin boşalttığı alanı kendisinin dolduracağını düşünmüş, seçim sonuçlarına göre bu alan Adalet Partisi tarafından doldurulmuştur.²³¹

CKMP, 1960 sonrasında parti içi anlaşmazlıkların yoğun olarak yaşandığı bir parti görünümündedir. Özellikle ara hükümetler döneminde hükümet içinde yer alıp almamak konusundaki tartışmalar Bölükbaşı ile diğer parti seçkinleri arasında anlaşmazlık yaratmıştır. Bu

²²⁹ Bakınız, R. Salim BURÇAK: a.g.e., 283-284.

²³⁰ Celalettin GÜNGÖR: **27 Mayıs ve Partileşme Sorunu**, (Ankara, Nuro Matbaası 1992), 76

²³¹ Deniz BÖLÜKBAŞI: a.g.e., 306

anlaşmazlıklar Bölükbaşı'nın 28 milletvekili ve senatör ile partiden ayrılmalarına neden olmuş, arkadaşları ile birlikte Millet partisini yeniden kurmuştur. Buna rağmen CKMP koalisyon hükümetinde yer almıştır.²³² Bu gelişmelerden sonra 1965 yılına gelinceye kadar CKMP çizgisinde herhangi bir değişme yaşanmamıştır. Ancak, darbeyi yapan MBK üyelerinden 14'lerin sürgünden ülkeye dönmesi ve siyasete girmek için zemin arayışları CKMP açısından önemli sonuçlar doğurmuştur. Bu sonuçlar bir sonraki bölümde geniş bir şekilde ele alınmıştır.

²³² Celalettin GÜNGÖR: **a.g.e.**, 77, Deniz BÖLÜKBAŞI: **a.g.e.**, 325,

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CUMHURİYETÇİ KÖYLÜ MİLLET PARTİSİ'NDE DÖNÜM NOKTASI: YENİ BİR VİZYON ARAYIŞI

3.1. CKMP'DE YENİ KAN ARAYIŞLARI

3.1.1. Alparslan Türkeş ve Arkadaşlarının Partiye Girişi

Osman Bölükbaşı'nın CKMP Genel Başkanlığından ayrılması, güç kaybeden parti de yeni lider arayışını da beraberinde getirmiştir. Partililer sürgün hayatından Türkiye'ye dönen, siyasete girmek için zemin yoklayan ve dikkatleri üzerine toplamış olan Türkeş'e yoğunlaşmıştır. Parti yöneticilerinden Mehmet Altınsoy, Ahmet Oğuz, İrfan Baran, Türkeş'i partilerine davet ettiler.¹ Bu isimler, Türkeş'i partinin başına getirerek, güçlenmeyi düşünüyorlardı. 1964 yılında yapılacak kongreye kadar CKMP Genel Başkanlığını Hasan Dinçer yürütmüştür.²

Türkeş'in CKMP'ye katılımını, partinin toparlanması ve güçlenmesi için bir şans olarak değerlendiren partinin önde gelen isimlerinden, Ahmet Oğuz, Seyfi Öztürk ve Mehmet Altınsoy Türkeş'in CKMP Genel Başkanı olması için ısrarlarını arttırmışlardır.³ CKMP'liler ve Türkeş'in arkadaşları arasında süren uzun görüşmeler sonucunda, CKMP'nin 22-23 Şubat 1964 kongresinde kendisine yakın 60 yakın arkadaşının CKMP girmesini sağlayan⁴ Türkeş, Ahmet Oğuz'un Genel Başkan olmasını önermiştir. Bunun üzerine Ahmet Oğuz, Genel Başkanlığı altı aylığına kabul edebileceğini açıklamıştır.⁵ Kongrede Genel Başkanlık yarışı, Ahmet Oğuz ve Hasan Dinçer arasında cereyan

¹ Mehmet Altınsoy ve Ahmet Oğuz Devlet Bakanı olarak görev yapmaktadırlar

² Hulusi TURGUT: **Türkeş'in Anıları Şahinlerin Dansı**, (ABC Yayınları, İstanbul, 1995), 388-389

³ Hulusi TURGUT: **a.g.e.**, 389

⁴ Hakkı ÖZNUR: **Ülkücü Hareket**, Cilt 1, (Ankara, Alternatif Yayınları, 1999), 82

⁵ Hulusi TURGUT: **a.g.e.**, 389

etmiş, Genel Başkanlığı Türkeş'in⁶ de desteği ile Ahmet Oğuz kazanmıştır.

CKMP'nin 1964 de yapılan kongresinden yaklaşık bir yıl sonra, Alparslan Türkeş, eski MBK üyeleri Muzaffer Özdağ, Rıfat Baykal, Ahmet Er⁷ ile Dünder Taşer'in de aralarında bulunduğu arkadaşları ile partiye katılmışlardır. Katılım için CKMP Genel Merkezinde bir tören yapılmış ve partiye yeni katılanların CMKP'ye giriş beyannameleri Genel Başkan Ahmet Oğuz tarafından imzalanmıştır.⁸ Arkadaşları adına bir konuşma yapan Türkeş, CKMP'ye katılmasının tartışıldığı günlerde sürekli olarak nasyonal sosyalizme taraftar olduğu şeklinde yapılan yayınlara ve söylentilere cevaben “Ben nasyonal sosyalizme taraftar değilim”,⁹ açıklamasını yapmıştır. Konuşmasına devamla memleketin politik, sosyal, ekonomik ve kültürel bakımdan içinde bulunduğu duruma değinmiş, kin ve garezlerin bir kenara bırakılmasını istemiş, şahıs ve zümre çıkarlarına öncelik veren kayırmacı yaklaşımları eleştirmiş, ülkedeki kısır politik kavgaların huzuru kaçırdığını vurgulamıştır. Yurt dışına işçi gönderilmesini de tenkit ederek, ihraç edilen bu emeğin ülkemizin hızlı kalkınması yönünde değerlendirilmesi gerektiğini, Milli Eğitim Kurumlarının müfredat programlarının milliyetçi niteliğe kavuşturulmasını istemiş ve vatandaşları aşırı akımlar karşısında, bilhassa komünizm ile mücadele için CKMP saflarına davet etmiştir.¹⁰

Türkeş, özel sektöre bakış açısını ise “özel sektör himaye görmelidir. Ancak, işveren ile işçinin karşılıklı olarak hakları ve görevleri devlet eliyle planlanmalı ve özel sektörün sınırları tayin edilmelidir.”¹¹ şeklinde değerlendirmiştir. Devletin hakemliğinde, planlı bir ekonomik

⁶ Türkeş, CKMP resmen 31 Mart 1965 de katılmıştır.

⁷ Esasen partiye katılım kararından haberleri olmayan Ahmet Er, Numan Esin, Mustafa Kaplan tesadüfen olayın içinde yer almışlardır. Bakınız, Ahmet ER: **Hatıralarım: 27 Mayıs'tan 12 Eylül'e**, (Ankara, Alternatif Yayınları, 2000), 137-138.

⁸ **Yeni Gazete**, 01.04.1965

⁹ **Yeni Gazete**, 11.04.1965

¹⁰ **Tercüman**, 01.04.1965

ekolü benimsediğini de vurgulamış, Türkiye'yi modern uygarlık seviyesine ulaştıracak adil bir toprak reformuna ihtiyaç olduğunu, ziraatı modernleştirerek, endüstrileşmesi gerektiğini, tarım sektöründe çalışanların gelişmiş sanayi ülkelerindeki gibi sanayi sektörüne aktarılmasının faydasına inandığını ifade etmiştir.¹²

Kısa bir süre önce partiye katılan Alparslan Türkeş, Parti Genel Müfettişliğine getirilmiş ve bu sıfatla ilk gezisine yanında eski MBK üyesi Muzaffer Özdağ ve Mehmet Ali Ersan ile birlikte çıkmıştır.¹³ Eski MBK üyelerinden ve 14'lerden Alparslan Türkeş, Muzaffer Özdağ, Rıfat Baykal, Ahmet Er ile Dünder Taşer CKMP saflarında siyasete atılmışlardır. 14'lerden olan Orhan Erkanlı, Orhan Kabibay ve İrfan Solmazer CHP saflarına katılmış¹⁴ yine 14'lerden Muzaffer Karan ise TİP de siyaset yapmayı tercih etmiştir.¹⁵ Milli Birlik Komitesinde birlikte hareket etmelerinden dolayı tasfiye edilen 14'ler Türkiye de farklı siyasi organizasyonlar içinde yer almışlar, 1960 yılında sergiledikleri birlikteliği siyaset arenasında sürdürememişlerdir. Bu ayrışmanın altında yatan sebep, 14'ler içerisinde Türkeş ve Kabibay'ın liderlik mücadelesi ve/veya çekişmesidir. Kabibay'ın, sırf Türkeş'e inat için CHP'ye katıldığı, bu katılıma CHP'lilerin bile şaşırıldığı kaynaklarda belirtilmektedir.¹⁶ Türkeş, İrfan Solmazer'e Hindistan'dan yazdığı mektupta, 14'ler içindeki dedikodu ve çekememezlikleri dile getirmiş, tek bir liderin etrafında toplanılmasının önemini vurgulamıştır.¹⁷ Ama yaşanan gelişmeler gurup içinde liderlik çekişmesinin, dargınlık ve/veya

¹¹ **Yeni Gazete**, 11.04. 1965

¹² **Yeni Gazete**, 11.04. 1965

¹³ **Yeni Gazete**, 22.04.1965

¹⁴ Feroz ve Bedia Turgay AHMAD: **Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971** (Ankara, Bilgi Yayınevi, 1976), 289

¹⁵ Aybar, Muzaffer Karan'ın TİP'e katılımı ile ilgili olarak basına yapmış olduğu açıklamada, "TİP ile 27 Mayıs arasında bir bağlantı kuruldu. Bu evvelden de vardı. Şimdi daha kuvvetlendi." Diyerek yapmış olduğu açıklama dikkat çekicidir. Feroz ve Bedia Turgay AHMAD: **a.g.e.**, 291

¹⁶ Hakkı ÖZNUR: **a.g.e.**, 84

¹⁷ Hulusi TURGUT: **Türkeş'in Anıları Şahinlerin Dansı**, (İstanbul, A.B.C Yayınları, 1995), 310-311

kırgınlıkların sona ermediğini, yurda döndüklerinde de çekişmelerin devam ettiğini göstermektedir. Gurup üyelerinin farklı siyasi organizasyonlar içinde yer almalarının bu çekişmenin giderilemediğinin önemli bir göstergesidir.

3.1.2. CKMP’de Türkeş ile Oğuz Arasında Çıkan İhtilaf

CKMP Genel Başkanı Ahmet Oğuz’un Celal Bayar ile yaptığı görüşme,¹⁸ parti içinde sert tartışmalara neden olmuştur ve bu tartışmalar Ahmet Oğuz’u, Parti Genel Başkanlığı ve milletvekilliğinden istifaya kadar götürmüştür.¹⁹ Oğuz bu ziyareti yapmadan önce Genel İdare Kurulu’na danışmamış ve kimseyi haberdar etmemiştir. Hadisenin duyulması üzerine, CKMP Genel Sekreteri Mustafa Kepir, Genel İdare Kuruluna bir önerge vererek Ahmet Oğuz’un Celal Bayar ile yaptığı görüşme hakkında bilgi istemiştir. Yapılan bu ziyaret, partinin Genel İdare Kurulu ve Gurup İdare Heyetinin ortak yapmış olduğu toplantıda çok sert bir şekilde eleştirilmiştir.²⁰ Bu sert eleştiriler karşısında Ahmet Oğuz, görüşmesinin parti ile ilgili resmi bir mahiyeti olmadığını sadece özel bir ziyaret için gittiğini söylemiş, eğer bu tasvip edilmiyorsa kefaretinin istediğiniz şekilde ödemeye hazırım demiştir. Yapılan tenkitlerin kendisinin genel başkanlıktan uzaklaştırılıp, başka bir şahsı genel başkan yapma gayesi güttüğünü ifade etmiştir. Bu tartışmalar partinin yeni bir kongre yapması ihtiyacını da ortaya çıkarmıştır.

Kongrenin toplanmasını isteyenler iki guruba ayrılmıştır. Birinci gurup, yeni kongrenin toplanmasını, tüzük değişikliği ile birlikte Genel

¹⁸ Söylentilere göre Ahmet Oğuz’un Celal Bayar’ı, ziyareti sırasında Bayar, CHP hükümetini düşürmek ve AP ile işbirliği yapmalarından memnun olduğunu bildirmiş, “Bu işbirliğini seçimlerde de gösterin, birlik olun” demiştir. **Hürriyet**, 25.05.1965

¹⁹ Ahmet Oğuz’un İstifasını, Millet Meclisi Başkanı Sirmen, Adalet Bakanı Baran, Köy İşleri Bakanı Öztürk, araya girerek şimdilik durdurmuşlardır. **Hürriyet**, 25.05.1965

²⁰ Toplantı da Ahmet Oğuz’u eleştirenler ise, Saadet Evren Kaçar, “Bayar’ı değil ziyaret mezarına bile gitmek caiz değildir.”, Ahmet Tahtakılıç ise “... Vaktiyle MP’yi kapatan bir şahıs ile görüşmenin ne dereceye kadar doğru olduğunu takdirlerinize arz ederim” diyerek sert bir şekilde eleştirmişlerdir. **Hürriyet**, 25.05.1965

Başkan ve Genel İdare Kurulu seçimlerinin de yenilenmesini istemişlerdir. İkinci gurup ise -ki bunlar Ahmet Oğuz ve taraftarları idi- yeni bir kongreye gidilmesinin parti için seçimler arifesinde iyi olmayacağını dile getirmişlerdir. Birinci görüşü savunanların bir kısmı, Parti Genel Başkanlığına Alparslan Türkeş'in diğer bir kısmı ise Milli Savunma Bakanı Hasan Dinçer veya Ahmet Tahtakılıç'ın getirilmesini savunuyorlardı.²¹

CKMP Genel İdare Kurulu Türkeş ve arkadaşlarının erken kongre talebini kabul etmiştir. Kongre için kabul oyu kullananlar Kamil Koç, Enver Kök, Kemal Taner, Mehmet Altınsoy, Cevat Odyakmaz, Fuat Uluç, Mustafa Kepir, İsmail Safa Akay, Rahmi İnceler, Saadet Evren, İsmail Gücür. Kongreyi istemeyenler ise Kadircan Kafı, Hasan Dinçer, İrfan Baran, M. Hancıoğlu ve Ahmet Oğuz'dur.²²

Türkeş ve arkadaşlarının olağan üstü kongre taleplerinin partide huzursuzluk yaratması üzerine, Genel Başkan Ahmet Oğuz Genel Başkanlıktan ve 1965 kongresi sonrasında partiden istifa etmiştir. Her iki istifa Oğuz'u destekleyen partililerce resmiyete intikal ettirilmemiştir. Son kongrede Hasan Dinçer'e karşı Ahmet Oğuz'u destekleyen Türkeş taraftarları, Ahmet Oğuz'u Türkeş Partiye girdikten sonra çekilmesi, yerini Türkeş'e bırakması şartı ile desteklediklerini hatırlatarak büyük kongreye gidilmesi teklifinde bulunmaktaydı.²³ Ahmet Oğuz taraftarları, Türkeş'in böyle bir pazarlıkla partiye alınmadığını belirterek, normal bir kongre sonunda kim tasvip edilirse onun Genel Başkan olacağı yönünde açıklamalar yapmışlardır.²⁴ Ahmet Oğuz da açıklamalarında, hiçbir zaman Türkeş ile bir liderlik anlaşması yapmadığını, bu tür iddiaların hepsinin yalan olduğunu açıklamıştır.²⁵

²¹ **Hürriyet**, 25.05.1965

²² **Tercüman**, 26.05.1965

²³ **Tercüman**, 25.05.1965

²⁴ **Tercüman**, 26.05.1965

²⁵ **Tercüman**, 19.06.1965

Ahmet Oğuz'u destekleyenler, Türkeş Genel Başkanlığa geldiği takdirde partide durmamak niyetindeydiler. CKMP Genel İdare Kurulu toplantısında tarafların güçleri ortaya çıkmış ve bu arada Hasan Dinçer, Seyfi Öztürk ile İrfan Baran'ın Oğuz'u, Mehmet Altınsoy ile Genel Sekreter Mustafa Kepir'in Türkeş'i tuttuğu, bölgelerin ise Yozgatlılar, Niğdeliler Türkeş, Eskişehir, Konya ve Afyon'luların Oğuz lehine bölündüğü anlaşılmaktadır. Bu bölünmenin kongre sonunda partide karışıklığa sebep olacağı, Oğuz taraftarlarının kongreye gidilmesi durumunda AP'ye iltihakı düşündükleri, anlaşmazlıkların koalisyonun kaderini dahi etkileyebileceği konusundaki yorumlar gazetelerden takip edilebilmektedir.²⁶ CKMP'deki kongre tartışmalarına, Adalet Partisinden istifa edip, CKMP'ye geçmeyi düşünen, İsmail Hakkı Yılanlıoğlu ile Ankara Milletvekili Mustafa Kemal Erkovan da katılmış, bu milletvekilleri CKMP'ye geçmek için, olağanüstü kongreye gitmeyi şart koşmuşlardır.²⁷

CKMP'nin ileri gelenleri, yapılacak kongrede genel başkan ve genel idare kurulu seçimlerinin yenilenmesinden çok, parti programında yapılması gerekli olan değişikliklere önem atfediyorlardı. Bu değişiklikler ise, Endüstriyel üretim düzeyine milletçe ulaşılması, iş ve işçi seferberliğinin gerçekleştirilmesi, Türkiye'nin ziraata ve tarıma bağlı olan genel yapısının da değiştirilmesi yönünde yapılacak çalışmaları kapsıyordu.²⁸

CKMP Genel Başkanı Ahmet Oğuz, 17.06.1965 tarihinde Parti Genel İdare Kuruluna gönderdiği mektup da istifa ettiğini resmen bildirmiştir. İstanbul Milletvekili Ahmet Oğuz'un mektubu şöyledir: "Son dördü koalisyon hükümetinin kuruluşundan bu yana Genel Merkezde

²⁶ Tercüman, 25.05.1965

²⁷ Tercüman, 25.05.1965

²⁸ Yeni Gazete, 27.05.1965

sun'i olarak yaratılan huzursuzluk, müteakip devrelerde, bir takım tabii olmayan davranışlar ve partiye yeni katılan arkadaşların da tutumu ile gittikçe artmakta ve düşünülen verimli bir çalışmaya imkan verilmemektedir. ...Ahmet Oğuz olağanüstü kongre arifesinde ve seçim sathı mahallinde, parti tesanütünün bozulması pahasına girilen iç mücadeleleri önlemek mümkün olamamıştır. Bu itibarla partililere ve tarihe karşı mesuliyet kabul edemeyecek bir hale geldiğimden parti genel başkanlığından ayrıldım.”²⁹

3.1.3. CKMP’de Kongre Öncesi Hazırlıklar ve Yaşanan Tartışmalar

Genel Başkanı istifa eden CKMP, kongre çalışmalarına başlamış, özellikle Türkeş ve arkadaşlarının isteği üzerine partinin program değişiklikleri gündeme gelmiş ve bu çalışmaları organize etmek için komisyonlar kurulmuştur. Kongre çalışmaları için kurulan komisyonlarda, Türkeş taraftarlarının ağırlığı vardır. Komisyonun, parti programı ve parti tüzüğü üzerindeki tamamlanan ve Genel İdare Kurulunun tasdikine verilecek olan yeni tüzük ve program içinde, Türkeş ve arkadaşlarının ‘9 Işık’ umdesi veya Kemalizm umdeleri yer almış, iktisat politikasında ise “Karma Ekonomi” sistemi benimsenmiştir.³⁰

Hasan Dinçer’in aday olarak karşılarına çıkarılması ihtimali, Türkeş taraftarlarını tedirgin ediyordu. Ahmet Oğuz taraftarları ile Türkeş taraftarları 1964 kongresinde, Hasan Dinçer karşısında birleşerek onu mağlup etmişlerdi. Bu defa ittifaklar değişebilir ve Hasan Dinçer, Ahmet Oğuz taraftarlarının desteği ile Türkeş’e karşı tehlikeli bir rakip olabilirdi.³¹

²⁹ Yeni Gazete, 18.06.1965

³⁰ Tercüman, 19.06.1965

³¹ Tercüman, 19.06.1965

Kongre alışmaları ve tartişmaları sürerken, CKMP'ye Türkeş'in girmesi ile birlikte yeni katılımlar da gerçekleşmektedir. Eski Milli Birlik Komitesi yelerinden ve 14'lerden şefik Soyuyüce, Mustafa Kaplan, Fazıl Akkoyunlu ve Numan Esin 19.06.1965 tarihinde düzenlenen bir törenle CKMP'ye katılmışlardır. Yeni yelerin kayıt beyannamelerini CKMP Genel Başkan Vekili Yozgat Milletvekili Mustafa Kepir ve Parti Genel Müfettişi Alparslan Türkeş imzalamıştır. Katılımı müteakiben Mustafa Kaplan arkadaşları adına yaptığı konuşmada, Türkiye'nin yeni bir uyanış ve yeni bir gelişme içinde olduğunu ifade ederek, "Atatürk devrimlerini, yalnız muhafaza edilecek bir sonuç değil, bizim kuşaklara imkan sağlayan bir başlangıç olarak mütalaa etmekteyiz." şeklinde bir konuşma yapmıştır.³²

3.1.4. CKMP ankaya İlçe ve Ankara İl Kongresi

CKMP ankaya İlçe kongresi, Büyük Kongre öncesinde parti Genel Başkanlığına aday olanların ve aday olmayı düşünenlerin boy lşceği ilk zemin olması açısından önemlidir. Böyle bir süreçte CKMP ankaya İlçe Kongresi de adeta genel başkanlık mücadelesi havası içinde geçmiştir. Kongrede konuşma yapan CKMP Genel Başkan Adayı ve Mili Savunma Bakanı Hasan Dinçer, partinin maceraya srklenmemesini istemiştir. CKMP eski Genel Başkanlarından Ahmet Tahtakılıç, konuşmasında nazizmin ve faşizmin kötülüklerinden bahsetmiş, CKMP programının, nazizmin kötülükleri ele alınarak hazırlanan Federal Almanya Anayasası ile faşizmin kötülüklerinden sonra meydana getirilen demokratik İtalyan Anayasaları göz önünde tutularak tanzim edildiğini söylemiştir. Atatürk'ün de her siyasetçi tarafından maske yapılmamasını ve sadece örnek alınmasını istemiştir. Alparslan Türkeş ise, yapmış olduğu konuşmada, "Bizim arzumuz ne yerleri yerinden oynatmak, ne gökleri yerinden oynatmak

³² Yeni Gazete, 20.06. 1965

bizler hareketsizliği, demagojiyi kendilerine hüner sayan politikacıların karşısında olacağız. Gayemiz, prensiplerimizden taviz vermemektir. Bir klişe politik hürriyet, hiçbir şey ifade etmez. Şairin dediği gibi arabaya taş koyduk, biz bu yola baş koyduk.”³³

Türkeş, İstanbul Beyoğlu ilçe teşkilatında yapmış olduğu basın toplantısında, son günlerde çok tartışılan ve Türkeş’i yıpratmak için gündem de tutulan bir konuya açıklık getirmek istemiş, eski Genel Başkan Ahmet Oğuz ile arasında hiçbir ihtilafın bulunmadığını belirterek, “Partimizde liderlik mücadelesi tamamen demokratik esaslar dahilinde yapılmaktadır. Kongrede ben vatandaş Türkeş olarak namzetliğimi koyacağım.” şeklinde açıklama da bulunmuştur. Alparslan Türkeş, Ankara Çankaya İlçe Kongresindeki konuşmasın da “Ben bu yola baş koydum.” şeklindeki sözüne temasla, “Bunu ben illa parti lideri olacağım manasına kullanmadım. Bu memleketimizde çok sevilmiş bir türküdür. Millete hizmete azimli olduğumun bir ifadesidir.”³⁴

CKMP’de kongre süreci ile birlikte partililer arasında huzursuzluklar yaşanıyordu. Konya Milletvekili ve Genel İdare Kurulu Üyesi Kadircan Kafılı, parti organlarının iyi işlemediğini ve mevzuata aykırı işlemler yaptığını belirterek, 12.07.1965 tarihinde partisinden istifa etmiştir. İstifa gerekçesi ise, gurup odasında fikir münakaşası sırasında kendisine hakaret eden ve saldıran Kütahya Milletvekili Mehmet Kesen’in Genel İdare Kurulu tarafından korunmasıdır.³⁵

CKMP Ankara il kongresi de, liderlik mücadelesinin ortaya çıkardığı polemiklere sahne olmuştur. Milli Savunma Bakanı Hasan Dinçer ile Alparslan Türkeş arasındaki liderlik mücadelesi bu kongreye de yansımıştır. Genel Başkan adaylarından Hasan Dinçer kongrede

³³ **Yeni Gazete**, 21.06.1965

³⁴ **Yeni Gazete**, 23.06.1965

³⁵ **Tercüman**, 13.07.1965

yapmış olduğu konuşmada, liderlik seçimine atfen “Seçerken akli selimi hakim kılıp, değeri ölçerek hizmet mevkiini ona vermek lazımdır.”³⁶ İfadesiyle konuşmasını tamamlamıştır. Kongreye en fazla üst kurul delegesi gönderen Ankara İl Kongresini Türkeş’i destekleyenler kazanmış ve Türkeş, Dinçer karşısında Genel Başkanlık yarışında önemli bir mesafe almıştır.³⁷

3.1.5. CKMP’de Türkeş ve Arkadaşlarına Karşı Yapılan Hücumlar

CKMP’de parti içi mücadeleler Türkeş gurubunun güç kazanmaya başladığının belirginleşmesiyle sertleşmeye başlamış, Türkeş ve arkadaşlarına yapılan eleştirilerin dozu artırmış ve taraflar Genel Başkanlık yarışında bir adım öne geçmenin hesaplarını yapmaya başlamışlardır. Böyle bir atmosferde Hasan Dinçer, “Türkeş için gaye CKMP’li olmak değil, demokrasi kurallarını çiğneyerek partiyi ele geçirmek ve partiyi şahsi emellerine alet etmektir. Dinçer, Türkeş, CKMP ve onun program ve tüzüğünü beğenmemektedir. O halde bu partiye niçin girmiştir. Her partilinin başkanlığa adaylığını koymak hakkıdır. Ancak, “Bunda muvaffak olamazsak partiyi yüzlerine çalıp, çıkar gideriz. Ve başka bir parti kurarız.” diye alenen bağırarak bir kimsenin CKMP’li olmaya hakkı var mıdır?”³⁸ ifadeleri ile tepkisini ortaya koymuştur.

Hasan Dinçer’in bu açıklamalarını destekler mahiyette ve yine sert dozda bir açıklamayı, Adalet Bakanı İrfan Baran yapmıştır. Baran’a göre, CKMP tehlikeli bir dönemeçtedir ve CKMP’lilere ve CKMP İdarecilerine partiye yeni giren arkadaşların hakaretler ve tehditler yağdırmasındaki maksat ve sebebi izah edilebilecek bir şey değildir.³⁹

³⁶ **Yeni Gazete**, 19.07.1965

³⁷ Hakkı ÖZNUR: **a.g.e.**, 89

³⁸ **Tercüman**, 22.07.1965

³⁹ **Tercüman**, 22.07.1965

Bu açıklamalar parti içinde iplerin bir hayli gerilmesine neden olmuştur. Bu sert açıklamalara cevaben CKMP Genel Başkan adayı Türkeş, CKMP Genel Merkezinde Muzaffer Özdağ, Dünder Taşer, Rifat Baykal ile birlikte basın karşısına çıkmıştır. “CKMP’nin 18 yıllık hizmet ve fazilet mücadelesine sevgi ve hürmet duyduk. Bizi CKMP saflarında hizmete sevk eden bu duygularımızdır.”, “...Bizim üzüntümüz ve şikayetimiz partinin gelişmesine bilerek veya bilmeyerek çıkarılan engellerden doğmaktadır. Bizler CKMP içinde, büyük Türk milletinin ışıklı geleceğine başarı ile sonuna kadar hizmet edeceğiz.” açıklamasını yapmıştır. Basın mensuplarının CKMP ile ilgili olarak partiyi ikiye böleceği ya da partiye el koyacağı iddialarının sorulması üzerine Türkeş, “Varsa, bu iddiaları delile ve vesikaya bağlamak lazımdır. Bizim parti birliğini takviye edici hareketlerimiz vardır. Parti meşru organların elindedir dedi.” Kadircan Kafıl’nın Genel İdare Heyetindeki totaliter gidiş iddialarına karşı ise, “Çoğunluğu ele geçirmeksizin bir şahsın tek başına hareketi diktadır. Genel İdare Kurulu çoğunlukla hareket etmiştir. Kafıl da istifaya gitmiştir. Bu durum apaçık demokratik bir usuldür.”⁴⁰ şeklinde cevap vermiştir.

Basın Mensuplarının İrfan Baran’ın kendisi hakkında “Otoriter davranış sahibi” sözünün hatırlatılmasına ise Türkeş, “İrfan Baran tam iki buçuk yıl evime gelmiş gitmiş ve CKMP’ye girmem için benden ricacı olmuştur. Hatta, partiye girmeden evvel yeni bir program için gayri resmi bir komisyon kurulup, Baran ile beraber çalışmalar yapılmıştır. Kendisi her zaman bizimle birlikte çalışmış ve CKMP’de hizmet etmemizin önemini sürekli vurgulamış, bizi takdir etmiş ve teşvik etmiştir.”⁴¹ Türkeş, bu açıklamasıyla kendine ve arkadaşlarına karşı yapılan itham ve yakıştırmaların, parti içi iktidar mücadelesinin bir ürünü olduğunu ortaya koymaktadır.

⁴⁰ Yeni Gazete, 23.07.1965

⁴¹ Hakkı ÖZNUR: a.g.e., 91

3.1.6. CKMP Genel İdare Kurulunda Yaşanan Tartışmalar

CKMP'deki kongre sürecinde partililer arasında yoğun tartışmalar yaşanıyordu. Genel İdare Kurulu'nda çıkan tartışma aslında, Genel Başkanlık yarışında çok etkili olacak bir konu üzerine yoğunlaşmıştır. Genel İdare Kurulu Üyelerinden Türkeş ile birlikte hareket edenler, kongrelerini yapmamış, Müteşebbis Heyet üyelerinin parti büyük kongresine delege olarak katılmalarını istemeleriyle çıkmıştır. Bu isteğe GİK üyelerinden Mehmet Ali Arsan itiraz ederek, "Büyük Kongrede kendilerini seçtirmek için kendi adamlarından kurulu Müteşebbis Heyetleri de delege olarak getirmek istiyorlar. Bu partinin bazı şahıslar tarafından ele geçirilmesi demektir. Buna müsaade edemeyiz" şeklinde bir açıklama yapmış ve bu açıklama, şiddetli tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Bu tartışmalara rağmen, Genel İdare Kurulunda alınan karar gereğince Müteşebbis Heyetlerin Büyük Kongreye delege olarak katılması kabul edilmiştir.⁴² Bu karar Genel Başkanlık yarışında Türkeş ve arkadaşlarının önünü açacaktır. Çünkü müteşebbis heyetlerinin kongre delegesi olarak kabul edilmesi ve bu heyetlerin seçimini Türkeş'in parti müfettişi olarak organize etmesi, aslında kritik bir noktada bulunan Türkeş'i parti genel başkanlığı mücadelesinde bir adım öne taşımıştır.

3.2. 1965 KONGRESİ VE SONUÇLARI

3.2.1. CKMP Kongresi ve Gelişmeler

Yaklaşan CKMP kongresinde adaylar yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlamıştır. Uşak Milletvekili Ahmet Tahtakılıç, basın mensupları ile yapmış olduğu bir toplantıda, CKMP Genel Başkanlığına aday olduğunu açıklamış⁴³ ve Türkeş'i hedef alan çeşitli açıklamalarda

⁴² Hürriyet, 25.07.1965

⁴³ Yeni Gazete, 27.07. 1965

bulunmuştur. Adalet Bakanı İrfan Baran da Ahmet Tahtakılıç ile birlikte hareket etmiş, CKMP'nin yeni hazırlanan programını onaylamadığını belirtmiştir.⁴⁴

Türk siyasetinde uzun yıllar tartışılan ve Türk siyasetine damgasını vuran, CKMP Olağanüstü Büyük Kongresi 30.07.1965 tarihinde 2154 delegenin katılımıyla Ankara'da, Büyük Sinema Salonunda başlamıştır. Kongre salonunda hakimiyet, kongreye hazırlıklı gelen Türkeş taraftarlarının elindeydi. Türkeş'i destekleyen guruplar arasında Türkçüler Derneği, Türk Ocakları ve Üniversiteliler Kültür Derneği'ne mensup gençler vardı.⁴⁵ Kongre salonu, Genel Başkan Adaylarından Hasan Dinçer ve Alparslan Türkeş'in gövde gösterilerine sahne olmuştur. CKMP Genel Başkanlığından istifa eden Ahmet Oğuz ile CKMP Genel Başkanlığına aday olan Ahmet Tahtakılıç'ın kongre salonuna girişlerinden kimsenin haberi olmamıştır.

CKMP Genel Başkanlığı yarışında Türkeş ile birlikte hareket eden Genel Başkan Vekili Mustafa Kepir, kongreyi 2154 delegenin katılımı ile açtığını bildirdikten sonra Kongre Başkanlığı için adayları tespit etmiştir. Kongre Başkanlığına Türkeş taraftarları Gökhan Evliyaoğlu'nu, Dinçer taraftarları ise Faruk Küreli'yi aday göstermişlerdir. Kepir ilk önce Evliyaoğlu'nu oya sunmuş, oy verenlerin parmaklarını saymak mümkün olamayınca, delegelerin blok blok ayağa kalkılmasını, sayımın ancak bu şekilde gerçekleştirilebileceğini söylemiştir. Evliyaoğlu'na oy verenler teker, teker sayıldıktan sonra, Dinçer taraftarlarının adayı Küreli oya sunulmuştur. Kepir oyları bile saymaya lüzum görmeden, Evliyaoğlu'nun büyük bir ekseriyetle seçimi kazandığını ilan etmiştir. Başkan Vekilliklerine ise Dinçer'in adayı Faruk Küreli ile gene Türkeş taraftarı olarak bilinen İsmail Hakkı Yılanlıoğlu seçilmişlerdir. Taraftarlarının alkışları arasında kürsüye gelen Gökhan

⁴⁴ Hakkı ÖZNUR: a.g.e., 98

⁴⁵ Hakkı ÖNUR: a.g.e., 98

Evliyaoğlu, önceden hazırladığı ve teksir ettirerek gazetecilere dağıttığı metnini okumuş, Evliyaoğlu halkın CKMP'den yeni bir gelişme beklediğini, bunun vakti ve saati geldiğini belirten bir konuşma yapmıştır.

Divanın seçilmesinden sonra, Genel Başkan Vekili Mustafa Kepir, kongreyi açış konuşmasını yapmak için kürsüye geldiğinde, protestolarla karşılanmıştır. Kepir kongrede yapmış olduğu konuşmada, Türkiye'nin kalkınmasından aydınların sorumlu olduğunu bildirmiş. "Menfaatlerinin zebu-nu, ihtiraslarının esiri, hislerinin zavallı bir kurbanı olan aydın millet varlığında ve devlet koltuğunda müessir bir kılavuz değil, bir tufeyli bir istismarcıdır.", "Milliyetçi, seciyeli, bilgili, ahlak sahibi, yurt sorunlarının tetkikinde ve devlet hizmetlerinin ifasında, ciddiyet ve mesuliyet şuuruna sahip gençler yetiştirmenin hedefleri olduğunu..." vurguladığı konuşması, parti yönetimine gelecek kadroların Türk gençlerinin eğitilmesine verdiği önemin de bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Alparslan Türkeş ve Ahmet Tahtakılıç, CKMP Genel Başkanlığına adaylığını açıklamışlardır. Kongre sürecinde Genel Başkanlığa adaylık için çalışmalarını yapan, sürekli Türkeş ve arkadaşlarına şiddetli eleştirilerde bulunan ve partiye yeni katılanlara karşı eskiyi temsil eden Hasan Dinçer'in adaylığı kongre başladığı halde henüz netleşmemiştir.

Genel Başkan adaylarından Ahmet Tahtakılıç, kongrede yaptığı konuşmada, "Bir partiye şartla gelmek olmaz. Şartla gelmek, bu partinin varlığını inkar olur."⁴⁶, "... Bu partiye davetle geldik fikri ortadan kalkmalıdır. Program ve tüzükte değişiklik yapılması arzusundan vazgeçilmelidir."⁴⁷ İfadeleri ile Türkeş ve arkadaşlarının CKMP'ye

⁴⁶ Hürriyet, 31.07.1965

⁴⁷ Yeni Gazete, 01.08.1965

girişlerinden itibaren eski partililerin bir kısmının da dile getirdiği, yeni partili olanları eleştirmek için kullanılan argümanları, kongre zeminine taşımıştır. CKMP Genel Başkanlığından istifa etmiş olan Ahmet Oğuz kongrede yaptığı konuşmada, “İstifamın sebebini açıklamakta fayda mülahaza etmiyorum. Bazılarımız alınır, bazılarımız kırılır...”, “...Bir genel başkan kalkıp ta ulu orta ve sırf bir kapris için istifa etmez elbette”⁴⁸ sözleri ile istifa gerekçelerini netleştirmeden konuyu üstü kapalı bir şekilde ele almıştır.

Kongrenin en güçlü adayı Alparslan Türkeş, kongre konuşmasında memleket meseleleri hakkında görüşlerini açıklamış ve yapmış olduğu konuşmasında sözü parti içi kaynaşmalara getirerek, “...Her yerde fikir ayrılıkları bulunur. Demokrasinin bir fazileti, oya başvurmak, oy çoğunluğuna razı olmak zaruretidir”, “... Partinin daha iyiye gitmesi için gayret gösteriyoruz. Biz diyoruz ki, CKMP’de gelişme olsun, yenilik istemek tabiidir.”⁴⁹ “Türk Milletinin bütünlüğü, varlığı için her çeşit mücadeleyi göze aldık. Bu yolda canımızı bile vermeye hazırız. Hangi partiden olursa olsun hatta bize düşman gözü ile bakanlar bu toprağın çocukları, kardeşleridirler. İftiharla söyleyebilirim ki, Türk Milleti diğer dünya milletlerinden birçok vasıflarıyla üstündür. Topraklarımız verimlidir. Bu varlığın üzerinde bu sefalet, bu kıvranışa neden idarecilerin muvaffak olamamasından. Güçlükleri yenmek için halkı harekete geçirmek ve bunların üzerine saldırmak gerekir. Bu gün Türkiye’de toplumsal yaşayış düzeni ve toplumsal adalet yoktur. Devlet idaresi halkı ezerek çalışıyor. Toprak ve ziraat reformu vakit geçirmeden gerçekleştirilmelidir. Türkiye’de işsizlik vardır. İstatistiklere göre Türkiye’de bir buçuk milyon işsiz, beş milyon da gizli işsiz vardır. Türk Milletinin çoğunluğunun dini İslamiyet’tir. Dini meseleler ilmi

⁴⁸ **Hürriyet**, 31.07.1965

⁴⁹ **Yeni Gazete**, 01.08.1965

şekilde organize edilmeli, yetiştirilen din adamlarına Türkiye'nin kalkınmasında yapılacak olan seferberlikte vazife verilmelidir.”⁵⁰

Türkeş, konuşmasında parti içi çekişme ve mücadelelere de değinmiş, kendisinin ve arkadaşlarının CKMP’de yenilik ve gelişme istediğini belirterek, parti içinde kuru bir çekişme değil parti yönetiminde ve ülke sorunlarına çözüm getirmede yeni politikaların üretilmesinden yana olduklarını vurgulamıştır. Türk milletinin uzun zaman yaşadığı problemlere vurgu yapmış, geri kalmışlığın ve fakirliğin ortadan kalkması için varolan yer altı ve yer üstü zenginliğin ortaya çıkarılması ve değerlendirilmesi gerektiğini, çalışarak, üreterek, gençleri eğiterek özlenen refaha ulaşılacağını belirtmiştir.

Kongre salonun da beklenmedik bir gelişme de yaşanmıştır. CKMP Genel Başkanlığına aday olması beklenen Hasan Dinçer, Ahmet Tahtakılıç’ın adaylıktan feragat etmemesi üzerine Genel Başkanlığa aday olmamıştır.⁵¹ Hasan Dinçer kendisini destekleyen 20 il başkanıyla yapmış olduğu toplantıda delegelerin Tahtakılıç’a oy vermelerini istemiştir.⁵²

Türkeş’in konuşmasından sonra Genel Başkanlık, Genel İdare Kurulu ve Haysiyet Divanı seçimlerine geçilmiştir. Yapılan Genel Başkanlık yarışını Alparslan Türkeş 689 oy alarak kazanmış, Tahtakılıç ise 516 oy alabilmiştir.⁵³

3.2.2. CKMP’nin Yeni Parti Programı ve Yaşanan Tartışmalar

Türkeş ve arkadaşlarının uzun süredir hazırlığını yaptığı ve parti için de birçok tartışmaların ve ayrışmaların merkezin de yer almış olan,

⁵⁰ Tercüman, 01.08.1965

⁵¹ Tercüman, 01.08.1965

⁵² Hürriyet, Yeni Gazete, 01.08.1965

CKMP'nin yeni 256 maddelik "Müreffeh ve Kuvvetli Türkiye" programı kongre tarafından oluşturulan bir komisyonca kabul edilmiştir. Oluşturulan komisyonda Türkeş taraftarlarının çoğunlukta olması, programın hemen, hemen aynen kabul edilmesini sağlamıştır.⁵⁴ Oluşturulan komisyonda programa itiraz eden ve muhalefet şerhi koyan üyeler de olmuştur. CKMP'nin yeni parti programına muhalefet şerhi koyanlardan biri olan Zonguldak delegesi Müfit Duru, program tasarısı için yazdığı muhalefet şerhinde, "Gençliğin siyasi bir eğitimle yetiştirilmesini öngören hüküm için, bu hüküm demokratik hiçbir memlekette hiçbir siyasi partide, görülen bir husus değildir. Bu tarz prensiplere ancak Lenin Rusya'sında, Mussolini İtalya'sında, Hitler Almanya'sında ve Franco İspanyasında rastlanabilir."⁵⁵ şeklinde eleştirilerde bulunmuştur. Tasarının 116'ncı maddesinde yer alan "Ordu da on yıl hizmet görenlerin Sivil Sektöre aktarılması" fikrine de, bu militarist bir devlet meydana getirmeyi imkan dahiline sokmaktadır. şeklinde muhalefet edilmiştir.⁵⁶

Programın tümü için yazılan muhalefet şerhinde şu görüşler yer almıştır. "Program tümü ile totaliter ve kollektivist bir Türkiye yaratmayı hedef tutar veya bu intibai verecek mahiyettedir. Halbuki CKMP kuruluşundan bu yana siyasi alanda Neo-Liberal ve işçinin istismarına mani olacak hükümleri benimsemiş olan bir partidir. Bu program da ileri sürülen fikirler kabul edildiği takdirde, CKMP'yi Türkiye İşçi Partisi'nin yanın da bir yere koymak gerekecektir."⁵⁷ şeklinde ağır eleştiriler getirilmiştir.

CKMP'nin yeni programına yönelik yapılan eleştirilere karşı cevap oluşturacak konuşmalar da yapılmıştır. CKMP milletvekili Faruk

⁵³ **Hürriyet**, 01.08.1965, **Tercüman**, 01.08.1965 ise Türkeş 699, Tahtakılıç 512 oy almıştır.

⁵⁴ **Yeni Gazete**, 01.08.1965

⁵⁵ **Yeni Gazete**, 01.08.1965

⁵⁶ **Yeni Gazete**, 01.08.1965

⁵⁷ **Yeni Gazete**, 01.08.1965

Gürelî “Faşistlik” ithamlarını reddetmiş, 27 Mayıs’ı takiben kurulan müesseselerin partilerin faaliyetlerini kontrol edebildiklerini, Anayasa Mahkemesine suç işleyen bir partiyi kapatma yetkisinin verildiğini belirterek, “Bu memleketin çeşitli müesseseleri vardır. Türk ordusu buna meydan vermeyecektir.”⁵⁸ şeklinde konuşmasını yaparak eleştirilere cevap vermiştir. Eski MBK üyesi ve 14’lerden Numan Esin, parti programına yapılan eleştirilere karşı yapmış olduğu konuşmada, CKMP’nin yeni programı ile “İktisadi bağımsızlık savaşı” getirdiğini, bunun için mücadele edeceklerini, kalkınmayı bir sisteme ve bir felsefeye bağlamak gerektiğini bildirmiştir. Esin iktisadi kalkınmayı gerçekleştirmek için Atatürk’ün açtığı yoldan yürüdüklerini, “Bizim yolumuz, Atatürk’ün açtığı mücadele yolunun devamıdır. Eğer Atatürk’e faşist diyorlarsa bize de faşist desinler.”⁵⁹ diyerek programı savunmuş ve eleştirileri cevaplamaya çalışmıştır.

Uzun çalışmalar sonunda oluşturulan CKMP programı bazı yenilikleri de içinde barındırmaktaydı. Yön dergisi CKMP’deki gelişmeleri ve yeni parti programını değerlendirmeye almış, “...Türkeş ve ekibi, Anayasa hudutları içinde dine azami saygılı ve milliyetçi bir çerçeve içinde, bir kalkınma görüşü getirmektedir. Faşistlik suçlamalarına rağmen CKMP’nin yeni programı ileri ve demokratik bir manzara taşımaktadır.” yorumunu yapmıştır.⁶⁰

Dinçer, Oğuz, Baran ve eski CKMP’li delegelerin bulunmadığı kongrenin son günün de tüzükte birkaç madde de değişiklik yapılmıştır. Türkeş taraftarlarının hazırladığı tasarıya göre yapılan değişikliklere göre:

1-Parti Meclisi teşkil edilecek, üyeler her ilin ve ilçenin içinden seçilecek birer kişi ile kurulacaktır.

⁵⁸ Yeni Gazete, 02.08.1965

⁵⁹ Yeni Gazete, 02.08.1965

2-Genel İdare Kurulu, 20 kişiden, 28 kişiye çıkarılacaktır.

3-İl ve ilçe kongreleriyle gençlik ve kadın kolu kongreleri iki yılda bir yapılacaktır.

Tüzüğün bazı maddelerin değişikler kabul edilmiş, ama önerilen bazı değişiklikler gerçekleştirilmemiştir. Gençlik ve kadın kolları gibi “İşçi kolu” kurulması teklifi ile seçim işlerine bakacak bir Genel Başkan vekilliği ihdasını içeren teklif reddedilmiştir.⁶¹

Üç gün boyunca devam eden CKMP kongresi, eskilerle yenilerin liderlik için yapmış olduğu mücadeleye sahne olmuştur. Seçim sonuçlarının belirlenmesiyle Alparslan Türkeş Genel Başkanlığa seçilmiştir. CKMP’de uzun süredir devam eden Genel Başkanlık tartışmaları bu kongrede sona ermiştir. Kongrede yapılan değişiklik ile CKMP’nin parti programı da değiştirilmiş ve parti yeni bir perspektife yönelmiştir.

Kongrenin son günü bir kapanış konuşması yapan Türkeş, “Kuvvetli bir Genel Başkan adayı olan Ahmet Tahtakılıç’ın şahsiyetini ortaya koymasından memnunum. Sayın Tahtakılıç’a oy veren muhterem delegeleri de, benim lehimde oy veren delegeler kadar hürmet ve muhabbetle karşılıyorum ve selamlıyorum.”⁶² diyerek siyasi rakiplerini onurlandırmaya çalışmıştır. Muhtemelen liderlik yarışının sonucuna göre partiden kopma yaşanmasına yönelik beklenti, Türkeş’i “gönül alma” anlamına gelebilecek bir davranışa sürüklemiş olabilir.

Kongrenin tam bir demokratik hava içinde geçtiğini de belirten Türkeş, “Bu güne kadar partimize hizmet etmiş olan idareci arkadaşlarımıza derin bir şükran ve minnet duygusu içindeyim, parti

⁶⁰ Yön Dergisi “Türkeş Nedir Ne Değildir”, sayı: 123 (6 Ağustos 1965), 4-5 nakleden Hakkı ÖZNUR: a.g.e., 108

⁶¹ Yeni Gazete, 02.08.1965

içinde ve şahıslarımız arasında geçmiş bazı üzücü hadiseleri geride kalmış kabul ediyor ve bütün arkadaşlarımızı en samimi sevgi ve hürmet duyguları ile kucaklayarak partimiz için el ele birlikte çalışmak üzere ellerimizi uzatıyoruz.” demiştir. Türkeş sözlerini “gelecek günler daha iyi olacaktır.” diye bitirmiş ve kürsüden alkışlar arasında inmiştir.⁶³ kongrede kapanış konuşması yapan Türkeş, tüm partilileri kucaklayan, ve onlara siyasi hedefler gösteren bir konuşma yapmıştır.

Parti tüzüğünde yapılan değişiklik ile eskiden 20 kişiden oluşan Genel İdare Kurulu Üyeliği 28’e çıkarılmıştır. Yeni Genel İdare Kurulu Üyeliklerine ; Ahmet Tahtakılıç, Abdülhadi Toplu, Gökhan Evliyaoğlu, Sıtkı Çörtoğlu, Mehmet Altınsoy, Mustafa Kepir, Muzaffer Özdağ, Hasan Dinçer, Ahmet Er, Dünder Taşer, Kamil Koç, İsmail Hakkı Yılanlıoğlu, Rifat Baykal, Mustafa Kaplan, Kemal Cabioğlu, Numan Esin, Cevat Odyakmaz, Saadet Evren, Turgut Öztaşkın, İsmail Safa Akay, Fuat Uluç, Seyfi Öztürk, Hasan Gülsoy, Mustafa Kemal Erkovanlı, Hikmet Tanyuğ, Mehmet Kılıç, Ahmet Oğuz, Faruk Küreli seçilmişlerdir.⁶⁴ CKMP’nin yeni Genel İdare Kurulu üyeliğine eski Milli Birlik Komitesi üyesi, 14’lerden altısı girmiştir. CKMP Genel İdare Kurulu’na partinin eski Genel Başkan Yardımcısı Enver Kök ile eski Adalet Bakanı olan İrfan Baran ve Çankırı Milletvekili Rahmi İnceler ve Millet Meclisi Başkan Vekili Nurettin Ok, Genel İdare Kurulu yedek üyeliğinde kalmışlardır.⁶⁵

3.2.3. CKMP Kongresi Sonrasındaki Gelişmeler ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisinde Kan Kaybı

CKMP Genel İdare Kurulu kongre sonrası ilk toplantısını yapmış, bu toplantıya 28 üyeden 19’u katılmıştır. Toplantıya eski CKMP’li

⁶² Yeni Gazete, Tercüman, Hürriyet, 02.08.1965

⁶³ Yeni Gazete, Tercüman, Hürriyet, 02.08.1965

⁶⁴ Yeni Gazete, Tercüman, Hürriyet, 02.08.1965

üyelerden sadece Cevat Odyakmaz ile Faruk Küpeli katılmıştır. Genel İdare Kurulunun ilk toplantısında, Ahmet Er Yüksek Haysiyet Divanı üyeliğini tercih ettiği için istifa etmiş ve yerine eski CKMP'liler gurubuna dahil yedek üyelerden Enver Kök GİK'e girmiştir. Genel İdare Kurulu toplantısında görev dağılımları yapılmış, buna göre Teşkilatlanmadan Sorumlu Genel Başkan Yardımcılığına Mustafa Kepir, Partinin Propagandadan sorumlu Genel Başkan Yardımcılığına Enver Kök, Genel Sekreterliğe Fuat Uluç, Genel Sekreter Yardımcılıklarına Muzaffer Özdağ ile Mustafa Kemal Erkovan seçilmişlerdir. Muhasip üyeliğe Cevat Odyakmaz, Yardımcılığına ise Hasan Gürsoy getirilmiştir.⁶⁶

Kongre öncesi ve kongre sonrası tartışmalar beklendiği gibi partiden istifaların başlamasına neden olmuştur. CKMP Genel Başkan adayı ve GİK üyesi Uşak Milletvekili Ahmet Tahtakılıç GİK üyeliğinden istifa ettiğini açıklamıştır.⁶⁷ Genel Başkan Adaylığına adı geçen Milli Savunma Bakanı Hasan Dinçer, Köy İşleri Bakanı Seyfi Öztürk, Eski Genel Başkan Ahmet Oğuz ile 8 milletvekili⁶⁸ ve senatör CKMP'den istifa etmişlerdir.⁶⁹ İstifalar sonucunda CKMP'nin milletvekili sayısı 12'ye, Senatör sayısı da üçe inmiştir. Bu istifalar ile CKMP'nin Meclis'deki sayısal ve siyasal gücünü zayıflatmıştır. İstifacılar, basına yapmış oldukları açıklamada, millet iradesi, anayasa ve demokrasi anlayışındaki uyuşmazlığı ve kongredeki ve kongre öncesi tertipli hareketleri karşısında CKMP'nin ruh ve manasının ortadan kalkmasını gerekçe olarak göstermişlerdir.⁷⁰ Kongre sonrası CKMP'den istifa eden Afyon Milletvekili ve eski Savunma Bakanı Hasan Dinçer, Eskişehir

⁶⁵ Hakkı ÖZNUR: **a.g.e.**, 104

⁶⁶ **Yeni Gazete**, 03.08.1965

⁶⁷ **Yeni Gazete**, 03.08.1965

⁶⁸ Konya Milletvekili İrfan Baran, Çankırı Milletvekili ve Meclis Başkan Vekili Nurettin Ok, İstanbul Milletvekili Ahmet Oğuz, Afyon Senatörü Rasim Hancıoğlu, Afyon Milletvekili Veli Başaran ile Kütahya Milletvekili Mehmet Kesen, Afyon Milletvekili Hasan Dinçer, Eskişehir Milletvekili Seyfi Öztürk'dür. **Yeni Gazete**, 05.08.1965

⁶⁹ **Yeni Gazete**, 05.08.1965

⁷⁰ **Yeni Gazete**, 05.08.1965

Milletvekili, eski Köy İşleri Bakanı Seyfi Öztürk, Çankırı Milletvekili ve Millet Meclisi Başkan Vekili Nurettin Ok, Afyon Milletvekili Veli Başaran, CKMP Ankara İl İdare Kurulu Üyesi Esat Yılmaz Adalet Partisine katılmışlardır.⁷¹

3.2.4. CKMP ve Koalisyonda Yaşanan İstifa Krizi

CKMP, kongre sonrası yaşanan istifalar ile kamuoyunun gündemine oturmuştur. Bu arada farklı partilerden katılımlar da gerçekleşmiştir. Eski Milli Birlik Komitesi Üyelerinden ve 14'lerden Şefik Soyuyüce'nin de içinde yer aldığı 372 kişi CKMP'ye katılmıştır.⁷²

Parti kongresini yeni yapmış olan CKMP, kongre öncesi ve kongre de yaşan karışıklıkları atlatamadan kendini yeni bir kargaşanın içinde bulmuştur. Bu kargaşanın odağındaki taraflar, yeni Genel Başkan seçilen Alparslan Türkeş ve Türkeş'li CKMP'nin içinde bulunduğu Ürgüplü Hükümeti'dir. CKMP'deki istifalar ile ilgili basına herhangi bir açıklama yapmayan Türkeş, CKMP'nin koalisyonda kalıp kalmaması, istifa edenlerin yerine yeni bakan atanması ve kimlerin getirileceği şeklindeki sorulara, Genel İdare Kurulu'nun toplanarak konuyu değerlendireceği yönünde cevaplar vermiştir.⁷³

Koalisyonda CKMP'yi temsilen, Devlet Bakanı Mehmet Altınsoy, Adalet Bakanı İrfan Baran, Milli Savunma Bakanı Hasan Dinçer ve Köy İşleri Bakanı Seyfi Öztürk bulunuyorlardı. Koalisyonun diğer ortağı AP Genel Başkanı ve Başbakan Yardımcısı Süleyman Demirel, Dinçer ile Öztürk'ün CKMP'den istifasının hükümet krizine yol açmayacağını düşündüğünü belirtmiştir.⁷⁴ Türkeş ise, basına yapmış olduğu açıklamada partiden istifa eden Bakanlar için, Bakanlıktan ayrılmaları

⁷¹ Tercüman, 11.08.1965

⁷² Yeni Gazete, 13.08.1965

⁷³ Yeni Gazete, 05.08.1965

gerektiğini aksi bir durumun Anayasa'ya, protokole ve demokratik anlayışa aykırı olduğunu, Bakanlıktan ayrılmayıp direnmeleri konusunda Devlet Başkanı ile Başbakanın düşünmesi gerektiğini düşündüklerini ifade etmiştir.⁷⁵ Milli Savunma Bakanı Hasan Dinçer ile Köy İşleri Bakanı Seyfi Öztürk, ise “Partiye karşı değil, teşrii Meclis'e ve millete karşı sorumlu”⁷⁶ oldukları gerekçesi ile bakanlık görevlerine devam etme kararı aldıklarını kamuoyuna açıklamışlardır.

Bu gelişme karşısında koalisyon ortağı olan CKMP hükümetteki konumunu yeniden değerlendirmeye yönelmiştir. Ülkedeki son gelişmeleri ve hükümetin belirsiz bir sürece sürüklenmesini önlemek amacıyla, Başbakan Ürgüplü başkanlığında, koalisyonu oluşturan partilerin liderleri bir araya gelmiş, yapılan görüşmeler sonucunda, CKMP'den ayrılan Milli Savunma Bakanı Hasan Dinçer ile Köy İşleri Bakanı Seyfi Öztürk'ün bakanlıktan ayrılmalarına karar verilmiştir. Dinçer ve Öztürk'ün hükümetten çıkarılması, koalisyonda meydana gelebilecek bir krizin önüne geçmiştir.⁷⁷ Boşalan Bakanlıklara ise, Milli Savunma Bakanı olarak Senato üyesi Hazım Dağlı, Köy İşleri Bakanı olarak ise Yozgat Milletvekili Mustafa Kepir getirilmiştir.

3.3. 1969 ADANA KONGRESİ VE CUMHURİYETÇİ KÖYLÜ MİLLET PARTİSİ'NDEN MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİNE GEÇİŞ

3.3.1. 1969 Adana Kongresi Öncesi Gelişmeler

Türkeş ve arkadaşları CKMP'de siyasete girdikleri günden itibaren, parti isminin ve ambleminin değiştirilmesi gerektiğini dar çevrelerde zaman zaman dile getirmişlerdir. Aslında partinin 1967 kongresinde partililer de böyle bir değişikliği arzu etmelerine rağmen bu

⁷⁴ **Yeni Gazete**, 05.08.1965

⁷⁵ **Hürriyet**, 05.08.1965

⁷⁶ **Tercüman**, 11.08.1965

gerçekleşmemiştir. Bu değişim isteğinin arka planında, partiye yeni bir heyecan ve dinamizm kazandırma isteği yatmaktadır. Parti, Türkeş ve arkadaşlarının katılımı, Türkeş'in Genel Başkan seçilmesi, parti programının yenilenmesi, gençlerin ilgisini çekmesi ve katılımının artması ile birlikte, rahat telaffuz edilebilen, kolayca akılda kalabilecek bir isim ve amblem arayışı sürecine girmiştir.

CKMP Genel Başkanı Türkeş, yaptığı bir açıklamada yapılması planlanan Büyük Kongrede CKMP'nin adının değiştirilmesi konusunda bazı çalışmaların yapıldığını ve Genel İdare Kurulunun bu konuda birkaç isim üzerinde durduğunu dile getirmiştir. Parti için yeni isim olarak CKMP' yerine, "9 Işık Partisi", "Milli Hareket Partisi" veya "Milliyetçi Köylü Partisi" gibi isimler üzerinde durulmaktadır.⁷⁸ 1969 yılının Şubat ayında yapılması kararlaştırılan kongre tarihi, partiye yeni isim arayış ve önerilerinin yoğunlaşmasını da beraberinde getirmiştir. Daha öncekilere ilaveten gündeme gelen yeni isimler, "Mili Hareket Partisi", "Milli Uyanış Partisi", "Çalışanlar Partisi", "Emek Partisi", "Köylü İşçi Partisi" gibi isimler gündeme gelmiştir.⁷⁹

3.3.2. CKMP'de İstifalar ve Yönetim de Yapılan Değişiklikler

MBK üyelerinden ve 14'lerden CKMP'nin Genel Sekreteri olarak görev yapan Mustafa Kaplan, parti politikalarıyla fikri uyuşmazlığını ileri sürerek CKMP'den istifa etmiştir. Kaplan, basın toplantısında halen yürütülen parti politikasının, yeni programla insan kişiliğini ret ve inkar eden bir mahiyet aldığını bildirmiş, "...parti yetkisiz kişilerin sorumsuz beyanlarıyla gün geçtikçe sağa itilmekte, gerici bir hüviyete sokulmaktadır. Bu hareketlere karşı giriştiğimiz her mücadele cevapsız kalmış ve başkanlığın tavizkar tutumu ile idare yoluna gidilmiştir. Takip

⁷⁷ Tercüman, 11.08.1965

⁷⁸ Hürriyet, 19.08.1968

⁷⁹ Hürriyet Gazetesi, 13.01.1969

edilen bu sakat gidişi ülkemiz ve partimiz için doğru bulmuyorum”⁸⁰ diyerek de gerekçelerini kamuoyuna açıklamıştır.

Kongreden önce yapılan Genel İdare Kurulu toplantısında hem kongre tarihi hem de partinin yeni yöneticileri tespit edilmiştir. Genel İdare Kurulu toplantısı öncesine kadar Genel Başkan Yardımcısı olan eski Milli Birlik Komitesi üyelerinden ve 14’lerden Dünder Taşer ile, Genel Başkan Yardımcısı Mehmet Altısoy bu toplantıya katılmamışlardır. Yapılan toplantıda yerlerine Prof. Sadrettin Tosbi ile Kastamonu Milletvekili İsmail Hakkı Yılanlıoğlu getirilmiştir. 14’lerden CKMP’de görev alanların senenin ikinci yarısından itibaren görevlerinden ayrılmaları ile boşalan yerlere yeni atamalar yapılmış, Mustafa Kaplan’ın partiden istifası ile boşalan Genel Sekreterlik görevine Mustafa Kemal Erkovanlı, Genel Sekreter Yardımcılıklarına da Kamil Turan ve Kamil Çotoğlu getirilmiştir.⁸¹

3.3.3. 1969 CKMP Adana Kongresi

Adana’da yapılan CKMP’nin olağanüstü genel kongresi, Genel Başkan Alparslan Türkeş, Yönetim Kurulu Üyeleri, delegeler ve partili gençlerin de katıldığı bir yürüyüşle başlamıştır. Kongrede, Katip Üyelerinin seçimi sırasında, usul hakkında söz isteyen İstanbul delegesi Bahattin Erman’ın seçimin usulsüz yapıldığına ve delege olmayanlara kart dağıtıldığına ilişkin iddiaları kargaşa çıkmasına neden olmuş, bunun üzerine kongre saati 14:00’ e ertelenmiştir.

CKMP Olağanüstü kongresinin açış konuşması, Genel Başkan Alparslan Türkeş tarafından yapılmış, Türkeş bu konuşmasında, özellikle dünya problemleri, Türkiye’nin sorunları, tarım, ekonomi ve sanayileşme konularındaki görüşlerini kamuoyuna açıklamıştır. Türkeş

⁸⁰ Yeni Gazete, 17.10.1968

⁸¹ Yeni Gazete, 17.11.1968

yaptığı konuşmada özetle; millet adına iktidar olan gurupların iktisadi, içtimai politikasını, milletin tümünün saadet ve refahını hedef almaktan ve milli olmaktan uzak bulunduğunu, yeni bir ahlak, yeni bir maneviyat, yeni bir iktisat davasını temsil etmeye ve Müslüman Türk'ün öz mirasını, milli nizamını temsil eden bir hareket olmaya, milli varlığı tehdit eden komünizm, bölgecilik, mezhepçilik gibi tehlikeler karşısında Türk Gençliğinin uyanık olmasını sağlamaya çalıştıklarını,⁸² Türk ekonomik düzenini içinde bulunduğu anarşi ortamından kurtarmak azminde olduklarını, 9 Işık doktrininin siyasi ve iktisadi görüşlerinin temeli olduğunu ve CKMP olarak yeni bir ahlak, yeni bir maneviyat, yeni bir iktisat davasını temsil ettiklerini⁸³ kamoyuna açıklayarak partinin yeni imajını ve yöneldiği ideolojik çizgiyi tanımlamaya çalışmıştır. Türkeş bu konuşmada ayrıca, Türkiye'nin iktisadi kaynaklı problemlerinin bir tespitini yaparak, mevcut ve gelecekte karşılaşılabilecek sosyal içerikli toplumsal tepkilere dayanak oluşturabilecek ipuçlarına da vurgu yapmıştır.

3.3.4. Parti İsmi ve Amblemi İle İlgili Yaşanan Gelişmeler

Genel Başkan Türkeş'in yaptığı konuşma partinin yaşadığı ideolojik dönüşümün fikri zeminde somutlaşmış bir ifadesi olarak değerlendirilebilir. Nitekim bu kongre partinin oturduğu yeni ideolojik zeminin, parti adının ve parti ambleminin üzeri yapılan tartışmalarla geçmiştir. Kurultayda bir konuşma yapan İsmail Hakkı Yılanlıoğlu, parti programında Atatürkçülük ile ilgili bazı maddelerin değiştirilmesi yönündeki düşüncelerini dile getirmiş, bu düşünceleri tasvip etmeyen Muzaffer Özdağ, Kemalizmin partiye yol gösterdiğini belirterek,⁸⁴ Yılanlıoğlu'nun önerisine karşı çıkmıştır. Kongredeki amblem tartışmaları ve yaşananlar, Yılanlıoğlu'nun Atatürkçülük ile ilgili

⁸² *Yeni Gazete*, 09.02.1969

⁸³ *Tercüman*, 09.02.1969

⁸⁴ Hakkı ÖZNUR: a.g.e., 174

maddelerin programdan kaldırılmasını talep eden görüşleri, parti yönetimi ile Özdağ ve Baykal'ın aralarında soğukluğa neden olmuştur.

Partinin adı ve amblemi üzerine çıkan tartışmalar da şiddetle devam etmiş, bu arada Alparslan Türkeş, Dündar Taşer, Kamil Turan ve Muzaffer Özdağ'ın müşterek imzaları ile kongre başkanlığına bir önerge verilmiş, CKMP adının "Milliyetçi Hareket Partisi" şeklinde değiştirilmesi istenmiş, önergenin kabul edilmesi ile CKMP'nin adı "Milliyetçi Hareket Partisi" olmuştur.⁸⁵ Asıl tartışma, parti amblemi değişikliği nedeniyle yaşanmıştır. Partide amblem değişikliği önerileri kavgaların yaşanmasına sebep olmuştur. Türkçü gurup, parti ambleminin "bozkurt" olmasını, parti teşkilatının büyük çoğunluğu, delegeler ve partinin gençlik kollarından oluşan diğer gurup ise, "üç hilal" in parti'nin amblemi olarak kullanılmasını istiyorlardı.

Divan Başkanı Orhan Kaleli Kurultay'ı etkin olarak yönetemediği, Türkçü guruba müsamahakar davrandığı, salon hakimiyetini kaybettiği, görevi yerine getiremediği yönünde değerlendirmeler sonucu, delegeler tarafından verilen itimatsızlık önergesi ile Divan Başkanlığı görevinden düşürülmüştür. Yerine Konya İl başkanı Tevfik Fikret Kılıçkaya seçilmiştir.⁸⁶ Bu tartışmalar arasında Genel Başkanlık için yapılan seçimde, Alparslan Türkeş delegenin büyük çoğunluğunun oyunu alarak yeniden Genel Başkan seçilmiştir. CKMP ambleminin, seçimi yeni seçilecek olan Genel İdare Kuruluna bırakılmıştır.⁸⁷ Nitekim, daha sonra Genel İdare Kurulu, kongreden aldığı yetkiyi kullanarak, parti ambleminin "Üç Hilal" olmasını, hilal içerisindeki 'bozkurt'un, ise gençlik kolları amblemi olarak kullanılmasını kabul etmiştir.⁸⁸

⁸⁵ **Hürriyet, Yeni Gazete**, 10.02.1969

⁸⁶ Hakkı ÖZNUR: **a.g.e.**, 175

⁸⁷ **Hürriyet, Yeni Gazete**, 10.02.1969

⁸⁸ **Yeni Gazete**, 25.02.1969

Genel Başkan Seçilen Türkeş, Kurultayın Kapanış konuşmasında, Türkiye'nin iki yüz yıllık geri kalmışlığın acısını çektiğini, Türk Milleti'nin kalkınma çağının özlemini duyduğunu, batılılaşmak için batılılarla sürdürülen tarihi sürece göz yuman İdarecileri, siyasetçileri ve münevverleri eleştirmiştir. Bu süreçte bir İmparatorluğun kaybolduğunu, yeraltı ve yerüstü zenginliklerin başka ülkelerin kontrolüne geçtiğini vurgulayarak tarihsel süreci sorgulamıştır. Türkeş, kalkınmanın iki ana temeli olduğunu birincisinin maddi, ikincisinin ise manevi temel olduğunu belirtmiştir. Ülkede iktisadi kalkınma için uygulanan kapitalist kalkınmayı eleştirmiş, Avrupa'nın sosyal hayatının sınıf mücadelesine ve sınıf düşmanlığına dayandığını, kendi toplumu için diğer toplulukları sömürdüğünü belirterek, Türk Milletinin tarihinde sınıf düşmanlığı olmadığını bundan dolayı kapitalist sisteminin Türk insanın bünyesine uygun olmayan sömürgeci kapitalizmi reddettiğini belirtmiştir.

Türkeş, Türk Milletine ikinci yol olarak komünizmin tavsiye edildiğini, bu sisteminde milletimizin bünyesine yabancı olduğunu, komünist sistemin Türk Cumhuriyet'lerinde yaşayan soydaşların özgürlüklerini gasp ettiğini ve acı sürgünler yaşattığını dile getirerek, komünizm bir iktisat davası değil bir istiklal davası olduğunu, kapitalizm ile komünizmin birbirlerinden farklı görünüşte olmalarına rağmen, aynı hamurdan mayalandıklarını, aynı kaynaktan çıktıklarını, ikisinin de madde temeline dayandığını belirtmiştir.

Türkeş konuşmasında, kapitalizm ve komünizm gibi yabancı sistemlerin dışında milli bir kalkınma yolu olan "Üçüncü Yolu" ve/veya "Dokuz Işık Yolu"nu önermiştir. Kalkınmanın manevi temellerini ise, milliyetçilik, iman ve ahlak olarak belirtmiş, Türklük gurur ve şuuru ile islam ahlak ve faziletine, oy toplama endişesinden uzak, siyaset riyakarlığının üstünde kalarak samimiyetle bağlı olduklarını vurgulamıştır. Ayrıca, eğitime verdikleri öneme vurgu yapmış, özellikle öğrenim dili ve dil davasına verdiği önemi belirtmiştir. Türkçenin

kullanılmasını vatanın birlik ve bütünlüğünü milli tarihin devamı olarak gördüğünü, düşünce, öğretim ve bilim hayatında Türk dilinin egemenliğini esas aldıklarını, üniversite eğitiminde yabancı dilleri Türkçenin önünde resmi öğrenim dili yapan anlayışı kültür emperyalizmi olarak gördüklerini ve bu hale son verilmesini gerektiğini vurgulamıştır. Kurulacak milli nizam ve/veya “Üçüncü yol”, “Dokuz ışık yolu” Türk’e göre, Türk için ilme akla uygun hayatı ifade eder.⁸⁹ vurgusunu yaparak, Türkiye’nin problemlerine bakış acısını ülkenin geçirmiş olduğu tarihi tecrübeyi ve yaşanan yüzyıldaki gelişmeleri analiz ederek, Türk Milleti’nin kurtuluşunu üçüncü yol olarak da isimlendirilen milli nizam da gördüğünü belirtmektedir.

Muzaffer Özdağ da kongrede yapmış olduğu konuşmasında, milli nizamın, Türkiye’nin bütün yapıcı güçlerini, kaynaklarını harekete geçireceğini, felsefede, yönde, yöntemde, anti-kapitalist, anti- komünist olduğunu, bu yolun, hak yolu ve akıl yolu olduğu⁹⁰ ifadelerini kullanmış ve Türkeş’in konuşması ile örtüşen değerlendirmelerde bulunmuştur. CKMP’nin olağanüstü kongresinde seçilmiş olan yeni Genel İdare Kurulu⁹¹ toplanmış, parti yöneticilerini seçerek, partinin “Milliyetçi Hareket Partisi” olarak değiştirilen isminin kullanılmasına karar vermiştir.

Adana Kongresi sonrasında, Milliyetçi Hareket Partisi’nin Başkanlık Divanında yeni görevlendirmeler yapılmıştır. Genel Başkan

⁸⁹ Hakkı ÖZNUR: a.g.e., 176-180

⁹⁰ **Yeni Gazete**, 10.02.2006

⁹¹ Genel İdare Kuruluna seçilenler: Ahmet Er, Adülhadi Toplu, Alaaddin Emmezoğlu, Arif Ramazanoğlu, Cemil Yüksel, Dünder Taşer, İbrahim Metin, İsmail Hakkı Yılanlıoğlu, Hasan Çulhaoğlu, Hüseyin Üzmez, Kamil Koç, Lütfi Önsoy, Mustafa Kemal Erkovanlı, Muzaffer Özdağ, Necati Uslu, Osman Yüksel Serdengeçti, Sadrettin Tosbi, Tefik Fikret Kılıçkaya, Kemal Cabioglu, Sadi Somuncuoğlu, Süleyman Sürmen, Oguz Özgür, Turgut Öztürk, Mehmet Yönet, Süleyman Ramazanoğlu, Vehbi Ünal, **G.İ.K Yedek Üyeleri**: Mustafa Öztürk, Rahmi Yeşil, Halil Özyıldız, Emin Türkel, Mehmet ali Güleç, Mehmet Orhun, Sadettin Tokbey, İffet Halim Oruz, Mehmet Atabey, Hıfzı Ersin, Mustafa Erdem, Rahmi İnceler, Erhan Göker, Şerif Dursun, **Yüksek Haysiyet Divanına seçilenler**: Galip Erdem, Altay Hazer, Altan Yenigardoğlu, Kemal Acar. Hakkı ÖZNUR: a.g.e., 181

Yardımcılıklarına Antalya Milletvekili Osman Yüksel Serdengeçti, Afyon Milletvekili Muzaffer Özdağ ve Dünder Taşer seçilmişlerdir. Genel Sekreterliğe Kastamonu Milletvekili İsmail Hakkı Yılanlıoğlu, yardımcılıklarına Kamil Turan, Vehbi Ünal ve Arif Ramazanoğlu, genel muhasipliğe ise Mehmet Yönet ve İbrahim Metin seçilmişlerdir.

3.3.5. MHP’de Kongre Sonrası Yaşanan Gelişmeler

Adana Kurultayı sonrasında parti ile doğrudan bağları olmayan ama Türkeş ile direkt temasları olduğu⁹² bilinen, Atsız’a yakın olan çevreler ve Türkçüler Derneği mensupları, parti içerisinde kendilerine yakın buldukları, “laikçi-kemalist” çizgideki Rıfat Baykal, Muzaffer Özdağ ile Kurultay akşamı bir otelde toplantı yapmışlardır. Bu toplantıda kurultay değerlendirmesi yapılmış, “MHP’nin Türkçü misyon”dan uzaklaştığını, yeni yapılanmanın ise “Türkçülük” çizgisinde sapmaya neden olduğunu belirterek bir fikri ayrılığın zemini olduğu düşüncesiyle MHP ile ilişkileri koparma aşamasına gelmişlerdir. İstanbul’daki Türkçü çevreler, MHP’yi ümmetçi ve Anadoluçu akımların etkisin de kalmakla ve Türkçülükten taviz vermekle suçlamışlardır. Bu kesim, MHP ile irtibatını 12 Eylül 1980’e kadar kesmiştir.⁹³

Parti’deki gelişmelerden rahatsız olan Rıfat Baykal, 21 Şubat 1969 tarihinde Türkeş’e bir mektup yazmıştır. Mektup da Adana kongresinde yaşanan olayları anlatmış, Mehmet Altınsoy ve İsmail Hakkı Yılanlıoğlu’nu hizipçilik ile suçlamış, bu grup içinde olanların Atatürk’ü sevmedikleri, program ve Tüzükte yer alan Atatürkçülük ile ilgili bazı maddelerdeki değişiklikler ve kurultay da yapılanların buna delil teşkil ettiğini, özellikle adı geçen kişileri Atatürkçülük aleyhinde

⁹² Sadi Somuncuoğlu, Aldülkadir Çay ile yapılan mülakat, Hakkı ÖZNUR: **a.g.e.**, 188

⁹³ Hakkı ÖZNUR: **a.g.e.**, 182

konuşmamaları için önceden ikaz edildiğini, tüzüğün Atatürkçülük maddesinin kaldırılmasını dile getirmiştir.⁹⁴

MHP’de Muzaffer zdağ ile Rifat Baykal’ın rahatsızlıkları kongre sonrasında devam etmiştir. Buna neden olan gelişmeler Adana kongresinde başlamış bu sürece ilk ciddi tepkilerini 1969 Genel Seçimlerinde partiden milletvekili adayı olmamakla göstermişlerdir. zdağ ve Baykal, parti yöneticilerinin program ve kuruluş gayelerinden ayrılarak alabildiğine taviz politikası sürdürdüğüne ve partide bu gidişe dur diyecek bir kuvvet olmadığına inanıyorlardı.⁹⁵ Rifat Baykal ile Muzaffer zdağ’ın parti’deki rahatsızlıklarını ve ayrılışa giden süreci znur, fikri ayrılıklarla birlikte, MHP’nin yeni yapılanmasında yerlerinin olmayışı, MHP’nin Türk İşlam lks çizgisinde ve lkc hareket kadroları ile siyaset yapmalarının imkansız olmasına bağlamıştır.⁹⁶

3.3.6. Dokuz Işık Doktrini

CKMP’den MHP’ye dönüşüm sürecinde parti’nin ideolojik olarak oturduğu fikri zemin yavaş, yavaş belirmeye başlamıştır. Türk siyasi hayatında milliyetçi düşüncenin kurumsallaştığı CKMP’ nin 1965 kongresinden itibaren kurgulamaya çalıştığı fikri zemin, sonradan “9 ışık doktrini” adını alarak fikirler manzumesinde belirginleşmiştir. 1965 kongresinde kabul edilen parti programın da kurumsallaşmış bir devlet düzeni ve yönetiminin hürriyet, milliyet, ahlak, ilim, toplumculuk, gelişme, halkçılık, köycülük ve endüstrileşme ilkelerine samimiyetle bağlanarak ulaşılacağına olan samimi inanç dile getirilmiştir.⁹⁷ Parti programının birinci maddesinin (b) bendinde yer alan bu ifadeler, dokuz ışık doktrininin habercisi olarak değerlendirilmelidir.

⁹⁴ Hakkı ÖZNUR: a.g.e., 182-183

⁹⁵ Yeni Gazete, 17.08.1969

⁹⁶ Hakkı ÖZNUR: a.g e., 184

Nitekim 1967 kongresinde Türkeş, CKMP'nin sahip olduğu milli doktrinin “Dokuz Işık Doktrini” olduğunu belirterek,⁹⁸ Milliyetçilik ilkesinin, Türk milletine bağlılık, sevgi ve Türk devletine sadakat ve hizmet, Ülkücülüğün; Türk milletini en ileri, en medeni, en kuvvetli varlık haline getirme ideali, Ahlakçılığın; Türk milletinin ruhuna, geleneklerine uygun davranıp, yüksek varlığını korumayı hedefleyen esaslara dayandığını, İlimciliğın; girişilecek her faaliyette ilimi rehber edinerek, ilim mantalitesini kullanmak olduğunu, Toplumculuğın; her faaliyette toplumsal faydayı gözeterek, devlet kontrolünde ekonomik düzeni ve sosyal adaleti, güvenliğı hakim hale getirmek olduğunu, Köycülüğün; köyleri tarım kenti haline getirerek birleştirmeyi ve kooperatifleşmeyi sağlamak olduğunu, Hürriyetçilik ve Şahsiyetçiliğın; bütün hürriyetlerin sağlanmasını, insanların şahsiyet olarak geliştirilmesinin kabul eden bir ilke olduğunu, Gelişmeciliğın; milli benlikten kopmadan daima daha iyiyi istemek, yükselmek ve ilerlemek gayesi olarak anlamak gerektiğini belirtmektedir.⁹⁹

Milliyetçilik doğal olarak “Dokuz Işık Doktrini”nin içinde yer alan en önemli ilkedir. Çünkü, diğer bütün ilkelerin tamamında “Milli”lik temel parametre olarak ele alınmıştır. Milliyetçilik hem topluma hem de devlete yaklaşımı etkilemiş ve partinin ideolojik zeminini sağlamlaştırmıştır.

3.3.7. 1969 Genel Seçimleri ve MHP

Milliyetçi Hareket Partisi 1965 Genel seçimlerinde 2.2 oy oranı ile tatmin edici olmayan sonuç almış, elde ettiği 11 Milletvekili ile parlamento da temsil edilme hakkını elde etmiştir. Parti'nin lideri yeni

⁹⁷ Hakkı ÖZNUR: a.g.e., 93

⁹⁸ Mehmet NİHAT ve Emre CEMİLOĞLU: **Türk Siyasi Hayatında Milliyetçi Hareket**, (Ankara,Turkuaz Ajans, 1995), 100

⁹⁹ Daha geniş bilgi için bkz. **Mehmet NİHAT ve Emre CEMİLOĞLU: a.g.e.,** 101-102, Alparslan TÜRKEŞ: 9 Işık ve Türkiye, (İstanbul, Kervan Yayınları, 1976) 75-161 arası.

değişmiş, yönetimi büyük oranda yenilenmiş olduğu halde 4-5 ay gibi çok kısa sürede seçime girmiştir. 1969 seçimine hazırlanırken yine parti de değişiklikler yaşanmış, parti isim ve amblemini değiştirerek seçime girmiştir. Yaşanan değişimin, partinin seçimlerde alacağı oy oranlarında ne kadar etkili olduğu ayrıca bir inceleme konusudur.

Parti'nin propaganda ve eğitim faaliyetleri özellikle Genel Başkan Türkeş'in de katılımıyla parti merkezinde, ilk zamanlar az sayıda gençlerin eğitimiyle başlanmış, zamanla katılımın yoğunlaşması ile kapalı spor salonlarında yapılmaya devam etmiştir. Verilen eğitimin içeriği, Türkeş tarafından Türk tarihi, Atalarımızın yaptığı büyük işler, Türk Milleti'nin başardığı büyük medeniyetler ve kurduğu devletler." olarak belirlenmiş, hedefinin ise, Türk gençliğini yabancı ideolojik akımlar karşısında özellikle marksist ideolojinin zararlı etkisinden korumak olduğunu ifade etmiştir. Türkeş, Türk toplumunun gelişmiş ülkeler seviyesine bir an önce ulaşabilmesi ve aradaki mesafeyi kapatabilmesi için hızla eğitilmiş, disiplinli çalışan bir toplumla bunun başarılabilceğini inanıyordu.¹⁰⁰

MHP, seçim çalışmalarında sürekli maruz kaldığı ithamlara cevap vermek zorunda kalmıştır. MHP'liler her gittikleri yerde önce kendilerini anlatmak zorunda kalmış, bu konuları halk ve basınla paylaşırken ülke için nasıl bir idare ve iktisadi kalkınmayı gerçekleştirmeyi amaçladıklarını ifade etmeye çalışmışlardır. Türkeş Kayseri de, "...Devletimiz, milletimizin yıllar boyu özlemini çektiği otorite ve disipline bizim iktidarımızda kavuşacaktır", Türk topraklarının 150 milyon insanı besleyebilecek kapasitede olduğu, bu günkü % 7'lik kalkınma hızı ile ancak iki senede "İleri devletler" seviyesine gelebileceğimizi ifade etmiş, "Biz buhar ve elektrik çağlarının üzerinde aşp derhal atom ve füze çağının içine girmeliyiz." Türkeş, toplumculuk

¹⁰⁰ Hulusi TURGUT: a.g.e., 400

anlayışlarının sosyalizmden farklı olduğunu ifade ederek “Servet ve sermayelerin millet yararına kullanılmasını sağlamak” ve “istihsal vasıtalarından devlet kontrolü altında verimli ve kazanç getirici şekilde faydalanılması” gerektiğini dile getirmiştir.¹⁰¹

Seçimlere bir buçuk ay kala Milliyetçi Hareket Partisi Genel Sekreteri Mustafa Kemal Erkovanlı, partinin seçim beyannamesini yaptığı basın toplantısı ile açıklamıştır; MHP, Türk Milleti’nin birliğine beraberliğine karşı nifak tohumu ekenlerin karşısında olduğunu, ekonomik, refah ve sosyal huzur için “Hukuki, siyasi ekonomik ve toplumsal adalet”ten başka çıkar yol görmediğini, Türkiye’yi yokluk ve imkansızlıktan süratle kurtarmak için devlet ve milletin yeniden yapılanması gerektiğini, zaptiye devleti değil halkın yüzüne gülen ve hizmet eden refah devletinin istendiğini, halkın hayatı ve sağlığının ticarete konu edilemeyeceğini, sağlık hizmetlerinin tamamının parasız verilerek bütün vatandaşların sigortalanacağını¹⁰², okul ve cami ikiliğinin ortadan kaldırılacağını iktidardaki hedefleri olarak dile getirmiştir.

Ayrıca, köy hudutları, meralar, sular, ormanlar, toprak kullanımı ve mahsullerin sigortalanmasını gündeme getirmiş, tarım ve toprak reformu konusuna da açıklık getirmiştir. Tarım işletmelerinin bir kısmının sanayi kesimine aktarılacağını ve bunların bıraktığı arazi planlı ve programlı bir şekilde işletmelere devredilerek bütün işletmelerin yeterli hale gelmesinin sağlanacağını¹⁰³ kapsamlı ve detaylı bir seçim bildirgesi ile halka beyan etmiştir.

MHP 1969 seçimlerine hazırlanırken, halka ülke hakkındaki görüşlerini, ülkede varolan problemleri, ve bunlara ilişkin çözüm önerilerini, yapılan açık hava mitingleri, salon ve basın toplantıları

¹⁰¹ **Yeni Gazete**, 26.08.1969

¹⁰² Hakkı ÖZNUR: **a.g.e.**, 199-200

¹⁰³ **Yeni Gazete**, 30.08.1969

aracılığı ile geniş kitlelere açıklama yolunu kullanmıştır. Halk arasında MHP'nin ırkçı bir parti olduğu, İslam dinini geri plana attığı, ona önem vermediği şeklinde yapılan fısıltı propagandaları yaygınlaşıp etkili oldukça, Türkeş, İslam dinine ve milliyetçiliğe verdikleri önemi ve her ikisinin de vazgeçilmezliğini belirtmiş, "Manevi kalkınma olmadan maddi kalkınma olabilir mi? Bizim ve gençlerimizin namaz kılmasını istismar sanırlar. Yani bizi de kendileri gibi zannederler. Biz, Tanrı Dağı kadar Türk, Hira Dağı kadar Müslümanız. Biz madde olarak yüce bir şey olan Türklüğe, mana olarak da en son ve hak dini olan Müslümanlığa mensubuz..."¹⁰⁴ benzeri açıklamalarla karşı propagandaların etkisini kırmaya çalışmıştır. Dine ve milliyetçiliğe verdiği önemi vurgulamak için Türklüğün simgesi olan Tanrı Dağı'nı, diğer yandan dine verdiği önemi vurgulamak için de Hira Dağı'nı sembol olarak kullanmış her ikisinin de milliyetçiler için vazgeçilmezliğini vurgulamıştır. Bu vurgu MHP'nin uzun yıllar boyunca kendini muhafazakar milliyetçi kesime anlatmak için kullandığı önemli bir slogan olarak kullanılmıştır.

MHP, sendikacılığın gelişimi ve işçi özlük hakları konusunda, her iş kolunda tek tip sendikacılığa gidilmesini, işçilere kardan prim verilmesini ve işçilerin yönetime katılmasını savunmuş, işsizlik sigortasının çıkarılmaması sebebi ile iktidarı şiddetle eleştirmiş, "İşçinin ve memleketin menfaati her iş koluna ait tek ve mecburi sendika sistemine gidilmesini gerektirmektedir."¹⁰⁵ görüşünü savunmuştur.

Seçime yönelik çalışmalarını sürdüren MHP lideri Türkeş, radyoda yaptığı seçim konuşmasında, Türkiye'nin kurtuluşunun ne kapitalizm ne de komünizm yolu ile sağlanabileceğini, kurtuluş yolunun MHP tarafından tespit edilen üçüncü yol (9 Işık) olduğunu söylemiştir. Kurtuluş Savaşından beri 47 yıl geçtiği halde, Türkiye'nin hala geri kalmış ülkeler arasında ve 76'ncı sırada yer aldığını belirten Türkeş,"

¹⁰⁴ **Tercüman**, 25.08.1969

¹⁰⁵ **Hürriyet**, 23.09.1969

insanlar ve milletler ne uşak olmaya ve ne başkalarını uşak gibi kullanma küçüklüğüne düşmemelidir.

Türkiye'nin kalkınması için yüzde yüz milli bir doktrine ihtiyacı olduğunu, Türk Milletine bir üçüncü yol, yüzde yüz yerli ve milli bir görüşü sunuyoruz. Bu milli görüşün adı Dokuz Işıktır. Türk Milletinin gerçeklerinden tarihinden, tecrübelerinden doğmuş ve modern tekniği önder olarak almıştır. Gayesi Türk Milletini başkalarına avuç açarak yardım dilenmekten kurtarmak, ilimde, teknikte en yüksek seviyeye çıkarmak ve onu hızla atom ve uzay çağına sokmaktır.”¹⁰⁶ Türkeş, yapmış olduğu konuşma ile ülkenin geri kalmışlığını yenmek ve hızla gelişmiş ülkeler seviyesine ancak yerli bir doktrinle ulaşılabilceğini dile getirmiştir.

Bu şartlar altında 1969 yılı Ekim ayında gerçekleşen seçimde ortaya çıkan sonuçlar, yeni seçim sisteminin küçük partilerin aleyhine olduğunu göstermiştir. MHP girmiş olduğu seçimde beklediği oy patlamasını yapamamış, 1965 seçimlerine göre oy oranını yüzde yüze yakın bir oranda arttırdığı halde temsil açısından 1965 seçimlerinin gerisinde kalmıştır. Tek milletvekili ile yetinmek zorunda kalan MHP, sadece Adana'dan Genel Başkanı Alparslan Türkeş'i parlamentoya taşıyabilmiştir.

AP, oyların 4.229.712'sini alarak %46.6 oy oranı ile 256 milletvekili, CHP, oyların 2.487.006'sını alarak %27.4 oy oranı ile 143 milletvekili, GP, oyların 597.818'ini alarak %6.6 oy oranı ile 15 milletvekili, MP, 292.961'ini alarak %3.2 oy oranı ile 6 milletvekili, MHP, 275.091'ini alarak %3.0 oy oranı ile 1 milletvekili , diğer partiler ve bağımsızlar ise 29 milletvekili ile mecliste temsil edilme imkanı bulmuşlardır.

¹⁰⁶ Tercüman, 28.09.1969

Seçim sonuçlarını değerlendiren Türkeş, seçimde oylarının arttığını, daha iyi bir sonuç da alınabileceğini ancak, iktidar partisi ve diğer partilerin kendileri hakkında onları “İslam dışı” olmakla suçlayan propagandaların oy potansiyellerinin sandığa yansımasına engel olduğunu belirtmiştir.¹⁰⁷ MHP Adana’da 3 nc parti olmuş, Alparslan Türkeş’te birinci sırada olduğu için seçilmiştir. MHP Adana’dan sonra en iyi sonucu Ordu ilinde almıştır. MHP 1965 seçimlerine göre bu seçimlerde oyunu artıran tek parti olmuştur. Ama milletvekili sayısı 1’e dmtr.

¹⁰⁷ **Hürriyet**, 17.10.1969.

SONUÇ

Türk siyasi hayatında özellikle Cumhuriyet Dönemi sonrasında kurulan her siyasi parti kendini tanımlarken az ya da çok milliyetçiliği vurgu yapmıştır. Milliyetçilik bir ideoloji olarak bu partilerin tüm yönlerine nüfuz etmemiş olsa da, özellikle bir meşrulaştırma aracı olarak her parti tarafından değişik şekillerde kullanılmıştır. Cumhuriyet döneminde kurulan partilerin büyük çoğunluğunda farklı dozlarda da olsa bu durum açıkça gözlemlenebilmektedir.

CKMP'nin bu çizgi üzerindeki yeri daha belirgindir. Siyasi parti olarak kurumsallaşması tabii olarak sancılı bir süreçte gerçekleşmiştir. Özellikle 1965 Kongresi öncesinde Türkeş ve arkadaşlarının katılımı ve sonrasında Alparslan Türkeş'in Genel Başkan seçilmesi, CKMP'yi ideolojik bir zemine taşımış ve onun ideolojik bir parti olarak tanımlanmasını kolaylaştırmıştır. Türkeş'in CKMP'si kendini açıkça milliyetçi bir ideolik zemin üzerine konumlandırmış, bunu yaparken de özellikle Faşizm ve Marksizm düşüncelerine karşı mesafe koymak istemiştir. 1965 sonrasında CKMP milliyetçilik ideolojisini partiyi tanımlayan tek ideoloji olarak benimsemiş ve bu ideolojiyi temsil etme anlayışını hakim kılmak ve yeni siyasi söylemler geliştirme çabası içerisinde olmuştur.

Yaşanan bu ideolojik netleşme CKMP'nin siyasi tarihimiz açısından önemli bir aktör olarak algılanmasını sağlamıştır. Çok partili dönemin başlangıcından itibaren çeşitli dernek ve dergiler etrafında gelişen milliyetçi düşünce çizgisi uzun bir arayış döneminden sonra siyasi ortamın gerektirdiği partileşme olgusunun farkına vararak kurumsallaşmaya çalışmıştır. Böyle bir arayış içinde sağ yelpazenin milliyetçi kompartımanına konumlanan CKMP, bu dönemden sonraki siyasi

saflaşmalarda da, ardılı MHP ile etkisini sürdürmeyi başarmıştır. Türk Milliyetçiliğı ideolojisinin hem ideolojik hem de siyasi temsili kurumsal olarak CKMP ve ardılı MHP tarafından gerçekleştirilmiş, kurumsal temsil imkanlarının artması kitlesel destek görmesini sağlayarak onu tartışmasız önemli siyasi figürlerden biri haline getirmiştir.

KAYNAKÇA

ABADAN, Nermin.

1966 **Anayasa Hukuku ve Siyasi Bilimler Açısından 1965**

Seçimlerinin Tahlili, Ankara, A.Ü.S.B.F. Yayınları

AĞAOĞLU, Samet.

1993 **Siyasi Günlük Demokrat Parti'nin Kuruluşu**,

İstanbul, İletişim Yayınları

AHMAD, Feroz.

1996 **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)**, İstanbul,

Hil Yayınları

AHMAD, Feroz ve B. TURGAY.

1976 **Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı**

Kronolojisi 1945-1971, Ankara, Bilgi Yayınevi

ASLANTÜRK, Zeki ve M.T.AMMAN.

2000 **Sosyoloji**, İstanbul, Kaknüs Yayınları

BABAN, Cihad.

1970 **Politika Galerisi Büstler ve Portreler**, İstanbul,

Remzi Kitabevi

BOZDAĞ, İsmet.

1975 **Demokrat Parti ve Ötekiler**, İstanbul, Kervan

Yayınları,

BOZDAĞ, İsmet.

Celal BAYAR: Başvekilim Adnan Menderes, Baha

Matbaası

BÖLÜKBAŞI, Deniz.

2005 **Türk Siyasetinde Anadolu Fırtınası Osman**

Bölükbaşı, İstanbul, Doğan Kitapçılık

BURÇAK. R. Salim.

Türkiye'de Demokrasiye Geçiş 1945-1950, Olgaç Yayınları

BURÇAK. R. Salim.

- 1997 **On Yılın Anıları**, Ankara, Nurol Matbaacılık
ESİRCİ, Şükrü.
- 1967 **Menderes Diyor Ki**, İstanbul, Demokrasi Yayınları
ERDOĞAN, Teziç.
- 1976 **100 Soruda Siyasi Partiler**, İstanbul, Gerçek Yayınevi
ÇAM, Esat.
- 1990 **Siyaset Bilimine Giriş**, İstanbul, Der Yayınları,
DAVER, Bülent.
- 1993 **Siyaset Bilimine Giriş**, Ankara, Siyasal Kitapevi
DUVERGER, Maurice.
- 1988 **Siyasal Partiler**. Çev: Ergun Özbudun, Ankara: Bilgi
Yayınları
EKİNCİ, Necdet.
- 1994 **Türkiye’de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkenler**,
İstanbul, Toplumsal Dönüşüm Yayınları
ER, Ahmet.
- 2000 **Hatıralarım: 27 Mayıs’tan 12 Eylül’e**,
Ankara, Alternatif Yayınları
ERER, Tekin.
- 1963 **On Yılın Mücadelesi**, İstanbul,
ERER, Tekin.
- 1966 **Türkiye’de Parti Kavgaları**, İstanbul, Tekin Yayınevi
EROĞUL, Cem.
- 1990 **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, Ankara, İmge
Kitapevi Yayınları,
GEVGİLİLİ, Ali.
- 1981 **Yükseliş ve Düşüş**, Altın Kitapları Yayınevi
GOLOĞLU, Mahmut.
- 1982 **Demokrasiye Geçiş 1946-1950**, İstanbul, Birleşik
Yayınları
GÜNGÖR, Celalettin
- 1992 **27 Mayıs ve Partileşme Sorunu**, Ankara, Nurol Matbaası

HAYATOĞLU, Ercan:

- 1995 **Millet Partisi, Cumhuriyetçi Millet Partisi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi 1948-1960**, İzmir:
Dokuz Eylül Üniversitesi (Yayınlanmamış Doktora Tezi)

KABASAKAL, Mehmet.

- 1991 **Türkiye’de Siyasal Parti Örgütlenmesi 1908-1960**
İstanbul, Tekin Yayınları

KAÇMAZOĞLU, H. Bayram.

- 1989 **Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmaları**,
İstanbul, Birey Yayıncılık

KALAYCIOĞLU, Ersin.

- 1983 **Çağdaş Siyasal Bilim**, İstanbul, Beta Yayınları

KAPANİ, Münci.

- 1996 **Politika Bilimine Giriş**, Ankara, Bilgi Yayınevi

KARPAT, Kemal H.

- 1996 **Türk Demokrasi Tarihi**, İstanbul, Afa Yayınları

KIŞLALI, A. Taner.

- 1994 **Siyaset Bilimi**, Ankara, İmge Kitapevi,

Müstakil Demokratlar Grubu.

- 1949 **Demokrat Parti Kurucuları Bu Davanın Adamı Değildirler**, Ankara, Yeni Matbaa

NİHAT, Mehmet ve E. CEMİLOĞLU.

- 1994 **Türk Siyasi Hayatında Milliyetçi Hareket**, Ankara, Turkuaz
Ajans 2001

ONAK, Naciye.

- 1993 **Millet Partisi** (Türk Siyasal Hayatında 1960’a Kadar
Doldurduğu Yer), İstanbul:
İstanbul Üniversitesi (Yayınlanmamış Doktora Tezi)

ÖZ, Esat.

- 1992 **Tek Parti Yönetimi Ve Siyasal Katılım**, Ankara,
Gündoğan Yayınları

ÖZ, ESAT.

1997 “Türkiye’de Demokrasiye Geçiş Süreci 1944-1950”,
Liberal Düşünce, Yaz 96, Sayı.3

ÖZBUDUN, Ergun.

1977 **Siyasal Partiler**, Ankara, A.Ü.H.F. Yayınları

ÖZNUR, Hakkı.

1999 **Ülkücü Hareket**, Ankara, Alternatif Yayınları

SARIBAY, A. Yaşar.

1994 **Siyasal Sosyoloji**, İstanbul, Der yayınları

SARIBAY A.Yaşar.

2001 **Türkiye’de Demokrasi ve Politik Partiler**, İstanbul,
Alfa Yayınları,

SCHNAPPER, Dominique.

1994 **Yurttaşlar Cemaati (Modern Ulus Fikrine Dair)**.

Çev. Özlem OKUR, İstanbul: Kesit Yayıncılık

TAHTAKILIÇ, Ahmet.

1990 **Dönüşü Olmayan Yol**, Ankara, Akademi Matbaası

TİMUR, Taner.

1994 **Çok Partili Hayata Geçiş**, İstanbul, İletişim Yayınları

TOKER, Metin.

1991 **Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950**, Ankara, Bilgi
Yayınevi

TOKER, Metin.

1992 **DP’nin Altın Yılları 1950-1954**, Ankara, Bilgi Yayınevi

TOKER, Metin.

1993 **DP Yokuş Aşağı 1954-1957**, Ankara , Bilgi Yayınevi

TÖKİN, F. Hüsrev. **Türkiye’de Siyasi Partiler ve Siyasi**

1965 **Düşüncenin Gelişmesi 1939-1965**, İstanbul, Elif
Yayınları

TUNAYA, Tarık Zafer.

1952 **Türkiye’de Siyasi Partiler**, İstanbul, Doğan Kardeş
Matbaası

TURAN, İlder.

1986 **Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış**, İstanbul, Der Yayınları

TURGUT, Hulusi.

1995 **Türkeş'in Anıları,Şahinlerin Dansı**, İstanbul, ABC Yayınları

TÜRKEŞ, Alparslan.

1976 **9 Işık ve Türkiye,İstanbul**, Kervan Yayınları

YALMAN, A. Emin.

Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim.

YAYLA, Atilla.

1998 **Siyaset Teorisine Giriş**, Ankara, Siyasal Kitapevi

ZÜRCHER, E. Jan.

1999 **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**. Çev.Yasemin Saner
Gönen İstanbul, İletişim Yayınları

Gazeteler:

Hürriyet Gazetesi

Tercüman Gazetesi

Yeni Gazete

1965-1969 Yıllarını kapsayan günlük üç gazete taranmıştır.

ÖZET

Siyasi partilerin, çağdaş demokratik siyasal sistemlerin vazgeçilmez unsurları olduğu konusunda genel bir uzlaşma oluşmuştur. Siyasi partiler bir yandan siyasi sistemi belirleyen temel aktörler olarak, diğer yandan onu var eden siyasi kültürün aynası olarak işlevlerini yerine getirmektedir. Bu işlevler günümüz demokrasilerinde kurumsallaşmış ve belli kurallar ile sınırlandırılmıştır. Günümüzde, demokratik sistemin işleyişi bakımından önemli olan sadece siyasi partilerin varlığı değildir. En küçük yerel birimin yapılanışından, liderin seçimine kadar her aşamada ortaya koydukları siyaset yapma biçimi de en az varlıkları kadar siyasi sistemi belirlemekte, onu tanımlamamızı kolaylaştırmaktadır.

Demokratik sistemlerde partinin lideri ve yönetici kadroları demokratik pratiğe paralel bir şekilde seçimle iş başına gelmektedir. Seçim sırasında kullanılan argümanlar ve seçimlerin seyri, hem demokratik kültürün gelişmişlik düzeyi, hem partinin bağlı olduğu iddia edilen ideolojinin etkisi altındadır. Bu durum Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) özelinde de ayırt edilebilmektedir. 1965 Kongresi öncesinde milliyetçi ideoloji ile ilgisi diğer partilerden farklı olmayan CKMP’de, Türkeş’in liderlik koltuğuna oturması ile milliyetçi ideoloji partinin temel belirleyici özelliği haline gelmiştir.

1965 sonrasında partinin oturmaya çalıştığı fikri zemini sağlamlaştırmak üzere “Dokuz Işık Doktrini” kamuoyuna çeşitli vesilelerle açıklanmış, özellikle genç insanlar üzerinde yoğunlaşarak bu doktrin tanıtılmıştır. CKMP’nin milliyetçi bir parti olma yolunda ilerlediği bu süreç aynı zamanda Türkiye’de hızlı büyümenin yarattığı sosyal dengesizliklerin ve buna bağlı olarak sınıfsal bilincin, ideolojik saflaşmanın belirginleşmeye başladığı bir dönemdir. Bu değişim sürecinde toplumun yaşadığı gerilimler siyasi mücadeleye yansıdığı ölçüde partilerin ideolojik anlayışına da etki etmiştir.

Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi, 1965'den 1969 yılına kadar geçen sürede eski yönetici kadrolarından bir kısmı istifa ederek partiden uzaklaşmıştır. Dikkati çeken ise Türkeş'in, birlikte siyaset yaptığı 14'lerin bir kısmı ile yollarının ayrılmasıdır. Ayrılanlardan bazıları Türkeş'in parti yönetim anlayışını tasvip etmedikleri için, diğer bir kısmı ise kişisel beklentilerinin gerçekleşmemiş olması, yol ayrımında beraberinde getirmiştir.

1969 Kongresi hem CKMP hem de Türk siyasi tarihi açısından çok önemlidir. Bu kongre fikri tutarlılığını nispeten sağlamış, bir partinin sembolik olarak kendini yeniden biçimlendirme arayışına damgasını vurduğu bir kongredir. 1965 Kongresinde yapılan program değişikliğinin parti adı ve amblemi ile uyum sağlamadığına dair düşünce, parti adının ve ambleminin değiştirilmesi beklentisini beslemiştir. Bu beklenti ise 1969'da yapılan Kongrede gündeme getirilmiştir. Kongre sonunda partinin adı Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), amblemi ise üç hilal olarak değiştirilmiştir.

CKMP'nin devamı olan MHP, 1969'dan bugüne kadar Türk siyasi hayatında milliyetçi duyarlılığı temsil eden bir parti olarak siyasi hayatını sürdürmektedir. Her siyasi oluşum kendini var eden sosyal ve siyasal koşulların özelliklerini yansıtmakta ve tarihsel bir arka plana oturmaktadır. Bu nedenle CKMP değerlendirilirken kendine özgü tarihsel koşullar dikkate alınmalı ve MHP'ye geçiş süreci bir süreklilik olarak okunmalıdır.

Anahtar Sözcükler

1. Millet Partisi
2. Cumhuriyetçi Millet Partisi
3. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
4. Milliyetçi Hareket Partisi

ABSTRACT

Political parties are indispensable elements of contemporary democratic political systems. On the one hand, political parties are the main factors which determine the existing political system, on the other hand, they function as the reflector or mirror of the existing political culture where they live in it. These functions of the political parties were institutionalized and restricted with certain rules and regulations of the time. Today, the most important thing for the well functioning of a democratic system is not only existence of political parties, but also the policy making style or method from formation of the smallest local unit to the selection of the leadership are crucial. Policy making method, helps us to determine and understand the existing political system.

In the democratic political systems, leader and administrative echelons of the party organisation are being elected as parallel to the democratic practice. The main argumentations which are generally carried out during the election campaign and the phases of election process, show us both the development level of democratic culture and also the affect of the ideology of the party. The argumentations of the party and stages of elections during the election campaign are under the influence of ideology of the party and development level of democratic culture. Specifically, it is easy to see this reality in the history of the CKMP. In the 1965 Congress of the CKMP, it was possible to see the nationalist ideology of the CKMP as the same level in the other political parties. With the leadership of Alparslan Türkeş and in the aftermath, the nationalist ideology has become the main determining factor in the party organisation of the CKMP.

After 1965, the CKMP's political ideology "nine lights doctrine: dokuz ışık doktrini" was openly declared to the public opinion and

especially Turkish Youth was chosen as the main target for the understanding and consolidation of this ideology. While the CKMP was trying to be a nationalist party, at the same time, there were some social conflicts and societal unbalances as a result of fast development in Turkey. Due to these developments, emergence of social class consciousness and ideological polarizations happened in this period of time. Social conflicts in this transformation period reflected on political struggle and it also affected the ideological understanding or context of Turkish politics.

In the period until the 1969 Congress of the CKMP, some of the former leader and administrative cadres of the party organisation resigned from their positions and left their party. But, the most important thing which happened in this time, was the separation of some close friends of Türkeş from the CKMP. In the beginning, they had joined the CKMP with their close friends Türkeş. There were two reasons behind of this reality. On the one hand, some of them were against the administrative style of Türkeş and they started to criticise their leader. On the other hand, some of them had some personal aspirations, but their aspirations and wishes did not become realized.

The 1969 Congress of the CKMP, is very important both for Turkish political history and also for the CKMP itself. This congress is really crucial for the party, because ideological coherence and infrastructure was realised to a certain degree. Symbolically, restructuring of the party has happened just after this congress. In 1965 Congress, there were some general ideas that, changes in the party program were not suitable with the name and symbol of the party. Therefore, there were some aspirations among the party echelons to change the name and symbol of the party. This aspiration was put into the agenda of the party program in the 1969 Congress. As a conclusion, the name of the CKMP (Republican Peasants Nation Party)

was changed as MHP (Nationalist Action Party) and the emblem of the party has been changed as three crescents.

After the emergence Nationalist Action Party in the 1969 Congress as the continuation the CKMP, it played an important role untill today as a nationalist-oriented political party in the Turkish political history. MHP has been continuing its political life in Turkish politics. Every political organisation, reflectes the characteristics of social and political conditions of the time which it comes from in it and sits on the historical background of that time. For this reason, when some considers the CKMP, he or she has to take the historical conditions of the time into account. The transition process from CKMP to MHP, has to be accepted as a continuity.

Key Words

1. Nation Party
2. Republican Nation Party
3. Republican Peasant Nation Party
4. Nationalist Action Party